

No 13 | 2025

NOMOMAXEIA

Περιεχόμενα

Χαιρετισμός Ακαδημαϊκού Επόπτη Editorial Note by the Academic Supervisor Τατιάνα-Ελένη Συνοδινού, Αντιπρόεδρος Ακαδημαϊκών Υποθέσεων Π.Κ., Καθηγήτρια, Τμήμα Νομικής Π.Κ., Ακαδημαϊκή Σύμβουλος του Νομικού Ομίλου και της «Νομομάχειας» Tatiani Eleni Synodinou, Professor of the Department of Law of the University of Cyprus, Academic Supervisor of the Group of Legal Education UCY and of "Nomomachia")	5	6/2024, 26/6/2024 (άρθρο 9(2)(γ) Ν. 33/1964 – διαδικασία για ανάληψη τριτοβάθμιας δικαιοδοσίας – απόκλιση Εφετείου από πάγια νομολογία).....	13
Χαιρετισμός Προέδρου Νομικού Ομίλου Editorial Note by the President of the Group of Legal Education Ειρήνη Σκίτσα, Πρόεδρος Νομικού Ομίλου Πανεπιστημίου Κύπρου για την Ακαδημαϊκή Χρονιά 2023-2024, Απόφοιτος Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου Irene Skitsa, President of the Group of Legal Education 2023-2024, Graduate UCY Law Student	6	REGARDING THE APPLICATION OF TETYANA PASENYUK PROTOPAPA v. REGARDING THE DECISION OF THE COURT OF APPEAL ON THE APPEAL AGAINST THE DECISION OF THE ADMINISTRATIVE COURT NO. 100/2019, DATED 20.02.2024, Application No. 6/2024, 26/06/2024 (article 9(2)(c) of Law 33/1964 – procedure for exercising third-instance jurisdiction – deviation of the Court of Appeal from established case law)	
ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ EVENTS		ΕΦΕΤΕΙΟ COURT OF APPEAL	
Εκδήλωση Νομικού Ομίλου με θέμα: «Δημοσιογραφία: Ελευθερίες και Όρια» Event held by the Group of Legal Education of the University of Cyprus titled: "Journalism: Freedoms and Limits"	7	► Παρασκευάς Χατζήκκος / Paraskevas Hadjikkos ΟΡΕΣΤΗΣ ΧΡΙΣΤΟΦΗ v. ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ, Ποινική Έφεση Αρ.: 50/24, 2/8/2024 (άρθρο 210 Ποινικού Κώδικα – πρόκληση θανάτου λόγω αλόγιστης, απερίσκεπτης ή επικίνδυνης πράξης ή συμπεριφοράς – επιβολή ποινής φυλάκισης).....	13
Εκδήλωση Νομικού Ομίλου με θέμα: «Νέες Τεχνολογίες και Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας: πρόσφατες εξελίξεις και προοπτικές» Event held by the Group of Legal Education of the University of Cyprus titled: "New Technologies and Intellectual Property Law: Recent Developments and Perspectives"	7	ΟΡΕΣΤΗΣ ΧΡΙΣΤΟΦΗ v. POLICE, Criminal Appeal No. 50/24, 02/08/2024 (article 210 of the Penal Code – causing death due to reckless, careless, or dangerous act or behavior – imposition of imprisonment sentence)	
Εκδήλωση Meet and Greet – Γνωριμία Νομικού Ομίλου με τους φοιτητές του πανεπιστημίου Meet and Greet Event – Introduction of the Group of Legal Education of the University of Cyprus to University Students	8	ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΥΠΡΟΥ ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΛΤΔ v. ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΚΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ ΚΑΙ ΧΩΡΟΜΕΤΡΙΑΣ ΠΑΦΟΥ κ.α., Πολιτική Έφεση Αρ.: 285/2018, 20/6/2024 (αντισυνταγματικότητα των άρθρων 44ΗΗ – 44ΚΖ του Ν. 9/1965) . BANK OF CYPRUS PUBLIC COMPANY LTD v. DIRECTOR OF THE DEPARTMENT OF LAND REGISTRATION AND MAPPING OF PAPHOS et al., Civil Appeal No. 285/2018, 20/06/2024 (unconstitutionality of articles 44HH – 44KZ of Law 9/1965)	14
Εκδήλωση Νομικού Ομίλου με θέμα: «Σύγχρονες Απαιτήσεις, Σύγχρονη Νομοθεσία: Η ανάγκη για εκσυγχρονισμό της Κυπριακής Ποινικής Δικαιοσύνης» Event held by the Group of Legal Education of the University of Cyprus titled: "Modern Requirements, Modern Legislation: The Need for the Modernization of Cyprus' Criminal Justice System"	8	J. N. Christofides Ltd v. Γενικού Εισαγγελέα της Δημοκρατίας, Πολιτική Έφεση αρ. 321/2018, 26/7/2024 (άρθρο 146.6 του Συντάγματος – αποζημιώσεις)	15
Εκπαιδευτικό Σεμινάριο Νομικού Ομίλου Πανεπιστημίου Κύπρου με θέμα: «Μεθοδολογία συγγραφής νομικών, ερευνητικών και διπλωματικών εργασιών» Educational Seminar of the Group of Legal Education of the University of Cyprus on: "Methodology for Writing Legal, Research, and Thesis Papers"	9	J. N. CHRISTOFIDES LTD v. ATTORNEY GENERAL OF THE REPUBLIC, Civil Appeal No. 321/2018, 26/07/2024 (article 146.6 of the Constitution – compensation)	
Εκδήλωση Νομικού Ομίλου με θέμα «Μετά την Νομική, Τι» Event held by the Group of Legal Education of the University of Cyprus titled: "After Law School, What?"	9	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ (ΔΔ) ADMINISTRATIVE COURT OF CYPRUS (AC)	
		► Μιχαέλλα Θεοφάνους / Michaella Theofanous	
	9	A.X. v. Κυπριακού Συμβουλίου Αναγνώρισης Τίτλων Σπουδών (ΚΥ.Σ.Α.Τ.Σ.), Υπόθεση αρ. 1354/2017, 12 Φεβρουαρίου 2024 (έννομο συμφέρον – εκπρόθεσμη προσφυγή – έλλειψη αιτιολογίας)	16
	9	A.X. v. The Cyprus Council for the Recognition of Higher Education Qualifications (K.Y.S.A.T.S.), Case no. 1354/2017, 12 February 2024 (legitimate interest – time limit of the application – insufficient reasoning)	
		O.W.M. v. Κυπριακής Δημοκρατίας μέσω του Τμήματος Αρχείου Πληθυσμού και Μετανάστευσης, Υπόθεση Αρ. 1210/2020, 15 Φεβρουαρίου 2024 (προθεσμία καταχώρισης προσφυγής – ανατέρα βία)	16
		O.W.M. v. The Republic of Cyprus, through the Civil Registry and Migration Department, Case no. 1210/2020, 15 February 2024 (time limit of the application – force majeure)	
	10	G.M. v. Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς Κύπρου, Συνεκδικαζόμενες Υποθέσεις Αρ. 1833/2017, 1834/2017, 16 Ιανουαρίου 2024 (επιβολή διοικητικού προστίμου – παράνομη σύνθεση – έλλειψη αιτιολογίας– αμεροληψία διοικητικού οργάνου)	17
	10	G.M. v. Cyprus Securities and Exchange Commission, Joined Cases no. 1833/2017, 1834/2017, 16 January 2024 (imposition of administrative fine – unlawful composition of administrative body – insufficient reasoning – impartiality of administrative body)	
	11	M. Μαπούρα Διαφημιστική Α.Τ.Δ v. Κυπριακής Δημοκρατίας, μέσω Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων Τμήματος Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Υπόθεση Αρ. 68/2018, 25 Ιανουαρίου 2024 (διοικητική διαδικασία – επιβολή διοικητικού προστίμου – διαχωρισμός από ποινική διαδικασία).....	18
	11	M. Mappoura Diafimistiki L.T.D v. The Republic of Cyprus, through Ministry of Labour and Social Insurance, Social Insurance Department, Case no. 68/2018, 25 January 2024 (administrative procedure – imposition of administrative fine – distinction of penal procedure)	
		Φίλοι της Γης κ.α. v. Δήμου Λεμεσού, Υπόθεση Αρ. 1928/22, 8 Απριλίου 2024 (αίτηση τροποποίησης της προσφυγής)	18
		Filoi tis Gis and others v. Limassol Municipality, Case no. 1928/22, 8 April 2024 (application of modification)	
		ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ (ΕΔΔΑ) EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS (ECTHR)	
		► Ειρήνη Σαββίδου / Erimi Savvidou	
	12	Αριθμός Υπόθεσης 2327/20, Couso Permyu κατά Ισπανίας, Απόφαση του Δικαστηρίου του Στρασβούργου [Πέμπτο Τμήμα] της 25 ^{ης} Ιουλίου 2024 (άρθρα 6 και 13 – πρόσβαση στη δικαιοσύνη – διακοπή ποινικής διαδικασίας που ερευνούσε τη δολοφονία του αδερφού του προσφεύγοντος – άρθρο 6 εφαρμοστέο υπό την πολιτική του διάστασης)	19
	12	Application Number 2327/20, Couso Permyu v Spain, Judgement of the European Court of Human Rights [Fifth Section] 25 July 2024 (articles 6 and 13 – access to court – discontinuation of criminal proceedings investigating the killing of the applicant's brother – a journalist of spanish nationality – art 6 applicable under its civil limb)	
		Αριθμός Υπόθεσης 42221/18, Ždanoka κατά Λετονίας Απόφαση του Δικαστηρίου του Στρασβούργου [Πέμπτο Τμήμα] της 25 ^{ης} Οκτωβρίου 2024 (άρθρο 3 του πρώτου πρωτοκόλλου – υποβολή υποψηφιότητας για εκλογές – αφαίρεση του ονόματος της αιτήτριας από τον κατάλογο υποψηφίων)	20
		Application Number 42221/18, Ždanoka v Latvia, Judgment of the European Court Of Human Rights [Fifth Section] 25 October 2024 (article 3 of the first additional protocol – stand	

<p>for election, removal of applicants name from the list of candidates for parliamentary elections) Αριθμός Υπόθεσης 40861/22, Hanovs κατά Λετονίας, Απόφαση του Δικαστηρίου του Στρασβούργου [Πέμπτο τμήμα] της 18^{ης} Ιουλίου 2024 (άρθρο 3 και άρθρο 8 (+ άρθρο 14) – θετικές υποχρεώσεις – αποτελεσματική έρευνα – διάκριση λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού).....</p> <p>Application number 40861/22, Hanovs v Latvia, Judgment of the European Court of Human Rights [Fifth Section] 18 July 2024 (article 3 and article 8 (+ art 14) – positive obligations – effective investigation, discrimination on the basis of sexual orientation)</p> <p>Αριθμός υπόθεσης 31842/20, W.W κατά Πολωνίας, Απόφαση του Δικαστηρίου του Στρασβούργου [Πέμπτο Τμήμα] της 11^{ης} Ιουλίου 2024 (άρθρο 8 – ιδιωτική ζωή, άρνηση να επιτραπεί η θεραπεία ορμονών στη φυλακή – ελευθερία αιτήτριας να ορίσει την ταυτότητα της)</p> <p>Application number 31842/20, W.W. v Poland, Judgment of the European Court of Human Rights [Fifth Section] 11 July 2024 (article 8 – private life, refusal to allow transgender person to continue hormone therapy in prison – impugned decision touched on applicant’s freedom to define her gender identity – one of the most basic essentials of self-determination)</p> <p>Αριθμός υπόθεσης 24607/20, Β.Α κατά Κύπρου, Απόφαση του Δικαστηρίου του Στρασβούργου [Τρίτο τμήμα] της 2^{ης} Οκτωβρίου 2024 (άρθρο 5.1 και 5.4, νόμιμη σύλληψη /κράτηση – αυθαίρετη κράτηση αιτούντα ασύλου – διαδικασία έφεσης που εξετάζει τη νομιμότητα της κράτησης – αδικαιολόγητες καθυστερήσεις)</p> <p>Application Number 24607/20, B.A v Cyprus, Judgment of the European Court of Human Rights [Third Section] 2 October 2024 (article 5.1 and 5.4, lawful arrest or detention – arbitrary detention of asylum seeker – appeal proceedings reviewing lawfulness of detention – unjustified delays)</p> <p>ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ (ΔΕΕ) COURT OF JUSTICE OF THE EUROPEAN UNION (CJEU) ► Eftychia Tsangari / Eftychia Tsangari Υπόθεση C-405/23, Touristic Aviation Services Ltd κατά Flightright GmbH, Απόφαση του Δικαστηρίου (ένατο τμήμα) της 16^{ης} Μαΐου 2024, ECLI:EU:C:2024:408 (προδικαστική παραπομπή – αεροπορικές μεταφορές – κανονισμός (εκ) 261/2004 – αποζημίωση των επιβατών αεροπορικών μεταφορών σε περίπτωση σημαντικής καθυστέρησης της πτήσεως – άρθρο 5, παράγραφος 3 – απαλλαγή από την υποχρέωση αποζημιώσεως – έκτακτες περιστάσεις – έλλειψη προσωπικού του φορέα εκμεταλλεύσεως του αερολιμένα που παρέχει υπηρεσίες φορτώσεως αποσκευών)</p> <p>Case C-405/23, Touristic Aviation Services Ltd v. Flightright GmbH, Judgment of the Court (Ninth Chamber) 16 May 2024, ECLI:EU:C:2024:408 (reference for a preliminary ruling – air transport – regulation (ec) no 261/2004 – compensation for air passengers in the event of long delay of flights – article 5(3) – exemption from the obligation to pay compensation – extraordinary circumstances – shortage of staff of the airport operator providing baggage loading services)</p> <p>Υπόθεση C-35/23, Πατέρας κατά Μητέρας, Απόφαση του Δικαστηρίου (τέταρτο τμήμα) της 20^{ης} Ιουνίου 2024, ECLI:EU:C:2024:532 (προδικαστική παραπομπή – δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις – γονική μέριμνα – Κανονισμός (ΕΚ) 2201/2003 – άρθρα 10 και 11 – διεθνής δικαιοδοσία σε περίπτωση παράνομης μετακίνησης παιδιού – συνήθης διαμονή του παιδιού σε κράτος μέλος πριν από την παράνομη μετακίνηση – διαδικασία επιστροφής μεταξύ τρίτης χώρας και κράτους μέλους – έννοια της “αίτησης επιστροφής” – Σύμβαση της Χάγης, της 25^{ης} Οκτωβρίου 1980, για τα αστικά θέματα της διεθνούς απαγωγής παιδιών).....</p> <p>Case C-35/23, Father v Mother, Judgment of the Court (Fourth Chamber) 20 June 2024, ECLI:EU:C:2024:532 (reference for a preliminary ruling – judicial cooperation in civil matters – parental responsibility – Regulation (EC) No 2201/2003 – articles 10 and 11 – jurisdiction in cases of the wrongful removal of a child – child’s habitual residence in a member state before the wrongful removal – return procedure between a third country and a member state – concept of request for return – The Hague Convention of 25 October 1980 on the civil aspects of international child abduction)</p> <p>WA κατά Direcția pentru Evidența Persoanelor și Administrarea Bazelor de Date din Ministerul Afacerilor Interne, Απόφαση του Δικαστηρίου (πρώτο τμήμα) της 22ας Φεβρουαρίου 2024, ECLI:EU:C:2024:143 (προδικαστική παραπομπή – ιθαγένεια της Ένωσης – άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΔΑΕ – δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών – άρθρο 45 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Οδηγία 2004/38/ΕΚ – άρθρο 4 – χορήγηση δελτίου ταυτότητας – προϋπόθεση να κατοικεί ο αιτών στο κράτος μέλος εκδόσεως του εγγράφου – άρνηση των αρχών του εν λόγω κράτους μέλους να χορηγήσουν δελτίο ταυτότητας σε υπήκοό του, κάτοικο άλλου κράτους μέλους – ίση μεταχείριση – περιορισμοί – δικαιολόγηση).....</p> <p>WA v Direcția pentru Evidența Persoanelor și Administrarea Bazelor de Date din Ministerul Afacerilor Interne, Judgment of the Court (First Chamber) 22 February 2024, ECLI:EU:C:2024:143 (reference for a preliminary ruling – citizenship of the Union – article 21(1) TFEU – right to move and reside freely within the territory of the member states – article 45 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union – Directive 2004/38/EC – article 4 – issuance of an identity card – requirement of domicile in the member state issuing the document – refusal by the authorities of that member state to issue an identity card to one of its nationals domiciled in another member state – equal treatment – restrictions – justification)</p> <p>Υπόθεση C-296/23, Centrale zur Bekämpfung unlauteren Wettbewerbs eV κατά dm-drogerie markt GmbH & Co. KG, Απόφαση του Δικαστηρίου (πρώτο τμήμα) της 20^{ης} Ιουνίου 2024, ECLI:EU:C:2024:527 (προδικαστική παραπομπή – προσέγγιση των νομοθεσιών – βιοκτόνα – Κανονισμός (ΕΕ) 528/2012 – άρθρο 72 – απολυμαντικό που περιέχει βιοκτόνα – περιορισμοί της διαφήμισης – έννοια των “ανάλογων ενδείξεων” – στόχος εξασφάλισης υψηλού επιπέδου προστασίας της υγείας των ανθρώπων και των ζώων καθώς</p>	<p>και του περιβάλλοντος).....</p> <p>Case C-296/23, Centrale zur Bekämpfung unlauteren Wettbewerbs eV v. dm-drogerie markt GmbH & Co. KG, Judgment of the Court (First Chamber) 20 June 2024, ECLI:EU:C:2024:527 (reference for a preliminary ruling – approximation of laws – biocidal products – Regulation (EU) No 528/2012 – article 72 – disinfectant containing biocidal products – advertising restrictions – concept of ‘any similar indication’ – purpose of ensuring a high level of protection of both human and animal health and the environment)</p> <p>Υπόθεση C-601/22, Umweltverband WWF Österreich, ÖKOBÜRO – Allianz der Umweltbewegung, Naturschutzbund Österreich, Umweltdachverband, Wiener Tierschutzverein κατά Tiroler Landesregierung, Απόφαση του Δικαστηρίου (πρώτο τμήμα) της 11^{ης} Ιουλίου 2024, ECLI:EU:C:2024:595 (προδικαστική παραπομπή – κύρος και ερμηνεία – διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας – Οδηγία 92/43/ΕΟΚ – άρθρο 12, παράγραφος 1 – καθεστώς αοστρηρή προστασίας των ζωικών ειδών – παράρτημα IV – canis lupus (λύκος) – ίση μεταχείριση των κρατών μελών – άρθρο 16, παράγραφος 1 – εθνική άδεια συλλογής δείγματος άγριου ζώου του είδους canis lupus – εκτίμηση της καταστάσεως διατηρήσεως των πληθυσμών του συγκεκριμένου είδους – γεωγραφικό πεδίο – προσδιορισμός της ζημίας – εναλλακτική αποτελεσματική λύση).....</p> <p>Case C-601/22, Umweltverband WWF Österreich, ÖKOBÜRO – Allianz der Umweltbewegung, Naturschutzbund Österreich, Umweltdachverband, Wiener Tierschutzverein v. Tiroler Landesregierung, Judgment of the Court (First Chamber) 11 July 2024, ECLI:EU:C:2024:595 (reference for a preliminary ruling – validity and interpretation – conservation of natural habitats and of wild fauna and flora – Directive 92/43/EEC – article 12(1) – system of strict protection for animal species – annex IV – canis lupus (wolf) – equal treatment between member states – article 16(1) – national authorisation to take a specimen of a wild animal of the canis lupus species – evaluation of the conservation status of populations of the species concerned – geographical scope – determination of the damage – satisfactory alternative solution)</p> <p>ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ ARTICLES I. ΔΙΚΑΙΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ I. HUMAN RIGHTS LAW ► Νικόλαος Ζ. Ζένιου / Nikolaos Z. Zeniou Συνεδικασθείσες υποθέσεις C-354/20 και C-412/20: Η θυσία του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, στο όνομα της διαφύλαξης των μηχανισμών της Ένωσης.....</p> <p>22 <i>Joined Cases C-354/20 and C-412/20: Sacrificing the right to a fair trial in the name of safeguarding the mechanisms of the Union</i></p> <p>► Μαρίνα-Αϊντα Κολέα / Marina-Ainta Kolea Εγκλήματα Μίσους Και Απορρέουσες εκ της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου Υποχρεώσεις.....</p> <p>32 <i>Hate Crimes and Obligations Under the European Convention on Human Rights</i></p> <p>II. ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ II. CRIMINAL LAW ► Ηλέκτρα Πουσιτίδη / Elektra Poustitidi Η θέση του θύματος στην ποινική δίκη στην Κύπρο.....</p> <p>37 <i>The Role of the Victim in Criminal Proceedings in Cyprus</i></p> <p>III. ΕΤΑΙΡΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ III. COMPANY LAW ► Μαρία Βασιλείου / Maria Vasileiou Ο Ρόλος των Μετοχών στη Λειτουργία των Επιχειρήσεων και τις Επενδύσεις: Συγκριτική Ανάλυση Ευρωπαϊκών και Αμερικανικών Κανονισμών.....</p> <p>42 <i>The Role of Shares in Business Operations and Investments: A Comparative Analysis of European and American Regulations</i></p> <p>► Στυλιανός Τηλαύνης / Stylianos Tilavgis Τεχνητή Νομοσύνη και Εταιρικό Δίκαιο: Ο αντίκτυπος της εισαγωγής συστήματος τεχνητής νομοσύνης στο διοικητικό συμβούλιο και στα καθήκοντα των συμβούλων.....</p> <p>47 <i>Artificial Intelligence and Corporate Law: The Impact of AI System Introduction on Board and Director Duties</i></p> <p>IV. ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ IV. PROCEDURAL LAW ► Σίμος Σχίζας / Simos Schizas Καθυστερήσεις στο Κυπριακό Δικαστικό Σύστημα: Επιτακτική ανάγκη για εισαγωγή υποχρεωτικής προσπάθειας για εξωδικαστική επίλυση διαφορών μέσω Εναλλακτικής Επίλυσης Διαφορών.....</p> <p>52 <i>Delays in the Cyprus Judicial System: Imperative need for the introduction of a mandatory attempt for out-of-court dispute resolution through Alternative Dispute Resolution?</i></p> <p>V. ΔΙΚΑΙΟ ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ V. INTELLECTUAL PROPERTY LAW ► Αικατερίνη Λυμπερή / Aikaterini Lyberi Ευρωπαϊκό σήμα φήμης – Προϋποθέσεις προσβολής και μέσα απόδειξης: Μία κριτική προσέγγιση με παραδείγματα μέσα από τη νομολογία.....</p> <p>58 <i>European trade mark – Conditions for infringement and means of proof: A critical approach with examples from case law</i></p> <p>► Στέφανος Μαραγκός / Stefanos Marangos Οι νομικές προκλήσεις Διανοητικής Ιδιοκτησίας και παραβιάσεις δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας που προκαλούνται από τον καταγισμό Μεγάλων Γλωσσικών Μοντέλων Τεχνητής Νομοσύνης.....</p> <p>64 <i>The legal challenges of Intellectual Property and copyright infringements caused by the surge of Large Language Models in Artificial Intelligence</i></p>
---	---

NOMOMACHIA

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ/
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΟΠΤΕΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ

ΣΥΝΟΔΙΝΟΥ ΤΑΤΙΑΝΑ-ΕΛΕΝΗ
Αντιπρύτανης Ακαδημαϊκών Υποθέσεων του Πανεπιστημίου
Κύπρου, Καθηγήτρια Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου,
Ακαδημαϊκή Σύμβουλος Νομικού Ομίλου

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΧΡΥΣΤΑΛΛΑ ΨΥΛΛΟΥ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Π. ΒΑΣΙΛΗΣ

ΒΑΡΝΑΒΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

ΒΡΑΚΑΣ ΓΙΩΡΓΟΣ

ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑ ΝΙΚΟΛΕΤΤΑ

ΘΕΟΧΑΡΟΥΣ ΜΑΡΙΑ

ΙΒΑΝΟΒΑ ΔΕΣΠΟΙΝΑ

ΚΑΡΑΣΑΜΑΝΗΣ ΣΟΦΟΚΛΗΣ

ΜΙΝΤΖΗΣ ΑΝΤΩΝΗΣ

ΣΚΥΛΛΟΥΡΙΩΤΗ ΕΡΙΕΤΤΑ

Τεύχος Δεκατρία, 2025 - Λευκωσία, Κύπρος

Ψηφιακή μορφή:

www.ucy.ac.cy/nomomachia

Επιμέλεια - Παραγωγή

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ Α.Ε.

ISSN: 2421 - 8278 (Εντυπη μορφή)

ISSN: 2421 - 8286 (Ψηφιακή μορφή)

CONTRIBUTORS

CHIEF EDITOR/SCIENTIFIC SUPERVISION
OF THE JOURNAL

SYNODINOU TATIANA-ELENI

Vice-Rector for Academic Affairs of the University of Cyprus,
Professor at the Department of Law of the University of
Cyprus, Academic Advisor of the Group of Legal Education

PUBLISHING COORDINATOR

CHRYSSTALLA PSYLOU

MAGAZINE EDITORS

ANTONIOU P. VASILIS

VARNAVAS ANDREAS

VRAKAS GIORGOS

EPAMINONDA NICOLETTA

THEOCHAROUS MARIA

IVANOVA DESPOINA

KARASAMANIS SOFOKLIS

MINTZIS ANTONIS

SKYLLOURIOTI ERIETTA

Issue Thirteen, 2025 - Nicosia, Cyprus

Digital Form:

www.ucy.ac.cy/nomomachia

Editing - Production

SAKKOULAS PUBLICATIONS S.A.

ISSN: 2421 - 8278 (PRINTED FORM)

ISSN: 2421 - 8286 (DIGITAL FORM)

Χορηγοί (Sponsors)

KOUSHOS KORFIOTIS PAPACHARALAMBOUS LLC
ADVOCATES & LEGAL CONSULTANTS

GALAXY LAW
BOOKSHOP

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ
ΑΘΗΝΑ - ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Συντομογραφίες

AI	Act Artificial Intelligence Act	ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
DGCL	Delaware General Corporation Law	ΗΒ	Ηνωμένο Βασίλειο
EAW	European Arrest Warrant	ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
EU	European Union	ΚΕΠΕΥ	Κυπριακές Επιχειρήσεις Παροχής Επενδυτικών Υπηρεσιών
LLM	Large Language Models	ΚΣΕΕ	Κανονισμός 2017/1001 για το Σήμα Φήμης της Ευρωπαϊκής Ένωσης
MBCA	Model Business Corporation Act	ΜΓΜ	Μεγάλα Γλωσσικά Μοντέλα
USA	United States of America	ΜΜΕ	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
ΓΔΕΕ	Γενικό Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης	ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΔΕΕ	Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης	ΣΕΕ	Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΓΔΙ	Γραφείο Διανοητικής Ιδιοκτησίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης	ΣΛΕΕ	Συμφωνία της Λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΕΔΑΔ ή ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων	ΤΝ	Τεχνητή Νοημοσύνη
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση		
ΕΕΣ	Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης		

Αγαπητοί Αναγνώστες,

Είναι με ιδιαίτερη χαρά που χαιρετίζω το 13ο τεύχος της Νομομάχειας, το πρώτο για το 2025. Η Νομομάχεια, από την αρχή της έκδοσής της το 2016, αποτέλεσε εφελτήριο γόνιμου νομικού προβληματισμού και κριτικής ανάδειξης κλασικών και επίκαιρων νομικών ζητημάτων που άπτονται όλου του φάσματος των δικαιοκικών κλάδων.

Μέσω της Νομομάχειας, τα μέλη του Νομικού Ομίλου, οι φοιτήτριες και φοιτητές και οι απόφοιτοι του Τμήματος Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου καταθέτουν εμπειριστατωμένη νομική έρευνα, σκέψη και ανάλυση, αποδεικνύοντας τον δυναμισμό τους και τον ζήλο τους για την δημιουργία, την μελέτη, την μάθηση.

Το παρόν τεύχος συνιστά μια επιτυχημένη σύνθεση ποικίλων θεματικών και νομικών προβληματισμών. Εκτός από τις καθιερωμένες ενότητες της συνοπτικής παρουσίασης σημαντικών αποφάσεων του Ανωτάτου Δικαστηρίου, του Διοικητικού Δικαστηρίου, του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το τεύχος περιλαμβάνει καιρίες αναλύσεις σύγχρονων νομικών ζητημάτων που αντανακλούν τις προκλήσεις της εποχής μας.

Και το παρόν τεύχος συνδυάζει ποικίλες θεματικές που αντανακλούν τα πολύπλευρα ενδιαφέροντα και προβληματισμούς των συντελεστών. Ανάμεσα στις θεματικές που αναδεικνύονται είναι η εξέταση των συνεκδικασθεισών υποθέσεων C-354/20 και C-412/20 και ο αντίκτυπος τους στο δικαίωμα στη δίκαιη δίκη, τα εγκλήματα μίσους υπό το φως της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, και η θέση του θύματος στην ποινική δίκη στην Κύπρο. Παράλληλα, το τεύχος περιλαμβάνει μελέτες που εστιάζουν στον ρόλο των μετόχων στη λειτουργία των επιχειρήσεων και τις επενδύσεις, καθώς και προτάσεις για την αντιμετώπιση των καθυστερήσεων στο κυπριακό δικαστικό σύστημα μέσω της ενίσχυσης των εναλλακτικών μεθόδων επίλυσης διαφορών.

Το τεύχος εστιάζει, επίσης, σε ιδιαίτερα επίκαιρες νομικές προκλήσεις που προκύπτουν από τις τεχνολογικές εξελίξεις, όπως οι προσβολές πνευματικών δικαιωμάτων από μεγάλα γλωσσικά μοντέλα τεχνητής νοημοσύνης. Επιπλέον, εξετάζεται ο αντίκτυπος της τεχνητής νοημοσύνης στο εταιρικό δίκαιο και η ενσωμάτωσή της στη διοίκηση επιχειρήσεων.

Τέλος, το τεύχος περιλαμβάνει μελέτη για την προστασία του ευρωπαϊκού σήματος φήμης, με έμφαση στις προϋποθέσεις προσβολής και τα μέσα απόδειξης.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τους συντελεστές του τεύχους για τις πολύ ενδιαφέρουσες συμβολές τους, τους συνεργάτες ακαδημαϊκούς για την σημαντική τους υποστήριξη, καθώς και το δικηγορικό γραφείο Κούσιος-Κορφιώτης-Παπαχααραλάμπους Δ.Ε.Π.Ε χορηγού της Νομομάχειας, βασικό συνοδοιπόρο στο συναρπαστικό αυτό ταξίδι. Τέλος, τον εκδοτικό οίκο Σάκκουλα για την εξαιρετική πολύχρονη συνεργασία.

Τατιάνα-Ελένη Συνοδινού, Καθηγήτρια, Τμήμα Νομικής Π.Κ., Ακαδημαϊκή Σύμβουλος του Νομικού Ομίλου και της «Νομομάχειας», Ανιπρύτανης Ακαδημαϊκών Υποθέσεων Πανεπιστημίου Κύπρου

Αγαπητές/οι αναγνώστριες/ες,

Είναι με ιδιαίτερη χαρά και τιμή που προλογίζω το 13ο τεύχος του νομικού περιοδικού «Νομομάχεια», του πρώτου φοιτητικού περιοδικού στην Κύπρο με κατεξοχήν νομική θεματολογία. Η «Νομομάχεια» ξεκίνησε το παρθενικό της ταξίδι το 2016 μετά από πρωτοβουλία του τότε Διοικητικού Συμβουλίου του Νομικού Ομίλου και όπως και κάθε δράση του Ομίλου, το περιοδικό συνιστά μια έκφραση του οράματος για διάδοση της νομικής γνώσης και παιδείας.

Πιο συγκεκριμένα, ο Νομικός Όμιλος, ιδρυθείς το 2015, ανέκαθεν επεδίωκε και επιδιώκει, τη διεξαγωγή γόνιμου διαλόγου επί φλεγόντων και επίκαιρων ζητημάτων που απασχολούν τη φοιτητική κοινότητα αλλά και ολόκληρη την κοινωνία. Με την ενεργή του συμμετοχή στα φοιτητικά δρώμενα, ο Νομικός Όμιλος προωθεί παράλληλα την ενεργό πολιτότητα και την συνεργασία εντός της πανεπιστημιακής κοινότητας. Στοχεύει ακόμη στην καλλιέργεια δεξιοτήτων που θα βοηθήσουν τους φοιτητές στην ακαδημαϊκή και μετέπειτα επαγγελματική τους πορεία και στην έμπρακτη γεφύρωση σχέσεων ανάμεσα στη φοιτητική και την επαγγελματική νομική κοινότητα. Ενδεικτικά, αξιοσημείωτες δράσεις προς ευόδωση αυτών των στόχων αποτελούν η διεξαγωγή εκπαιδευτικών σεμιναρίων και εκδηλώσεων, στη διάρκεια των οποίων προσεγγίζονται –συχνά διεπιστημονικά– σύγχρονοι κοινωνικοπολιτικοί προβληματισμοί στα πλαίσια συζήτησης με καταξιωμένους στο χώρο τους ομιλητές. Οι δράσεις του νομικού ομίλου χαιρούν αναγνώρισης και υποστήριξης από την πανεπιστημιακή κοινότητα και το τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου, τους οποίους και ευχαριστούμε θερμά.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η «Νομομάχεια» είχε την ευκαιρία να ανθίσει και να εξελιχθεί σε ένα συγγραφικό εγχείρημα με υψηλό επίπεδο έκφρασης και ανάλυσης νομικών προβληματισμών. Ξεφυλλίζοντας κανείς τις σελίδες του, μπορεί να εντοπίσει σχολιασμό και παράθεση των πιο προσφάτων νομοθετικών και νομολογιακών εξελίξεων σε εγχώριο, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Εντοπίζεται επιπλέον αρθρογραφία φοιτητών, αποφοίτων και δικηγόρων, απόδειξη των δεσμών που η «Νομομάχεια» έχει καταφέρει να θεμελιώσει ανά τα χρόνια μεταξύ των συντελεστών της και του Πανεπιστημίου Κύπρου. Η «Νομομάχεια» επιπλέον παρουσιάζει και προβάλλει τις δράσεις του Ομίλου.

Κάθε τεύχος της «Νομομάχειας» είναι αποτέλεσμα αφοσίωσης, συνεργασίας και ακούραστου ζήλου από όλους τους συντελεστές: την εκδοτική ομάδα, τους φίλους του Ομίλου, τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου, τους αρθρογράφους. Εκ μέρους του Νομικού Ομίλου θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα την Ακαδημαϊκή Σύμβουλο του Νομικού Ομίλου, Αντιπρύτανη του Πανεπιστημίου Κύπρου και Καθηγήτρια Ιδιωτικού και Εμπορικού Δικαίου κα Τατιάνα-Ελένη Συνοδινού, για την πολύτιμη καθοδήγηση και αμέριστη υποστήριξη της. Ευχαριστούμε επίσης θερμά τη συντονίστρια της έκδοσης κα Χρυστάλλα Ψύλλου για το συντονισμό και την καθοδήγησή της. Θερμότατες ευχαριστίες θέλουμε επίσης να εκφράσουμε προς τους χορηγούς μας, ήτοι το δικηγορικό γραφείο Κούσιος Κορφιώτης Παπαχαραλάμπους Δ.Ε.Π.Ε., το βιβλιοπωλείο Galaxy Law Bookshop και τον Εκδοτικό Οίκο Σάκκουλα, χωρίς την προσφορά και εμπιστοσύνη των οποίων, δεν θα ήταν δυνατή η υλοποίηση αυτής της προσπάθειας.

Ως απερχόμενη πρόεδρος του Νομικού Ομίλου θα ήθελα να ευχαριστήσω τα υπόλοιπα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου για την αγαστή μας συνεργασία. Ήταν χαρά μου να περπατήσω και να μάθω σε αυτή τη διαδρομή μαζί σας και εύχομαι ολόψυχα να συνεχίσετε να επιτελείτε το έργο του Ομίλου με τον ίδιο ζήλο και τόλμη που σας διακατέχει, με γνώμονα τη συνεχή προσπάθεια για βελτίωση.

Φυσικά, η ύπαρξη της «Νομομάχειας» δεν θα είχε την ίδια αξία χωρίς την αγκαλιά και την αποδοχή των αναγνωστών μας. Σας ευχαριστούμε πολύ και ευχόμαστε το νέο αυτό τεύχος να σας εμπνεύσει.

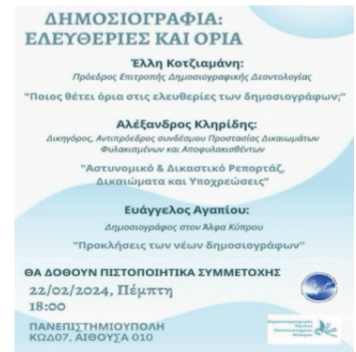
Ειρήνη Σκίτσα, Πρόεδρος Νομικού Ομίλου Πανεπιστημίου Κύπρου για την Ακαδημαϊκή Χρονιά 2023-2024, Απόφοιτος Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου

Εκδήλωση Νομικού Ομίλου με θέμα: «Δημοσιογραφία: Ελευθερίες και Όρια»

Event held by the Group of Legal Education of the University of Cyprus titled: "Journalism: Freedoms and Limits"

Στις 22 Φεβρουαρίου 2024, έλαβε χώρα στο Πανεπιστήμιο Κύπρου, με πρωτοβουλία του Νομικού Ομίλου σε συνεργασία με τον Όμιλο Δημοσιογραφίας, εκδήλωση με θέμα την «Δημοσιογραφία: Ελευθερίες και Όρια». Στην εκδήλωση παρευρέθησαν τρεις εισηγητές: Η Έλλη Κοτσιαμάνη, Πρόεδρος Επιτροπής Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας, η οποία καταπιάστηκε με το ζήτημα «Ποιος θέτει όρια στις ελευθερίες των δημοσιογράφων»;». Ο Αλέξανδρος Κληρίδης, υπό την ιδιότητα του ως Δικηγόρος και ως Αντιπρόεδρος του συνδέσμου Προστασίας των Δικαιωμάτων των Φυλακισμένων και Αποφυλακισθέντων, αποτέλεσε τον δεύτερο εισηγητή της εκδήλωσης. Η εισήγηση του επικεντρώθηκε στο «Αστυνομικό και Δικαστικό Ρεπορτάζ, Δικαιώματα και Υποχρεώσεις».

Τρίτος ομιλητής υπήρξε ο Ευάγγελος Αγαπίου, απόφοιτος του τμήματος Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου και Δημοσιογράφος στον Άλφα Κύπρου, ο οποίος ανέλυσε τις «Προκλήσεις των Νέων Δημοσιογράφων». Η εκδήλωση προσέλκυσε μεγάλο αριθμό ατόμων, καθώς πρόκειται για ένα κρίσιμο ζήτημα σχετικά με το συνταγματικά θεμελιωμένο δικαίωμα ελευθερίας της έκφρασης. Με την απόληξη της εκδήλωσης, ευκαιρία λόγου δόθηκε στους παρευρισκόμενους, ώστε να θέσουν τα ερωτήματά τους ενώπιον των ομιλητών. Επιπλέον δίδονταν πιστοποιητικά συμμετοχής.

Εκδήλωση Νομικού Ομίλου με θέμα: «Νέες Τεχνολογίες και Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας: πρόσφατες εξελίξεις και προοπτικές»

Event held by the Group of Legal Education of the University of Cyprus titled: "New Technologies and Intellectual Property Law: Recent Developments and Perspectives"

Στις 8 Μαρτίου 2024 πραγματοποιήθηκε εκδήλωση του Νομικού Ομίλου σε συνεργασία με την Ένωση Δικαιωμάτων Πνευματικής Ιδιοκτησίας Κύπρου (ΕΔΠΙ) με τίτλο: «Νέες Τεχνολογίες και Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας: πρόσφατες εξελίξεις και προοπτικές». Την εκδήλωση χαιρέτισαν η Έφορος Εταιρειών και Διανοητικής Ιδιοκτησίας κυρία Ειρήνη Μυλωνά-Χρυσοστόμου, ο πρόεδρος του Πανεπιστημίου Κύπρου Καθηγητής Τάσος Χριστοφίδης

και η Αντιπρύτανης Ακαδημαϊκών Υποθέσεων και Ακαδημαϊκή Σύμβουλος του Ομίλου, Καθηγήτρια Τατιάνα-Ελένη Συνοδινού. Εισηγητές της εκδήλωσης ήταν οι ακόλουθοι: ο δικηγόρος και τραγουδοποιός Πώργος Χατζηπιερής, ο οποίος αναφέρθηκε στις «περιπέτειες ενός τραγουδοποιού», η δικηγόρος Νικολέττα Επαμεινώνδα η οποία καταπιάστηκε με την «αμοιβή των δημιουργών στην εποχή του streaming», η Αντιπρύτανης Ακαδημαϊκών Υποθέ-

σεων του Πανεπιστημίου Κύπρου και Καθηγήτρια Ιδιωτικού-Εμπορικού Δικαίου Τατιάνα-Ελένη Συνοδινού, η οποία επικεντρώθηκε στο «ηθικό δικαίωμα του δημιουργού και στις ψηφιακές τροποποιήσεις των έργων», ο Καθηγητής του Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου Κύπρου Philippe Jougleux, ο οποίος με την σειρά του ανέπτυξε το θέμα της «τεχνητής νοημοσύνης και των δικαιωμάτων του δημιουργού» και τέλος ο Ανδρέας Χριστοφόρου, General Counsel EU & UK, στην TheSoul Publishing, ο οποίος μίλησε για

την «δημιουργία οπτικοακουστικού περιεχομένου στην εποχή της τεχνητής νοημοσύνης» ενώ αναφέρθηκε επίσης «στα έργα που περιέχονται στην σφαίρα της ελεύθερης δημόσιας χρήσης και αναπαραγωγής. Με το πέρας των εισηγήσεων, έλαβε χώρα συζήτηση, όπου οι παρευρισκόμενοι υπέβαλαν τα ερωτήματα και τους προβληματισμούς τους. Η παρακολούθηση της εκδήλωσης πιστωνόταν με 2 μονάδες CPD στους μάχιμους δικηγόρους.

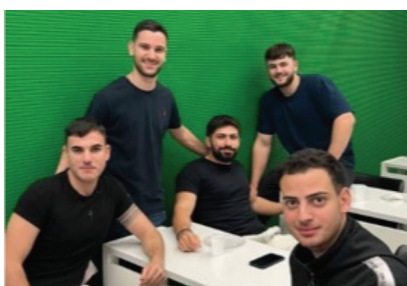

Εκδήλωση Meet and Greet – Γνωριμία Νομικού Ομίλου με τους φοιτητές του πανεπιστημίου

Meet and Greet Event – Introduction of the Group of Legal Education of the University of Cyprus to University Students

Στις 31 Οκτωβρίου 2024, ο Νομικός Όμιλος του Πανεπιστημίου Κύπρου διοργάνωσε την πρώτη του εκδήλωση για το χειμερινό εξάμηνο, συγκεντρώνοντας μέλη του ομίλου και φοιτητές από διάφορα έτη και τμήματα. Η εκδήλωση είχε κύριο στόχο τη γνωριμία των φοιτητών με τις δραστηριότητες, τους στόχους και τις ευκαιρίες που προσφέρει ο Νομικός Όμιλος. Παράλληλα, δόθηκε η ευκαιρία για δικτύω-

ση και ανταλλαγή ιδεών σε ένα ζεστό και φιλόξενο περιβάλλον. Η ανταπόκριση των φοιτητών ήταν ιδιαίτερα θερμή, με πολλούς να εκφράζουν το ενδιαφέρον τους να γίνουν μέλη του Νομικού Ομίλου και να συμμετάσχουν ενεργά στις μελλοντικές δραστηριότητες. Η εκδήλωση ολοκληρώθηκε με επιτυχία, θέτοντας τις βάσεις για μια δημιουργική και παραγωγική ακαδημαϊκή χρονιά.

Εκδήλωση Νομικού Ομίλου με θέμα: «Σύγχρονες Απαιτήσεις, Σύγχρονη Νομοθεσία: Η ανάγκη για εκσυγχρονισμό της Κυπριακής Ποινικής Δικαιοσύνης»

Event held by the Group of Legal Education of the University of Cyprus titled: "Modern Requirements, Modern Legislation: The Need for the Modernization of Cyprus' Criminal Justice System"

Στις 14 Νοεμβρίου 2024 πραγματοποιήθηκε, στη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Κύπρου, η εκδήλωση με θέμα «Σύγχρονες Απαιτήσεις, Σύγχρονη Νομοθεσία: Η ανάγκη για εκσυγχρονισμό της Κυπρια-

κής Ποινικής Δικαιοσύνης», κατόπιν πρωτοβουλίας του Νομικού Ομίλου. Η κ. Λουΐζα Χριστοδουλίδου Ζαννέτου, Επιτρόπος Νομοθεσίας, στην Κύπρο, ως μία εκ των τριών ομιλητών της εκδήλωσης, έθεσε το

πλαίσιο της συζήτησης, με την εναρκτήρια ομιλία της, παρουσιάζοντας τον ρόλο του Γραφείου της Επιτρόπου Νομοθεσίας στην βελτίωση και αναθεώρηση της νομοθεσίας. Περαιτέρω, τη συζήτηση πλαισίωσαν οι ομιλίες του Καθηγητή Ποινικού Δικαίου και Φιλοσοφίας Δικαίου του Πανεπιστημίου Κύπρου Χάρη Παπαχαράλαμπους και Επίκουρου Καθηγητή

Ποινικής Δικονομίας και Μεθοδολογίας Δικαίου του Πανεπιστημίου Κύπρου Κωνσταντίνου Τσίνα. Με το πέρας των εισηγήσεων των τριών ομιλητών, έλαβε χώρα διάλογος, κατά τον οποίο το ακροατήριο υπέβαλε ερωτήματα και προβληματισμούς στους εισηγητές της εκδήλωσης.

Εκπαιδευτικό Σεμινάριο Νομικού Ομίλου Πανεπιστημίου Κύπρου με θέμα: «Μεθοδολογία συγγραφής νομικών, ερευνητικών και διπλωματικών εργασιών»

Educational Seminar of the Group of Legal Education of the University of Cyprus on: "Methodology for Writing Legal, Research, and Thesis Papers"

Στις 20 Νοεμβρίου 2024, ο Νομικός Όμιλος του Πανεπιστημίου Κύπρου επελήφθη για ακόμη μία φορά της διεξαγωγής επιμορφωτικών σεμιναρίων με θέμα τη «Μεθοδολογία συγγραφής νομικών, ερευνητικών και διπλωματικών εργασιών», με προσκεκλημένη εισηγήτρια την Επίκουρη Καθηγήτρια του Τμήματος Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου,

Ιωάννα Χατζηγιάννη. Το σεμινάριο έδωσε την ευκαιρία σε φοιτητές από διάφορα τμήματα και επίπεδα σπουδών να εντρυφήσουν στη μεθοδολογία της ανάπτυξης των θεμάτων της ακαδημαϊκής τους ενασχόλησης, υπό το πρίσμα των ερευνητικών προτύπων έκφρασης και δόμησης.

Εκδήλωση Νομικού Ομίλου με θέμα «Μετά την Νομική, Τι;»

Event held by the Group of Legal Education of the University of Cyprus titled: "After Law School, What?"

Ο Νομικός Όμιλος του Πανεπιστημίου Κύπρου διοργάνωσε την εκδήλωση με τίτλο «Μετά τη Νομική, Τι;» στις 24 Νοεμβρίου 2024, προσελκύοντας πλήθος φοιτητών που επιθυμούσαν να ενημερωθούν για τις επαγγελματικές επιλογές μετά την ολοκλήρωση του πτυχίου τους. Ο κ. Δημήτρης Καΐλης, Δικηγόρος και Ειδικός Επιστήμονας Διδασκαλίας στο Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου, εστίασε στη μάχη δικηγορία, αναλύοντας τις προκλήσεις και τις απαιτήσεις που αντιμετωπίζει ένας μάχιμος δικηγόρος. Ο κ. Θεόδωρος Γκότσης, διπλωμάτης και Εκπρόσωπος Τύπου του Υπουργείου Εξωτερικών, ανέλυσε τον τομέα της διπλωματίας, καθώς και τις απαιτήσεις και τις διαδικασίες εισόδου στον συγκεκριμένο κλάδο. Ο κ. Θεοχάρης Γεωργιάδης, Νομικός Λειτουργός στην Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς Κύπρου και Υποψήφιος Διδάκτωρ του Τμήματος Νομικής του Πανεπιστημίου

Κύπρου, επικεντρώθηκε στο έργο του δικηγόρου σε εξειδικευμένα πεδία, όπως το δίκαιο ανταγωνισμού, δίκαιο κεφαλαιαγοράς και χρηματαγορών και εταιρικό δίκαιο. Οι παρευρισκόμενοι φοιτητές είχαν την ευκαιρία να ενημερωθούν και να εμπνευστούν από τις γνώσεις και τις εμπειρίες των διακεκριμένων ομιλητών, αποκτώντας πολύτιμες πληροφορίες για τις διαφορετικές επαγγελματικές διαδρομές που μπορούν να ακολουθήσουν μετά τις σπουδές τους.

Νομολογία

Ανώτατο Δικαστήριο της Κύπρου (ΑΔ)

Παρασκευάς Χατζήκκος, Προπτυχιακός Φοιτητής Τμήματος Νομικής, Πανεπιστήμιο Κύπρου
Paraskevas Hadjikkos, Undergraduate Student of the Department of Law, University of Cyprus

ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ v. ATHUR PETROV, Αίτηση Αρ. 18/2024, 15/7/2024 (αίτηση – Ανώτατο Δικαστήριο – άρθρο 9(3)(γ) Ν. 33/1964 – εξασφάλιση άδειας για τριτοβάθμια δικαιοδοσία)

ATTORNEY GENERAL OF THE REPUBLIC v. ATHUR PETROV, Application No. 18/2024, 15/07/2024 (application – Supreme Court – article 9(3)(c) of Law 33/1964 – granting of leave for third-instance jurisdiction)

Η εν λόγω υπόθεση εδράζεται στην νέα διαδικασία που εισήχθη με την μεταρρύθμιση της δικαιοσύνης, σύμφωνα με την οποία καταχωρίζεται Αίτηση στο Ανώτατο Δικαστήριο δυνάμει του άρθρου 9(3) (γ) του περί Απονομής της Δικαιοσύνης Νόμου (Ν. 33/1964), προς εξασφάλιση άδειας για εξέταση της υπόθεσης σε τρίτο και τελευταίο βαθμό επί νομικών θεμάτων τα οποία προκύπτουν από την απόφαση του –δευτεροβάθμιου– Εφετείου.

Κοντολογίς, η εφετειακή απόφαση έκρινε ως εσφαλμένη την απόφαση του Επαρχιακού Δικαστηρίου να απορρίψει την αίτηση για έκδοση του Αιτητή στις ΗΠΑ για αριθμό αδικημάτων. Ο Αιτητής στην παρούσα υπόθεση επιχείρησε να θέσει ενώπιον του Ανωτάτου Δικαστηρίου τα κατ'ισχυρισμόν νομικά σημεία που εγείρονταν.

Αρχικώς, ηγέρθη ζήτημα ως προς την έγκριση της προσαγωγής κατ' έφεση μαρτυρίας, καταλογίζοντας στο Εφετείο ότι αθέτησε τις σχετικές νομολογιακές αρχές που διέπουν το ζήτημα. Το Ανώτατο Δικαστήριο αφού παρέθεσε εκτενώς την νομολογία αυτή, ανέφερε τηλεγραφικά πως δεν προσδιορίζετο κάποιο νομικό θέμα, αλλά αντίθετα το αντικείμενο αυτό αποκρυσταλλωνόταν στην εν λόγω νομολογία

α, ξεκαθαρίζοντας πως η τριτοβάθμια δικαιοδοσία του, δεν συνιστά έφεση.

Έπειτα, δεδομένου του ότι ο Αιτητής ήταν –επίσης– κάτοχος γερμανικής ιθαγένειας επικαλέστηκε την νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σύμφωνα με την οποία επιβαλλόταν να προηγηθεί της έκδοσης του η ενημέρωση των αρχών της Γερμανίας. Τέθηκε λοιπόν ζήτημα λανθασμένης ερμηνείας της ενωσιακής νομολογίας, με το Ανώτατο Δικαστήριο να ξεκαθαρίζει πως δεν εφαρμοζόταν στην υπόθεση αυτή, εφόσον δεν υφίστατο διάκριση μεταξύ του Αιτητή και οποιουδήποτε Κύπριου υπηκόου υπό τις περιστάσεις της παρούσας υπόθεσης, ήτοι θα είχαν την ίδια αντιμετώπιση, επί τη βάση της πολιτικής και πρακτικής των ΗΠΑ.

Τέλος, ισχυρίστηκε λανθασμένη ερμηνεία του όρου «πολιτικού αδικήματος» από το Εφετείο, με το Ανώτατο Δικαστήριο να εξηγεί emphatica πως ο Αιτητής δεν διετύπωσε συγκεκριμένο νομικό θέμα παρά μόνο διαπιστώσεις ως προς τις περιστάσεις της υπόθεσης. Εν κατακλείδι, δια της παρούσας απόφασης γίνεται αντιληπτή η αδήριτη ανάγκη ύπαρξης νομικών θεμάτων για εκκίνηση της διαδικασίας αυτής.

ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΑΙΤΗΣΗ ΤΟΥ Χ. Δ. ΓΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΠΡΟΝΟΜΙΑΚΟΥ ΕΝΤΑΛΜΑΤΟΣ ΤΥΠΟΥ CERTIORARI v. ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΑΠΟΦΑΣΗ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑΣ 16/02/2024 ΠΟΥ ΕΚΔΟΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟ ΑΝΩΤΑΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΣΤΗΝ ΑΙΤΗΣΗ ΜΕ ΑΡ. 189/2023, Πολιτική Αίτηση Αρ. 23/2024, 8/7/2024 (προνομιακό ένταλμα certiorari – αποκάλυψη τηλεπικοινωνιακών δεδομένων)

REGARDING THE APPLICATION OF H. D. FOR THE ISSUANCE OF A PREROGATIVE WRIT OF CERTIORARI v. REGARDING THE DECISION DATED 16/02/2024 ISSUED BY THE SUPREME COURT IN APPLICATION NO. 189/2023, Civil Application No. 23/2024, 08/07/2024 (prerogative writ of certiorari – disclosure of telecommunications data)

Η παρούσα απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου κατά την ενάσκηση της προνομιακής του δικαιοδοσίας, καταπιάνεται με το μείζον ζήτημα των τηλεπικοινωνιακών δεδομένων. Ο Αιτητής επεδίωξε την έκδοση προνομιακού εντάλματος *Certiorari* προς ακύρωση του διατάγματος αποκάλυψης τηλεπικοινωνιακών δεδομένων που εκδόθηκε εναντίον του από το κατώτερο δικαστήριο, αφού προηγουμένως εξασφάλισε την απαιτούμενη άδεια από το Ανώτατο Δικαστήριο.

Βασική γραμμή της επιχειρηματολογίας του συνίστατο στο ότι το εκδοθέν διάταγμα ερείδετο στον περί Διατήρησης Τηλεπικοινωνιακών Δεδομένων με Σκοπό τη Διερεύνηση Σοβαρών Ποινικών Αδικημάτων Νόμο του 2007, Ν. 183(I)/2007, του οποίου όμως τα άρθρα 3 και 6-10 αφορώντα στη διατήρηση δεδομένων, είχαν κριθεί από απόφαση ολομέλειας του Ανωτάτου Δικαστηρίου, ως αντιβαίνοντα σε ενωσιακή νομοθεσία και νομολογία.

Ο Αιτητής επεξέτεινε επικαλούμενος παράβαση της αρχής της αναλογικότητας και σύγκρουση με σωρεία άρθρων του Συντάγματος. Αναφέρθηκε επίσης πως το προσβαλλόμενο διάταγμα εκδόθηκε δυνάμει άλλων άρθρων του οικείου νόμου, καθώς και επί τη βάση άλλων νόμων και κανονισμών.

Το δικαστήριο, αφού παρέπεμψε στην νομολογία του περί προνομιακών ενταλμάτων, διεξήλθε του υπό κρίση νόμου καθώς και των ενωσιακών νομοθετικών ερεισμάτων και τόνισε αρχικά πως η ανωτέρω απόφαση της Ολομέλειας ουδόλως απέληγε στην αντισυνταγματικότητα του άρθρου 4 επί του οποίου βασίστηκε το εκδοθέν διάταγμα.

Εν συνεχεία, αφού ενδιέτριψε σε πρόσφατη ενωσιακή νομολογία επί του θέματος, η οποία μάλιστα καθόρισε με σαφήνεια συγκεκριμένες παραμέτρους που πρέπει να πληρούνται, τόνισε πως ενόψει της απόφασης αυτής καθίσταται δυνατή η πρόσβαση σε δεδομένα τα οποία διατηρούνται με γενικό τρόπο και χωρίς διακρίσεις νοουμένου ότι αυτά διατηρούνται σύμφωνα με τις πρόνοιες των ενωσιακών κειμένων. Επομένως, το Δικαστήριο προχώρησε να εξετάσει αν στην υπό εξέταση περίπτωση υπήρχε τέτοια συμμόρφωση, καταλήγοντας στο ότι τα ζητηθέντα δεδομένα και κατ' επέκταση το προσβαλλόμενο διάταγμα σχετιζόταν με δεδομένα τα οποία διατηρούνταν νόμιμα από τους παρόχους εντός της χρονικής περιόδου που ήταν αναγκαία για εμπορικούς σκοπούς και μάλιστα αφορούσαν χρονική περίοδο εντός περιόδου κατά την οποία αυτά διατηρούνταν νόμιμα δυνάμει του νόμου.

Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο Κύπρου (ΑΣΔ)

Παρασκευάς Χατζήκκος, Προπτυχιακός Φοιτητής Τμήματος Νομικής, Πανεπιστήμιο Κύπρου
Paraskevas Hadjikkos, Undergraduate Student of the Department of Law, University of Cyprus

ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΑΙΤΗΣΗ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΦΕΣΗΣ ΚΑΤΑ ΑΠΟΦΑΣΗΣ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΑΡ. 86/2019 v. ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΕΦΕΤΕΙΟΥ ΣΤΗΝ ΈΦΕΣΗ ΚΑΤΑ ΑΠΟΦΑΣΗΣ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΑΡ. 86/2019, Αίτηση Αρ.: 9/2023, 21/2/2024 (άρθρο 9(2)(γ) Ν. 33/1964 – παραχώρηση άδειας για άσκηση τριτοβάθμιας δικαιοδοσίας – ερμηνεία άρθρου 4(1) Ν. 24/1980)

REGARDING THE APPLICATION OF THE ATTORNEY GENERAL OF THE REPUBLIC ON THE APPEAL AGAINST THE DECISION OF THE ADMINISTRATIVE COURT NO. 86/2019 v. REGARDING THE DECISION OF THE COURT OF APPEAL ON THE APPEAL AGAINST THE DECISION OF THE ADMINISTRATIVE COURT NO. 86/2019, Application No.: 9/2023, 21/02/2024 (article 9(2)(c) of Law 33/1964 – granting of leave for the exercise of third-instance jurisdiction – interpretation of article 4(1) of Law 24/1980)

Η εν λόγω απόφαση αποτελεί την πρώτη απόφαση που εκδόθηκε από το νεοϊδρυθέν Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο της Κύπρου επί τη βάσει του άρθρου 9(2)(γ) του περί Απονομής της Δικαιοσύνης Νόμου (Ν. 33/1964), το οποίο διαλαμβάνει την άσκηση τριτοβάθμιας δικαιοδοσίας επί νομικών θεμάτων. Προηγήθηκε η παραχώρηση σχετικής άδειας από το δικαστήριο για καταχώριση της αίτησης αυτής, καθότι προέκυψε ανάγκη ορθής ερμηνείας του Άρθρου 4(1) των περί Φορολογίας Ακινήτων Ιδιοκτησίας Νόμων του 1980 έως 2020 (Ν. 24/1980).

Το τεθέν ερώτημα συνίστατο στο κατά πόσον ο όρος «ιδιοκτήτης» στο Άρθρο 4(1) του Νόμου 24/1980 συγκαταλέγει και τον μισθωτή εμπραγμάτου δικαιώματος αποκτηθέν δια μίσθωσης επί κρατικής ακίνητης ιδιοκτησίας συμφώνως του Άρθρου 65B του περί Ακινήτου Ιδιοκτησίας Νόμου, Κεφ. 224 και συνεπακόλουθα κατά πόσον ο ιδιοκτήτης αυτός δύναται να υπόκειται σε φορολογία ακίνητης ιδιοκτησίας.

Το δικαστήριο διασαφήνισε πως το λεκτικό του

Νόμου αποτελεί την καθοδήγηση προς ανεύρεση της πρόθεσης του νομοθέτη, κρίνοντας πως το λεκτικό στην παρούσα καθίστατο σαφές με βάση τη συνήθη έννοια του και ως εκ τούτου δεν τίθετο θέμα διασταλτικής ή οποιασδήποτε άλλης ερμηνείας. Αφού προέβη σε αντιδιαστολή με την έννοια της κυριότητας, το δικαστήριο επιχείρησε να εξεύρει το εύρος και το περιεχόμενο του εμπραγμάτου δικαιώματος χρήσεως. Επεξήγησε συνοπτικά τον θεσμό της μακροχρόνιας μίσθωσης στο δικαιοκώμα μας σύστημα και ξεκαθάρισε πως στην περίπτωση που «ιδιοκτήτης» είναι η Δημοκρατία, η «ακίνητη ιδιοκτησία» απαλλάσσεται την υποχρέωση καταβολής φορολογίας.

Εντούτοις, το Δικαστήριο κατέληξε πως ο μισθωτής, ως επίσης «ιδιοκτήτης» ακίνητης ιδιοκτησίας, ήτοι του εμπραγμάτου δικαιώματος χρήσης που του δίδει η μίσθωση αυτή, καθίσταται υπόλογος για καταβολή φόρου ο οποίος δε ανταποκρίνεται προς την αξία του δικαιώματος χρήσης του ακινήτου και όχι επί τη βάσει της αξίας του ακινήτου, όπως υφίσταται σε περιπτώσεις της –τυπική– απόλυτης ιδιοκτησίας.

ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΑΙΤΗΣΗ ΤΗΣ ΤΕΤΥΑΝΑ ΠΑΣΕΝΥΟΥΚ ΠΡΩΤΟΠΑΠΑ v. ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΕΦΕΤΕΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΦΕΣΗ ΚΑΤΑ ΑΠΟΦΑΣΗΣ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΑΡ. 100/2019, ΗΜΕΡ. 20.02.2024, Αίτηση Αρ. 6/2024, 26/6/2024 (άρθρο 9(2)(γ) Ν. 33/1964 – διαδικασία για ανάληψη τριτοβάθμιας δικαιοδοσίας – απόκλιση Εφετείου από πάγια νομολογία)

REGARDING THE APPLICATION OF TETYANA PASENYUK PROTOPAPA v. REGARDING THE DECISION OF THE COURT OF APPEAL ON THE APPEAL AGAINST THE DECISION OF THE ADMINISTRATIVE COURT NO. 100/2019, DATED 20.02.2024, Application No. 6/2024, 26/06/2024 (article 9(2)(c) of Law 33/1964 – procedure for exercising third-instance jurisdiction – deviation of the Court of Appeal from established case law)

Η ανωτέρω αίτηση, σκοπό έχει την ενεργοποίηση της προβλεπόμενης στο άρθρο 9(2)(γ) του περί Απονομής της Δικαιοσύνης Νόμου (Ν. 33/1964) διαδικασίας για ανάληψη τριτοβάθμιας δικαιοδοσίας από το παρόν δικαστήριο με πρωταρχικό ζήτημα το κατά πόσον το Εφετείο με απόφαση του διαφοροποιήθηκε από πάγια νομολογία. Η υπόθεση περιστρέφεται γύρω από την άρνηση της Διοίκησης να παραχωρήσει στην Αιτήτρια, σύνταξη χηρείας από το επαγγελματικό σχέδιο συντάξεων των κρατικών υπαλλήλων ως χήρα αποθανόντος συνταξιούχου κρατικού υπαλλήλου, επί τη βάση σχετικής νομοθετικής πρόνοιας. Η Αιτήτρια ήγειρε ισχυρισμό περί ασυμβατότητας του άνω άρθρου με το Σύνταγμα και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Εφεξής «ΕΣΔΑ»), οποίος αν και δεν δικογραφήθηκε, τέθηκε στο πλαίσιο των αγορεύσεων, με το πρωτόδικο δικαστήριο να το εξετάζει, ωστόσο να απορρίπτει την προσφυγή. Το δε Εφετείο δεν εξέτασε τους ισχυρισμούς αυτούς, διότι αφορούσαν θέματα που δεν είχαν συμπεριληφθεί στους λόγους ακύρωσης της προσφυγής, με την παρούσα αίτηση

να καταλογίζει στο Εφετείο ότι απέκλινε από την πάγια νομολογία.

Η Αιτήτρια επιχείρησε να καταδείξει στα πλαίσια των προϋποθέσεων της τριτοβάθμιας δικαιοδοσίας, την ύπαρξη πάγιας νομολογίας και την συνακόλουθη απόκλιση της από το Εφετείο, αναφορικά με την εξέταση λόγων ακύρωσης, οι οποίοι δεν δικογραφούνταν. Το δικαστήριο διεξερχόμενο των αποφάσεων αυτών κατέληξε πως δεν επρόκειτο περί πάγιας νομολογίας, αλλά περί δύο γραμμών διαφορετικής προσέγγισης. Τόνισε emphatically πως ενώ πάγια η νομολογία ανθίσταται στην εξέταση λόγων ακύρωσης που δεν καταγράφονται στο δικόγραφο της προσφυγής, δεν εντοπίζεται άλλη αντίστοιχη παγιωμένη γραμμή νομολογίας που να προνοεί ότι αφής στιγμής λανθασμένα το πρωτόδικο Δικαστήριο εξέτασε ένα τέτοιο λόγο, το Εφετείο στο δευτεροβάθμιο του έλεγχο υποχρεούται να πραγματευτεί με το θέμα αυτό. Κατά πλειοψηφία λοιπόν απέρριψε την σχετική αίτηση, ενώ άξιο ιδιαίτερης μνείας αποτελεί το γεγονός ότι σχηματίστηκαν δύο διστάμενες αποφάσεις.

Εφετείο

Παρασκευάς Χατζήκκος, Προπτυχιακός Φοιτητής Τμήματος Νομικής, Πανεπιστήμιο Κύπρου
Paraskevas Hadjikkos, Undergraduate Student of the Department of Law, University of Cyprus

ΟΡΕΣΤΗΣ ΧΡΙΣΤΟΦΗ v. ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ, Ποινική Έφεση Αρ.: 50/24, 2/8/2024 (άρθρο 210 Ποινικού Κώδικα – πρόκληση θανάτου λόγω αλόγιστης, απερίσκεπτης ή επικίνδυνης πράξης ή συμπεριφοράς – επιβολή ποινής φυλάκισης)

ORESTIS CHRISTOFI v. POLICE, Criminal Appeal No. 50/24, 02/08/2024 (article 210 of the Penal Code – causing death due to reckless, careless, or dangerous act or behavior – imposition of imprisonment sentence)

Στην παρούσα ποινική έφεση ενώπιον του νεο-

συσταθέντος Εφετείου, ο εφεσείων προσέβαλε τόσο

την καταδίκη του από το πρωτόδικο δικαστήριο για διάπραξη του αδικήματος της *Πρόκλησης Θανάτου λόγω Αλόγιστης, Απερίσκεπτης ή Επικίνδυνης Πράξης ή Συμπεριφοράς κατά παράβαση του Άρθρου 210 του Ποινικού Κώδικα, Κεφ. 154*, όσο και την επιβολή της ποινής φυλάκισης. Κοντολογίς, η υπόθεση αφορούσε οδική σύγκρουση κατά την οποία ο εφεσείων, οδηγός αυτοκινήτου επιχείρησε να στρίψει δεξιά παραβιάζοντας τη συνεχή άσπρη γραμμή, με αποτέλεσμα να συγκρουστεί με την μοτοσικλέτα του θύματος που κινείτο στην αντίθετη κατεύθυνση και με τραγική συνέπεια τον θάνατο του μοτοσικλετιστή. Η απόφαση καταπιάνεται με την ερμηνεία του ρηθέντος άρθρου.

Αρχικά, το Εφετείο με παράθεση της «καλά εδραιωμένης» –όπως την χαρακτήρισε– νομολογίας τόνισε πως σπανίως επεμβαίνει στο γενόμενο από το πρωτόδικο Δικαστήριο έργο της αξιολόγησης της μαρτυρίας. Έπειτα κλήθηκε να ενδιατριβεί στην ερμηνευτική του υπό κρίση άρθρου που θεμελιώνει το αδίκημα, καθώς ο εφεσείων παραδεχόταν μεν πως υπήρξε αμέλεια, εντός του εύρους του Άρθρου 210, εντούτοις αμφισβητείτο η έκταση της αμέλειας αυτής. Ο εφεσείων μάλιστα παρέπεμψε και σε αγ-

γλική νομολογία, μολαταύτα το Εφετείο προέβη σε διαφοροποίηση διασαφηνίζοντας πως η αναφορά σε «recklessness» δεν υφίσταται πλέον στην Αγγλική Νομοθεσία σχετικά με τέτοια αδικήματα, σε αντίθεση με το Άρθρο 210 του Ποινικού Κώδικα.

Το δικαστήριο διευκρίνισε πως δεν αρκεί αφ' εαυτού το γεγονός ότι ο εφεσείων δεν παρατήρησε το θύμα, αλλά τουναντίον, σημασία πρέπει να δοθεί στο κατά πόσον η απόφαση του για στροφή δεξιά σε σημείο που ρητώς απαγορεύετο, υπό τις περιστάσεις, έγινε χωρίς να αναλογιστεί καν την ύπαρξη κινδύνου εκεί όπου ήταν προφανές πως τέτοιος ενυπήρχε. Αναφέρθηκε εν συνεχεία σε εκτενή κυπριακή νομολογία που ερμήνευσε τους όρους «αλόγιστη», «απερίσκεπτη» και «επικίνδυνη» πράξη, οι οποίοι αν και διαζευκτικοί, το Εφετείο συμφωνώντας με το πρωτόδικο ενέταξε την οδήγηση του εφεσείοντα στο πλαίσιο της απερίσκεπτης και της αλόγιστης οδήγησης εν τη εννοία του Άρθρου 210. Εν κατακλείδι και εν συνεχεία του εν λόγω χαρακτηρισμού της πράξης του έκρινε πως υπό τις περιστάσεις η επιβολή ποινής φυλακίσεως ήταν αναπόφευκτη, εντούτοις μειώθηκε κατά τέσσερις μήνες.

ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΥΠΡΟΥ ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΛΤΔ v. ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΚΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ ΚΑΙ ΧΩΡΟΜΕΤΡΙΑΣ ΠΑΦΟΥ κ.α., Πολιτική Έφεση Αρ.: 285/2018, 20/6/2024 (αντισυνταγματικότητα των άρθρων 44ΙΗ - 44ΚΖ του Ν. 9/1965)

BANK OF CYPRUS PUBLIC COMPANY LTD v. DIRECTOR OF THE DEPARTMENT OF LAND REGISTRATION AND MAPPING OF PAPHOS et al., Civil Appeal No. 285/2018, 20/06/2024 (unconstitutionality of articles 44HH - 44KZ of Law 9/1965)

Η παρούσα πολιτική έφεση είχε ως αντικείμενο την απόφαση Επαρχιακού Δικαστηρίου με την οποία απορρίφθηκε αίτηση/έφεση των εφεσειόντων. Οι τελευταίοι στρέφονταν κατά της απόφασης του Διευθυντή του Κτηματολογίου να απορρίψει την υποβληθείσα ενώπιον του ένσταση τους και να προχωρήσει σε απαλλαγή όλων των επιβαρύνσεων επί ενυπόθηκου προς όφελος τους ακινήτου.

Στην υπόθεση αυτή, οι εφεσειόντες παρείχαν δανειοδοτήσεις στους εφεσίβλητους 2 και οι τελευταίοι με την σειρά τους, παραχώρησαν δύο υποθήκες, ως εξασφάλιση. Έπειτα δυνάμει γραπτής συμφωνίας, ο εφεσίβλητος 3 αγόρασε, από τους εφεσίβλητους 2, ένα διαμέρισμα, σε πολυκατοικία που θα ανεγειρόταν επί των δύο υποθηκευμένων ακινήτων. Η συμφωνία αγοράς του διαμερίσματος κατατέθηκε στο Κτηματολόγιο για σκοπούς ειδικής εκτέλεσης. Εν συνεχεία, ο εφεσίβλητος 3 (αγοραστής) έκανε χρήση του Μέρους VIB του περί Μεταβίβασης και Υποθηκείσεως Νόμου 9/1965, το οποίο προνοεί για την

προστασία των «εγκλωβισμένων αγοραστών», και με έρεισμα το γεγονός της κατάθεσης της πιο πάνω σύμβασης υπέβαλε στο Κτηματολόγιο την αίτηση για μεταβίβαση του επίδικου διαμερίσματος επ' όνομά του.

Ο Διευθυντής του Κτηματολογίου, αφού έκρινε ότι πληρούνταν οι προϋποθέσεις του Μέρους αυτού, προχώρησε στην απαλλαγή όλων των εμπράγματων βαρών και στη μεταβίβαση του ακινήτου επ' όνοματι του αγοραστή, απορρίπτοντας την ένσταση των εφεσειόντων, ως ενυπόθηκων δανειστών.

Ηγέρθησαν ισχυρισμοί περί αντισυνταγματικότητας των Άρθρων 44ΙΗ - 44ΚΖ του Ν. 9/1965, με το πρωτόδικο δικαστήριο να μην τους εξετάζει καθότι θεώρησε ότι κατέστη μη απαραίτητο για την επίλυση της ενώπιον του διαφοράς. Το Εφετείο διαφώνησε, τονίζοντας πως ο μόνος λόγος που οι εφεσειόντες αντιτάχθηκαν στην απόφαση του Διευθυντή, ήταν επειδή, κατά την εκδοχή τους, αυτές λήφθηκαν στη βάση νομοθεσίας η οποία αντίκειται σε άρθρα

του Συντάγματος. Διασαφήνισε δε ότι η παράλειψη και/ή απαλλαγή συσταθεισών υποθηκών από ακίνητο, και ειδικότερα της υποθήκης ενεγράφη προς όφελος των εφεσειόντων, προγενέστερα του συμβολαίου αγοράς που κατέθεσε ο εφεσίβλητος 3, συνι-

στά ουσιαστικά κατάργηση του εν λόγω περιουσιακού δικαιώματος των εφεσειόντων. Επομένως έκρινε τις πρόνοιες του νόμου αυτού ως αντιβαίνουσες στα άρθρα 23 και 26 του Συντάγματος.

J. N. Christofides Ltd v. Γενικού Εισαγγελέα της Δημοκρατίας, Πολιτική Έφεση αρ. 321/2018, 26/7/2024 (άρθρο 146.6 του Συντάγματος – αποζημιώσεις)

J. N. CHRISTOFIDES LTD v. ATTORNEY GENERAL OF THE REPUBLIC, Civil Appeal No. 321/2018, 26/07/2024 (article 146.6 of the Constitution – compensation)

Στην εν λόγω υπόθεση, η εφεσείουσα εταιρεία επιχείρησε να προσβάλει την απόφαση του πρωτόδικου δικαστηρίου με την οποία απορρίφθηκε αγωγή της για αποζημιώσεις στη βάση του Άρθρου 146.6 του Συντάγματος. Συγκεκριμένα, η εφεσείουσα συμμετείχε σε δημόσιο διαγωνισμό υποβάλλοντας σχετική προσφορά. Υπεβλήθη μονάχα ακόμη μια προσφορά, ούσα η φθηνότερη, εντούτοις δεν πληρούσε τις προδιαγραφές.

Ενώ η Επιτροπή Αξιολόγησης εισηγήθηκε στο Συμβούλιο Προσφορών την κατακύρωσή στην εφεσείουσα, το συμβούλιο αποφάσισε την ανάκληση του διαγωνισμού εξηγώντας ότι οι προδιαγραφές του οδηγούσαν κατ' αποκλειστικότητα σε συγκεκριμένο οικονομικό φορέα, με αποτέλεσμα, να μην κατακυρωθεί εν τέλει στην εφεσείουσα. Ακολούθησε προσφυγή της εφεσείουσας δυνάμει του Άρθρου 146.1 του Συντάγματος πετυχαίνοντας την ακύρωση της απόφασης ανάκλησης του διαγωνισμού.

Στη συνέχεια, η εφεσείουσα απέστειλε επιστολή στην Διοίκηση, αναφέροντας, ότι το εν λόγω διοικητικό τμήμα είχε ήδη προμηθευθεί αναλώσιμα από άλλο προσφοροδότη και με άλλη διαδικασία, με αποτέλεσμα να υποστεί η ίδια οικονομική ζημία, προκύπτουσα από το ακυρωτικό αποτέλεσμα της δικαστικής απόφασης, εν όψει του γεγονότος ότι αν δεν είχε ακυρωθεί ο διαγωνισμός, η προσφορά θα

είχε εκ των πραγμάτων κατακυρωθεί στην ίδια. Προκειμένου να λάβει *in natura* αποκατάσταση αξίωσε ποσά ως αποζημίωση, προσκρούοντας στην άρνηση της Διοίκησης, με συνέπεια την καταχώριση και εν συνεχεία την απόρριψη αγωγής από το πρωτόδικο δικαστήριο.

Το Εφετείο συμφωνώντας με το πρωτόδικο εξήγησε πως, ένεκα του γεγονότος της μη επανεξέτασης από το Συμβούλιο μετά την έκδοση της ακυρωτικής δικαστικής απόφασης η παράλειψη αυτή δεν είχε προσβληθεί από την εφεσείουσα και κατ' επέκταση δεν δημιουργήθηκε αγωγή δικαίωμα υπέρ της. Η –αρχική– ακυρωτική δικαστική απόφαση δεν αρκούσε για τη θεμελίωση του αγωγίμου δικαιώματος δυνάμει του Άρθρου 146.6 του Συντάγματος. Τόνισε δε το δικαστήριο πως το κατά πόσον είναι αναγκαία η επανεξέταση της διοικητικής πράξης, προκειμένου να αποκρυσταλλωθεί δικαίωμα δυνάμει του Άρθρου 146.6 του Συντάγματος, εξαρτάται πάντα από τα ιδιαίτερα περιστατικά της κάθε υπόθεσης, με βασική συνιστώσα να αποτελεί η αιτιολογία ακύρωσης της διοικητικής πράξης. Συνεπώς, το Εφετείο κατέληξε πως η παράλειψη της διοίκησης να επανεξετάσει το θέμα ήταν η πηγή άντλησης του αγωγίμου δικαιώματος της εφεσείουσας και όχι η ακυρωτική απόφαση καθαυτή.

Διοικητικό Δικαστήριο της Κύπρου (ΔΔ)

Μιχαέλλα Θεοφάνους, Φοιτήτρια Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου
Michaella Theofanous Student of the Department of Law, University of Cyprus

A.X. v. Κυπριακού Συμβουλίου Αναγνώρισης Τίτλων Σπουδών (ΚΥ.Σ.Α.Τ.Σ), Υπόθεση αρ. 1354/2017, 12 Φεβρουαρίου 2024 (έννομο συμφέρον – εκπρόθεσμη προσφυγή – έλλειψη αιτιολογίας)

A.X v. The Cyprus Council for the Recognition of Higher Education Qualifications (KY.S.A.T.S.), Case no. 1354/2017, 12 February 2024 (legitimate interest – time limit of the application – insufficient reasoning)

Στην παρούσα υπόθεση ο Αιτητής άσκησε προσφυγή κατά της απόφασης του Καθ'ου η Αίτηση με την οποία αναγνωριζόταν ο τίτλος σπουδών του ενδιαφερόμενου μέρους ως τίτλος ισότιμος και αντίστοιχος προς Πτυχίο Πανεπιστημιακού Επιπέδου στον Κλάδο Δημόσια και Περιβαλλοντική Υγεία, πράξη που επέτρεπε την προαγωγή του αντί του αιτητή στη θέση προαγωγής Προϊστάμενου Υγειονομικής Υπηρεσίας στις Ιατρικές Υπηρεσίες και Υπηρεσίες Δημόσιας Υγείας. Αναλυτικότερα, η αναγνώριση του τίτλου σπουδών του ενδιαφερόμενου μέρους από το ΚΥ.Σ.Α.Τ.Σ έγινε γνωστή στο πλαίσιο εκδίκασης προγενέστερης προσφυγής του αιτητή επί της πράξης προαγωγής του εν λόγω ενδιαφερομένου μέρους.

Κατά την εκδίκαση της υπόθεσης ηγέρθησαν ζητήματα που αφορούν τόσο στο παραδεκτό, όσο και στην ουσία της. Ειδικότερα, το Δικαστήριο εξέτασε το ζήτημα του εννόμου συμφέροντος ως βασική προϋπόθεση για την ανάληψη δικαιοδοσίας. Παραθέτοντας σχετική νομολογία και παρά τους ισχυρισμούς του Καθ'ου η Αίτηση, το Δικαστήριο έκρινε πως ο Αιτητής διέθετε έννομο συμφέρον στην καταχώριση της προσφυγής, το οποίο εδράζεται στην ωφέλεια που πρόκειται να αντλήσει ο Αιτητής εκ της ακύρωσης της προσβαλλόμενης πράξης εξαιτίας της ιδιαιτερότητας της θέσης του ως υποψηφίου για τη

διεκδίκηση της εν λόγω θέσης προαγωγής. Περαιτέρω, εκ μέρους του ενδιαφερόμενου μέρους τέθηκε το ζήτημα του αλυσιτελούς της προσφυγής, το οποίο, σύμφωνα με το Δικαστήριο απέτυχε να στοιχειοθετήσει εν τη απουσία της προσκόμισης μαρτυρίας. Επιπρόσθετα, ως προς τον ισχυρισμό του Καθ'ου η Αίτηση και του ενδιαφερόμενου μέρους περί εκπρόθεσμου της προσφυγής, το Δικαστήριο τόνισε πως απέτυχαν να αποσείσουν το βάρος στοιχειοθέτησης του ισχυρισμού, καθότι ούτε υπέδειξαν ούτε συγκεκριμένα θεωρούν ότι ο αιτητής έλαβε γνώση της προσβαλλόμενης απόφασης, ούτε επιχειρήσαν, ως είχαν κάθε δικαίωμα, να προσκομίσουν σχετική προς τούτο μαρτυρία για να καταδείξουν το εκπρόθεσμο της προσφυγής.

Παράλληλα, το Δικαστήριο με αναφορά τον κατατεθειμένο ενώπιον του διοικητικό φάκελο εξέτασε, ως προς την ουσία της υπόθεσης, τους εγχειρόμενους λόγους ακύρωσης. Κρίθηκε εκ των στοιχείων του φακέλου, αδύνατος ο δικαστικός έλεγχος, εφόσον σύμφωνα με το Δικαστήριο ελλείπει σημαντικό υλικό με αποτέλεσμα να μην είναι προφανές το έρεισμα του Καθ'ου η Αίτηση προς τη λήψη της σχετικής απόφασής του. Εν κατακλείδι, το Δικαστήριο προχώρησε στην ακύρωση της προσβαλλόμενης πράξης εξαιτίας αδυναμίας άσκησης δικαστικού ελέγχου και κατ' επέκταση λόγω έλλειψης αιτιολογίας.

O.W.M. v. Κυπριακής Δημοκρατίας μέσω του Τμήματος Αρχείου Πληθυσμού και Μετανάστευσης, Υπόθεση Αρ. 1210/2020, 15 Φεβρουαρίου 2024 (προθεσμία καταχώρισης προσφυγής – ανωτέρα βία)

O.W.M. v. The Republic of Cyprus, through the Civil Registry and Migration Department, Case no. 1210/2020, 15 February 2024 (time limit of the application – force majeure)

Στην προκειμένη υπόθεση, αναλύεται το ζήτημα της προθεσμίας των εβδομήντα πέντε ημερών που

θέτει το άρθρο 146 του Συντάγματος ως προς την καταχώριση προσφυγής επί διοικητικής πράξης, το

οποίο συνιστά ζήτημα δημόσιας τάξεως με δυνατότητα αυτεπάγγελτης εξέτασης από το Δικαστήριο. Ο αιτητής, υπήκοος του Ιρακ και παραμένων στην Κυπριακή Δημοκρατία ως δικαιούχος συμπληρωματικής προστασίας, υπέβαλε αίτηση για πολιτογράφηση στις 23.01.2017, η οποία απερρίφθη. Η εν λόγω απόρριψη κοινοποιήθηκε στον αιτητή με επιστολή ημερομηνίας 02.10.2020, πράξη κατά της οποίας καταχωρήθηκε προσφυγή στις 17.12.2020.

Οι Καθ'ων η Αίτηση, ήγειραν προδικαστική ένσταση ως προς το εκπρόθεσμο της προσφυγής. Το Δικαστήριο, πρωτίστως αναφέρθηκε στην θεραπεία, η οποία αφορούσε στην ακύρωση πράξης ημερομηνίας 23.01.2017. Κρίθηκε η απόρριψη της εν λόγω θεραπείας, εφόσον διαφάνηκε πως εκ παραδρομής περιλήφθηκε στην αίτηση ακυρώσεως, ενώ τονίστηκε πως εν πάσει περιπτώσει, προσβολή τέτοιας πράξης μετά από τέσσερα έτη, θα ήταν σαφώς εκπρόθεσμη. Ακολουθώντας, το Δικαστήριο αποφάσισε επί της προσβολής της αρνητικής απόφασης των Καθ'ων η αίτηση ημερομηνίας 02.10.2017. Σύμφωνα με την πάγια νομολογία, η προβλεπόμενη εκ του

Συντάγματος 75ήμερη προθεσμία έχει ανατρεπτικό χαρακτήρα και ερμηνεύεται ιδιαιτέρως συσταλτικά, με αποτέλεσμα η καταχώριση προσφυγής μετά την παρέλευσή της να καθιστά αυτήν απορριπτέα. Ο αιτητής προς ενίσχυση της θέσης του αποδίδει την μη έγκαιρη καταχώριση προσφυγής, τόσο στην καθυστέρηση των Καθ'ων η Αίτηση να ανταποκριθούν στο αίτημά του, όσο και στην έλευση της πανδημίας Covid-19. Οι ανωτέρω ισχυρισμοί απορρίφθηκαν από το Δικαστήριο, το οποίο με παραπομπή στη νομολογία, ανέφερε πως ο όποιος ισχυρισμός περί ανωτέρας βίας είναι αναγκαίο να έχει δικογραφείται και να συνοδεύεται από επαρκή και κατάλληλη τεκμηρίωση δίχως να αναφέρεται επιγραμματικά και αόριστα, ενώ σημείωσε πως, σε κάθε περίπτωση, η πανδημία ουδέποτε ανέστειλε τη σχετική προθεσμία καταχώρισης προσφυγής. Επιπροσθέτως, σύμφωνα με την κρίση του Δικαστηρίου, λήψη αποφάσεως των Καθ'ων η Αίτηση επί του αιτήματος με καθυστέρηση, δε συνιστά λόγο αναστολής ή διακοπής της ανωτέρω προθεσμίας. Συνεπώς, το Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή ως εκπρόθεσμη.

Γ.Μ. v. Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς Κύπρου, Συνεκδικαζόμενες Υποθέσεις Αρ. 1833/2017, 1834/2017, 16 Ιανουαρίου 2024 (επιβολή διοικητικού προστίμου – παράνομη σύνθεση – έλλειψη αιτιολογίας– αμεροληψία διοικητικού οργάνου)

G.M. v. Cyprus Securities and Exchange Commission, Joined Cases no. 1833/2017, 1834/2017, 16 January 2024 (imposition of administrative fine – unlawful composition of administrative body – insufficient reasoning – impartiality of administrative body)

Οι συνεκδικαζόμενες προσφυγές στρέφονταν κατά πράξης επιβολής προστίμου της Καθ'ης η Αίτηση στους αιτητές ως διοικητικοί σύμβουλοι εταιρείας, λόγω της μη συμμόρφωσης τους με τα προβλεπόμενα σε σχετικές οδηγίες που καθορίζουν την επαγγελματική συμπεριφορά απασχολούμενων σε ΚΕΠΕΥ (Κυπριακών Επιχειρήσεων Παροχής Επενδυτικών Υπηρεσιών).

Αρχικώς, το Δικαστήριο απέρριψε τον ισχυρισμό των αιτητών περί πάσχουσας συγκρότησης/ σύνθεσης της Επιτροπής, παραπέμποντας σε διατάξεις του περί Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς Νόμου, που εκθεμελιώνουν τον ισχυρισμό περί πάσχουσας σύνθεσης. Περαιτέρω, το Δικαστήριο απέρριψε τον ισχυρισμό των αιτητών για πλάνη περί τα πράγματα και ελλιπή έρευνα εκ μέρους της Επιτροπής. Με αναφορά σε απόσπασμα των Οδηγιών στις οποίες η επίδικη πράξη ερείζεται, το Δικαστήριο τόνισε το γεγονός δράσης μίας εταιρείας μέσω των διοικητικών της συμβούλων, οι οποίοι υπέχουν ξεχωριστή ευθύνη για την τήρηση των νομικών υποχρεώσεων της εταιρείας. Επομένως, κατέληξε πως ο εντοπισμός σωρείας

παραβάσεων, ευλόγως οδήγησε στην επιβολή του προστίμου. Αβάσιμος κρίθηκε και ο ισχυρισμός περί παράβασης της ίσης μεταχείρισης σε σχέση με άλλους μη εκτελεστικούς συμβούλους της εταιρείας, εφόσον το Δικαστήριο διαπίστωσε τη λεπτομερή παράθεση εκ μέρους της Επιτροπής, των λόγων για την ανωτέρω διάκριση. Επιπροσθέτως, η διαπίστωση της πληρότητας της υπό εξέταση απόφασης ως προς τα γεγονότα και το ιστορικό της διαδικασίας για τον εντοπισμό των παραβάσεων, οδήγησε στον αποκλεισμό του ισχυρισμού των αιτητών περί ανααιτιολόγητης πράξης. Εν κατακλείδι, οι αιτητές προέβαλαν ζήτημα περί αμεροληψίας του διοικητικού οργάνου εξαιτίας του συγκεντρωτικού τρόπου λειτουργίας του, ως κατήγορος και κριτής ταυτοχρόνως. Παρά την απόρριψη του ισχυρισμού, λόγω της μη έγερσης του στα νομικά σημεία της προσφυγής ως απαιτεί η νομολογία, το Δικαστήριο για σκοπούς πληρότητας, με επίκληση στη νομολογία, σημείωσε πως απαιτείται η προώθηση των νομοθετικών σκοπών χωρίς να τίθεται ζήτημα αμεροληψίας, διότι είναι διαθέσιμος ο δικαστικός έλεγχος ισχυρισμών στη βάση αρχών

διοικητικού δικαίου. Συνακόλουθα, το Δικαστήριο απέρριψε τις υπό εκδίκαση προσφυγές, επικυρώνο-

ντας την προσβαλλόμενη απόφαση.

Μ. Μαπούρα Διαφημιστική Α.Τ.Δ ν. Κυπριακής Δημοκρατίας, μέσω Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων Τμήματος Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Υπόθεση Αρ. 68/2018, 25 Ιανουαρίου 2024 (διοικητική διαδικασία – επιβολή διοικητικού προστίμου – διαχωρισμός από ποινική διαδικασία)

M. Mappoura Diafimistiki L.T.D v. The Republic of Cyprus, through Ministry of Labour and Social Insurance, Social Insurance Department, Case no. 68/2018, 25 January 2024 (administrative procedure – imposition of administrative fine – distinction of penal procedure)

Εν προκειμένω, οι αιτητές προσφεύγουν κατά της πράξης του Καθ'ου η Αίτηση με την οποία τους επιβλήθηκε διοικητικό πρόστιμο στη βάση διαπίστωσης αδήλωτης εργασίας προσώπων.

Εν πρώτοις, ο ισχυρισμός των αιτητών με παραπομπή και σε ποινική νομολογία, για παράβαση του ασύλου της κατοικίας λόγω παράνομα διενεργηθείσας έρευνας εν τη απουσία εντάλματος σύλληψης, χαρακτηρίστηκε από το δικαστήριο ως αβάσιμος, κατόπιν διαπίστωσης ότι το επιθεωρούμενο υποστατικό δεν εθεωρείτο κατοικία, αλλά και λόγω έλλειψης ενισχυτικής για τον ισχυρισμό μαρτυρίας.

Ακολούθως, το Δικαστήριο επεσήμανε τον διακριτό χαρακτήρα των δύο διαδικασιών στις οποίες εμπλέκονται οι αιτητές, αφενός την ποινική διαδικασία και αφετέρου τη διοικητική διαδικασία. Επομένως, η προσπάθεια των αιτητών για διασύνδεση των δύο διαδικασιών κρίθηκε ανεπιτυχής. Με αναφορά στην πάγια νομολογία, το Δικαστήριο υπογράμμισε την καθόλα ανεξάρτητη επιβολή διοικητικού προστίμου από το αποτέλεσμα της ποινικής δίωξης. Επιπλέον, αβάσιμη κρίθηκε η εγειρόμενη θέση περί

παραβίασης των αρχών της φυσικής δικαιοσύνης ό-πως προβλέπονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Εφεξής «ΕΣΔΑ») εξαιτίας της συγκέντρωσης στο ίδιο πρόσωπο της διερευνητικής και αποφασιστικής λειτουργίας του οργάνου. Το Δικαστήριο επιβεβαίωσε τη σύννομη δράση του επιθεωρητού με αναφορά στη σχετική νομοθεσία αποκλείοντας την ύπαρξη αμεροληψίας του Καθ'ου η Αίτηση. Το Δικαστήριο διαφώνησε και με τον ισχυρισμό περί παραβίασης της αρχής της διάκρισης των εξουσιών μέσω της επιβολής ποινής από διοικητικό όργανο αντί από το Δικαστήριο. Με αναφορά σε ποικίλες αποφάσεις, απέρριψε τα ανωτέρω, τονίζοντας πως η επιβολή διοικητικού προστίμου, μη διαθέτοντας χαρακτήρα ποινής, προκύπτει από διάφορη της ποινικής, διαδικασία. Εν κατακλείδι, οι αναφορές των αιτητών περί αναιτιολόγητης πράξης επιβολής προστίμου και έλλειψη δέουσας έρευνας κρίθηκαν ως άνευ νομικού ερείσματος εξαιτίας της αοριστίας τους και μη κατάλληλης τεκμηρίωσής τους. Στη βάση των ανωτέρω, το Δικαστήριο επικύρωσε τη νομιμότητα της προσβαλλόμενης πράξης.

Φίλοι της Γης κ.α. ν. Δήμου Λεμεσού, Υπόθεση Αρ. 1928/22, 8 Απριλίου 2024 (αίτηση τροποποίησης της προσφυγής)

Filoi tis Gis and others v. Limassol Municipality, Case no. 1928/22, 8 April 2024 (application of modification)

Στην εν λόγω ενδιάμεση απόφαση, εξετάστηκε από το Δικαστήριο αίτηση τροποποίησης της προσφυγής. Οι αιτητές, ως Σωματείο με σκοπό την προστασία του περιβάλλοντος προσέφυγαν κατά της πράξης του Δήμου Λεμεσού με την οποία αποφασίστηκε η αξιοποίηση ληφθείσας από τον Δήμο δωρεάς, προς αναβάθμιση του Δημοσίου Κήπου Λεμεσού.

Προς επεξήγηση της θέσης τους, οι αιτητές ανέφεραν ως σκοπό της προσφυγής τους, την έκδοση ενδιάμεσων μέτρων προς παύση του έργου και αποτροπή της έλευσης ζημιολογώνων συνεπειών για το περιβάλλον. Περαιτέρω, γνωστοποίησαν στο Δικαστή-

ριο τις προσπάθειές τους για συλλογή πληροφοριών αναφορικά με το έργο, τις οποίες κατέστη αδύνατο να συνελλέξουν, με αποτέλεσμα η προσφυγή τους να καταχωριστεί χωρίς πλήρη προσδιορισμό. Αιτούμενοι την τροποποίηση, αποσκοπούσαν στον επακριβές και με σαφήνεια προσδιορισμό της πράξης, των νομικών σημείων και των γεγονότων που την συνοδεύουν, προς διευκόλυνση της άσκησης του αναθεωρητικού ελέγχου από το Δικαστήριο. Ακολούθως, ο Καθ'ου η Αίτηση, υπέβαλε ένσταση στην εν λόγω αίτηση τροποποίησης των αιτητών στη βάση ισχυρισμών που αφορούν την καταστρατήγηση της προ-

θεσμίας των 75 ημερών μέσω της προσθήκης νέου αιτήματος καθώς και τον εκτροχιασμό της δίκης. Το Δικαστήριο εξέτασε τις εκατέρωθεν θέσεις και με παραπομπή στη σχετική νομολογία που θέτει τις αρχές επί του ζητήματος, έκρινε ότι η ένσταση του Καθ' ου η Αίτηση δεν ευσταθεί. Η καταχώριση της προσφυγής έλαβε χώρα χωρίς να διατίθενται επαρκείς λεπτομέρειες ως προς την απόφαση με την πρόσβαση στον διοικητικό φάκελο να μην είναι δυνατή για τους αιτητές. Συνεπώς, το Δικαστήριο έκρινε την σκοπούμενη τροποποίηση ως μη επεκτείνουσα το αντικείμενο της

προσφυγής, γεγονός που αν ίσχυε θα προσέκρουε στις αρχές που διέπουν το ζήτημα, ενώ παράλληλα, η τροποποίηση δεν στόχευε στην καταστράτηγηση της προβλεπόμενης 75ήμερης προθεσμίας.

Καταληκτικά, το Δικαστήριο έκανε αποδεκτή την αίτηση υπογραμμίζοντας τον σκοπό της να εκτεθούν με περισσότερη πληρότητα τα γεγονότα, αποκλείοντας την πιθανότητα εκτροχιασμού της διαδικασίας και επιβεβαιώνοντας το δικαίωμα του Καθ' ου η Αίτηση να αντικρούσει τους ισχυρισμούς του τροποποιημένου αιτητικού της προσφυγής.

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ)

Ειρήνη Σαββίδου, Προπτυχιακή Φοιτήτρια Τμήματος Νομικής, Πανεπιστήμιο Κύπρου
Erini Savvidou, Undergraduate Student of the Department of Law, University of Cyprus

Αριθμός Υπόθεσης 2327/20, Couso Permyu κατά Ισπανίας, Απόφαση του Δικαστηρίου του Στρασβούργου [Πέμπτο Τμήμα] της 25^{ης} Ιουλίου 2024 (άρθρα 6 και 13 – πρόσβαση στη δικαιοσύνη – διακοπή ποινικής διαδικασίας που ερευνούσε τη δολοφονία του αδερφού του προσφεύγοντος – άρθρο 6 εφαρμοστέο υπό την πολιτική του διάσταση)

Application Number 2327/20, Couso Permyu v Spain, Judgement of the European Court of Human Rights [Fifth Section] 25 July 2024 (articles 6 and 13 – access to court – discontinuation of criminal proceedings investigating the killing of the applicant's brother – a journalist of spanish nationality – art 6 applicable under its civil limb)

Η υπόθεση αφορά τον θάνατο ενός Ισπανού φωτογράφου εν ονόματι José Couso Permyu. Ο José, στις 8 Απριλίου 2003 σκοτώθηκε, κατά την διάρκεια της εισβολής των ΗΠΑ στο Ιράκ. Συγκεκριμένα, τανκ των ΗΠΑ περικύκλωσε το ξενοδοχείο, όπου διέμενε μαζί με άλλους δημοσιογράφους και φωτογράφους, με αποτέλεσμα τον θάνατο του.

Ο αιτών, στην προκείμενη περίπτωση ο αδερφός του θύματος, άρχισε διαδικασίες εναντίον της Ισπανίας, με σκοπό να καταδικαστούν οι ΗΠΑ για τον θάνατο του José. Σημειωτέο δε, πως ενώ αρχικά είχαν αρχίσει οι ποινικές διαδικασίες εναντίον τριών Αμερικάνων στρατιωτών, εν τελεί τα Ισπανικά Δικαστήρια δεν διερεύνησαν την υπόθεση, υποστηρίζοντας πως δεν έχουν δικαιοδοσία να εκδικάσουν τις πράξεις των Αμερικανών στρατιωτών, οι οποίες διαδραματίστηκαν στο Ιράκ, μιας και οι συγκεκριμένες πράξεις διενεργήθηκαν υπό συνθήκες μάχης. Επίσης, οι ΗΠΑ δεν έδωσαν ποτέ την έγκρισή τους ως προς την δικαιοδοσία της Ισπανίας να αρχίσει ποινικές διαδικασίες

εναντίον των τριών Αμερικανών στρατιωτών.

Ο Αιτών, καταχώρισε έφεση στο Ισπανικό Συνταγματικό Δικαστήριο, το οποίο την απέρριψε με την αιτιολογία ότι στερείτο δικαιοδοσίας. Ακολούθως, ο Αιτητής καταχώρισε αίτημα στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (Εφεξής «ΕΔΔΑ»). Ο αιτών, ισχυρίστηκε την παραβίαση του άρθρου 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Εφεξής «Συμβάση» ή «ΕΣΔΑ»), ήτοι του δικαιώματος στην δίκαιη δίκη και του άρθρου 13 για αποτελεσματική θεραπεία, αφού δεν διερευνήθηκαν επαρκώς οι συνθήκες θανάτου του θύματος.

Εν κατακλείδι, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων δικαιωμάτων έκρινε πως δεν υπήρξε παραβίαση των άρθρων 6 και 13 της Συμβάσης, διευκρινίζοντας πως το Ισπανικό Δικαστήριο θεμελίωσε την απόφαση του σε νομικές αρχές που αφορούν την δικαιοδοσία και σε περιορισμούς του Ισπανικού Δικαίου σε περιπτώσεις εξωεδαφικής εφαρμογής.

Αριθμός Υπόθεσης 42221/18, Ždanoka κατά Λετονίας Απόφαση του Δικαστηρίου του Στρασβούργου [Πέμπτο Τμήμα] της 25^{ης} Οκτωβρίου 2024 (άρθρο 3 του πρώτου πρωτοκόλλου – υποβολή υποψηφιότητας για εκλογές – αφαίρεση του ονόματος της αιτήτριας από τον κατάλογο υποψηφίων)

Application Number 42221/18, Ždanoka v Latvia, Judgment of the European Court Of Human Rights [Fifth Section] 25 October 2024 (article 3 of the first additional protocol – stand for election, removal of applicants name from the list of candidates for parliamentary elections)

Η αιτούσα, τέλεσε ενεργό μέλος του Κομμουνιστικού Κόμματος της Λετονίας, κατά την δεκαετία του 1990. Την συγκεκριμένη περίοδο το Κομμουνιστικό Κόμμα ήταν υπέρ της παραμονής της Λετονίας ως μέρος της Σοβιετικής Ένωσης, συνεπώς τάχθηκε κατά την ανεξαρτησίας της χώρας. Το 1991 η Λετονία ανακηρύχθηκε ανεξάρτητο κράτος. Έπειτα από λίγα χρόνια ο νόμος τροποποιήθηκε και προέβλεπε πως όσοι υπήρξαν καταγεγραμμένα μέλη του Κομμουνιστικού Κόμματος μετά τον Ιανουάριο του 1991 δεν ήταν σε θέση να υποβάλουν υποψηφιότητα στις βουλευτικές εκλογές της Λετονίας.

Η Αιτήτρια υπέβαλε αίτηση στο ΕΔΔΑ, με σκοπό την εξασφάλιση δυνατότητας για υποβολή υποψηφιότητας της στις βουλευτικές εκλογές, καθότι δυνάμει του τροποποιητικού νόμου που ακολουθήσε της ανεξαρτησίας της χώρας εμποδίζετο να ασκήσει

τέτοιο δικαίωμα. Συγκεκριμένα, η Αιτήτρια υποστήριξε πως παραβιάζεται το άρθρο 3, Πρωτόκολλο 1 της ΕΣΔΑ διότι δεν της παρέχεται το δικαίωμα να υποβάλει υποψηφιότητα για βουλευτής.

Καταληκτικά, το ΕΔΔΑ απέρριψε την αίτηση της Αιτήτριας κρίνοντας πως δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 3 του πρώτου πρόσθετου πρωτοκόλλου. Συγκεκριμένα, το ΕΔΔΑ εξέτασε την νομιμότητα νόμου σημειώνοντας ότι ο νόμος προβλέπει την απόκλιση ατόμων που ενεργά συμμετείχαν στο Κομμουνιστικό Κόμμα και όχι για όλα τα μέλη. Έπειτα, εξετάζεται η αναλογικότητα του τροποποιητικού νόμου και τονίζεται πως ο τροποποιητικός νόμος της Λετονίας ήταν απαραίτητος, ειδικά μετά την ανεξαρτησία της χώρας, αφού είχε ως πρωταρχικό στόχο την εθνική προστασία και την επιβολή μέτρων που θα ενδυνάμωναν τους δημοκρατικούς θεσμούς της χώρας.

Αριθμός Υπόθεσης 40861/22, Hanovs κατά Λετονίας, Απόφαση του Δικαστηρίου του Στρασβούργου [Πέμπτο τμήμα] της 18^{ης} Ιουλίου 2024 (άρθρο 3 και άρθρο 8 (+ άρθρο 14) – θετικές υποχρεώσεις – αποτελεσματική έρευνα – διάκριση λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού)

Application number 40861/22, Hanovs v Latvia, Judgment of the European Court of Human Rights [Fifth Section] 18 July 2024 (article 3 and article 8 (+ art 14) – positive obligations – effective investigation, discrimination on the basis of sexual orientation)

Η υπόθεση καταπιάνεται με ένα ομοφοβικό επεισόδιο, το οποίο διαδραματίστηκε στην Ρίγα, πρωτεύουσα της χώρας Λιθουανίας. Ο αιτητής, μαζί με τον σύντροφο του καθώς περπατούσαν προς τη λαϊκή αγορά έπεσαν θύματα ομοφοβικού επεισοδίου. Συγκεκριμένα, δύο άνδρες, οι οποίοι τη δεδομένη στιγμή φαίνονται να είναι υπό την επήρεια αλκοόλης αρχίσαν να παρενοχλούν τον αιτητή και τον σύντροφο του, φωνάζοντας πικρόχολα σχόλια. Εν συνεχεία, οι σχολιασμοί μετατράπηκαν σε πράξεις σωματικής βλάβης.

Ο αιτητής, προκειμένου να αποφύγει περαιτέρω σωματική βλάβη, κινήθηκε προς ένα ανθοπωλείο που βρισκόταν στη λαϊκή αγορά με τους θύτες να προσπαθούν επανειλημμένα να δημιουργήσουν περαιτέρω ζημιά στον αιτητή. Ο πωλητής του αν-

θοπωλείου υπήρξε μάρτυρας των περιστατικών και επιβεβαίωσε τα όσα συνέβησαν, στην αστυνομία. Η αστυνομία ξεκίνησε ποινικές διαδικασίες με βάση το αδίκημα του χουλιγκανισμού που προβλέπεται στο άρθρο 231 παραγράφος 1 του Ποινικού Κώδικα. Η αστυνομία ανέστειλε τις ποινικές διαδικασίες εναντίον των θυτών, καθότι τα συστατικά στοιχεία του αδικήματος δεν πληρούνταν. Η αστυνομία θεώρησε το περιστατικό ως διοικητικό αδίκημα. Έτσι, επιβλήθηκε μόνο διοικητικό πρόστιμο αξίας 70 ευρώ, στη βάση σχετικής διοικητικής νομοθεσίας.

Ο αιτητής, άσκησε έφεση, ώστε να ανακληθεί η απόφαση της αστυνομίας για παύση της ποινικής διαδικασίας. Συγκεκριμένα, υποστήριξε πως οι πράξεις του θύτη ήταν πράξεις μίσους, οι οποίες εμπίπτουν στο πρίσμα του άρθρου 150 του Ποινικού Κώδικα.

Ακολούθησε μια σειρά εφέσεων σε ανώτερες αρχές της εισαγγελίας, οι οποίες κατέληξαν ανεπιτυχείς. Έτσι, ο αιτητής υπέβαλε αίτημα στο ΕΔΔΑ, ισχυριζόμενος πως παραβιάζονται τα άρθρα 3, 8 και 14 της ΕΣΔΑ που αφορούν, μεταξύ άλλων, την απαγόρευση βασανιστηρίων, το δικαίωμα στην προσωπική ζωή

και την απαγόρευση διακρίσεων. Το ΕΔΔΑ δικαίωσε τον αιτητή, τονίζοντας πως η συμπεριφορά της αστυνομίας εντείνει τη διάκριση και το ρατσισμό κατά της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας και επιδίκασε στον Αιτητή χρηματική αποζημίωση.

Αριθμός υπόθεσης 31842/20, W.W κατά Πολωνίας, Απόφαση του Δικαστηρίου του Στρασβούργου [Πέμπτο Τμήμα] της 11^{ης} Ιουλίου 2024 (άρθρο 8 – ιδιωτική ζωή, άρνηση να επιτραπεί η θεραπεία ορμονών στη φυλακή – ελευθερία αιτήτριας να ορίσει την ταυτότητα της)

Application number 31842/20, W.W. v Poland, Judgment of the Euroepan Court of Human Rights [Fifth Section] 11 July 2024 (article 8 – private life, refusal to allow transgender person to continue hormone therapy in prison – impugned decision touched on applicant's freedom to define her gender identity – one of the most basic essentials of self-determination)

Η υπόθεση εξετάζει την παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, δικαιώματος στην προσωπική και οικογενειακή ζωή, λόγω της άρνησης της συνέχισης ορμονικής θεραπείας στην φυλακή.

Ειδικότερα, η αιτήτρια και κρατούμενη είχε δηλώσει ότι από πάντα αυτοπροσδιορίζεται ως γένους θηλυκού και όχι ως το βιολογικό της φύλο, άρρεν. Ως εκ τούτου αισθανόταν ψυχολογική δυσφορία, με αποτέλεσμα να προβεί σε αυτοκαταστροφικές συμπεριφορές ως προς τον εαυτό της. Επίσης, εκδήλωνε παραβατική συμπεριφορά, ενόσω έκτιε την ποινή της. Ενόψει της συμπεριφοράς της κλήθηκαν ειδικοί ψυχίατροι, οι οποίοι πρότειναν να αρχίσει ορμονική θεραπεία για αλλαγή φύλου, τονίζοντας πως είναι απαραίτητη για την υγεία της. Την θεραπεία ενέκρινε και ο διοικητής των φυλακών. Η αιτήτρια αρχίζει την θεραπεία και επωμίζεται όλα τα σχετικά έξοδα.

Πάρα ταύτα με την μεταφορά της σε άλλη φυλα-

κή, η αίτηση της για να συνεχίσει την θεραπεία απορρίφθηκε με την αιτιολογία ότι η θεραπεία είναι επικίνδυνη. Ο δικηγόρος της αιτήτριας ζήτησε να επιτραπεί η θεραπεία προβάλλοντας όλα τα απαραίτητα ιατρικά πιστοποιητικά και προτάσεις από ειδικούς ιατρούς επί του θέματος.

Η υπόθεση καταλήγει το ΕΔΔΑ. Το ΕΔΔΑ εξέτασε την υπόθεση και έλαβε υπόψιν και παρατηρήσεις τρίτων μερών στην διαδικασία. Με απόφαση πλειοψηφίας διαπιστώθηκε παράβαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, του δικαιώματος της προσωπικής και οικογενειακής ζωής, λόγω της άρνησης να συνεχίσει την ορμονική θεραπεία η οποία ήταν απαραίτητη για την υγεία της. Ακόμη, το ΕΔΔΑ αναγνωρίζει την σηματικότητα της ορμονικής θεραπείας για την φυσική και ψυχική υγεία της αιτήτριας. Επιδικάζει χρηματικές αποζημιώσεις υπέρ της.

Αριθμός υπόθεσης 24607/20, Β.Α κατά Κύπρου, Απόφαση του Δικαστηρίου του Στρασβούργου [Τρίτο τμήμα] της 2^{ης} Οκτωβρίου 2024 (άρθρο 5.1 και 5.4, νόμιμη σύλληψη /κράτηση – αυθαίρετη κράτηση αιτούντα ασύλου – διαδικασία έφεσης που εξετάζει τη νομιμότητα της κράτησης – αδικαιολόγητες καθυστερήσεις)

Application Number 24607/20, B.A v Cyprus, Judgment of the European Court of human Rights [Third Section] 2 October 2024 (article 5.1 and 5.4, lawful arrest or detention – arbitrary detention of asylum seeker – appeal proceedings reviewing lawfulness of detention – unjustified delays)

Η παρούσα υπόθεση αφορά αλλοδαπό πρόσφυγα, ο οποίος εισήλθε στην κατεχομένη πλευρά της Κύπρου και έπειτα στην Κυπριακή Δημοκρατία μέσω οδοφράγματος. Ο Αιτητής προκειμένου να υποβάλει αίτημα παραχώρησης διεθνούς προστασίας μεταφέρθηκε στην Υπηρεσία Αλλοδαπών και Μεταναστευσης της Κυπριακής Αστυνομίας, όπου διεξάχθη-

καν οι προβλεπόμενες εκ της σχετικής νομοθεσίας διαδικασίες. Την ίδια στιγμή κατά τη διεξαγωγή ελέγχων από το Τμήμα Καταπολέμησής Εγκλήματος, όπως και την Κυπριακή Υπηρεσία Πληροφοριών ηγέρθησαν υποψίες για διάπραξη παράνομων μεταναστευτικών δραστηριοτήτων από τον Αιτητή. Ο Αιτητής μεταφέρθηκε στο Κέντρο Υποδοχής και Φι-

λοξενίας Πουρνάρα και εκεί υπέβαλε το αίτημα του για παραχώρηση διεθνούς προστασίας, σύμφωνα με το άρθρο 11 του Περί Προσφύγων Νόμου του 2020 Ν. 6(1)/2020. Ο αιτών, αφού υποβλήθηκε σε περαιτέρω ελέγχους και συνεντεύξεις μεταφέρθηκε σε κέντρο κράτησης απαγορευμένων μεταναστών, για λόγους δημοσίας τάξεως.

Με αίτηση του στο Διοικητικό Δικαστήριο, ο Αιτητής επιδίωξε την ακύρωση της κράτησης του στο κέντρο παράνομων μεταναστών, η οποία απορρίφθηκε. Την ίδια κατάληξη είχε και η σχετική έφεση που υποβλήθηκε από τον Αιτητή στο Ανώτατο Δικαστήριο. Συνακόλουθα, ο Αιτητής υπέβαλε αίτημα στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιω-

μάτων, ισχυριζόμενος πως παραβιάζεται το Άρθρο 5 της ΕΣΔΑ, το οποίο αφορά το δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια. Ειδικότερα, ο Αιτητής ισχυρίστηκε πως παραβιάζεται η ελευθερία του, λόγω της παράνομης κράτησης του και των μακροχρονίων διαδικασιών εκδίκασης της έφεσης. Το ΕΔΔΑ, τόνισε πως οι διαδικασίες ήταν όντως χρονοβόρες, γεγονός που περιορίζει την ελευθερία του αιτούντος και προ τούτο κατέληξε πως παραβιάστηκε το άρθρο 5 παράγραφοι 1 και 4 της ΕΣΔΑ σχετικά με τη νόμιμη στέρηση της ελευθερίας και την προθεσμία εξέτασης της έφεσης, καταδικάζοντας τη Δημοκρατία και επιδικάζοντας στον Αιτητή χρηματική αποζημίωση.

Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ)

Ευτυχία Τσαγγάρη, Τεταρτοετής Φοιτήτρια Τμήματος Νομικής, Πανεπιστήμιο Κύπρου
Eftychia Tsangari, Fourth-Year Student of the Department of Law, University of Cyprus

Υπόθεση C-405/23, Touristic Aviation Services Ltd κατά Flightright GmbH, Απόφαση του Δικαστηρίου (ένατο τμήμα) της 16ης Μαΐου 2024, ECLI:EU:C:2024:408 (προδικαστική παραπομπή – αεροπορικές μεταφορές – κανονισμός (εκ) 261/2004 – αποζημίωση των επιβατών αεροπορικών μεταφορών σε περίπτωση σημαντικής καθυστέρησης της πτήσεως – άρθρο 5, παράγραφος 3 – απαλλαγή από την υποχρέωση αποζημίωσης – έκτακτες περιστάσεις – έλλειψη προσωπικού του φορέα εκμεταλλεύσεως του αερολιμένα που παρέχει υπηρεσίες φορτώσεως αποσκευών)

Case C-405/23, Touristic Aviation Services Ltd v. Flightright GmbH, Judgment of the Court (Ninth Chamber) 16 May 2024, ECLI:EU:C:2024:408 (reference for a preliminary ruling – air transport – regulation (ec) no 261/2004 – compensation for air passengers in the event of long delay of flights – article 5(3) – exemption from the obligation to pay compensation – extraordinary circumstances – shortage of staff of the airport operator providing baggage loading services)

Στο πλαίσιο της διαφοράς που ανέκυψε μεταξύ της Touristic Aviation Ltd και Flightright GmbH, το αρμόδιο εθνικό δικαστήριο, ήτοι το Πρωτοδικείο της Κολωνίας ανέστειλε την ενώπιον του διαδικασία και απέστειλε προδικαστική παραπομπή δύναμει του άρθρου 267 της Συμφωνίας της Λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Εφεξής «ΣΛΕΕ») στο Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης (Εφεξής «ΔΕΕ»). Το ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου έγκειται στην ερμηνεία του άρθρου 5, παράγραφος 3 του Κανονισμού (ΕΚ) 261/2004 σχετικά με τη θέσπιση κοινών

κανόνων αποζημίωσης των επιβατών αεροπορικών μεταφορών και παροχής βοήθειας σε αυτούς σε περίπτωση άρνησης επιβίβασης και ματαίωσης ή μεγάλης καθυστέρησης της πτήσης.

Συγκεκριμένα, στην προκειμένη περίπτωση υπήρξε καθυστέρηση της επίμαχης πτήσης λόγω, αφενός, προηγούμενης καθυστέρησης άλλης πτήσης και αφετέρου, αργοπορίας στη φόρτωση των αποσκευών στο αεροσκάφος, γεγονότα που οφείλονταν στην έλλειψη επαρκούς προσωπικού του φορέα εκμεταλλεύσεως του αερολιμένα.

Το ΔΕΕ ερμηνεύοντας την αναφερόμενη πρόνοια του Κανονισμού διευκρίνισε ότι έχουν καθιερωθεί μέσω της νομολογίας δύο προϋποθέσεις, οι οποίες πρέπει να εξετάζονται σωρευτικά ανά περίπτωση. Ειδικότερα, κατά την εξέταση θα πρέπει να ληφθεί υπόψη εάν τα επίδικα γεγονότα δεν συνδέονται άμεσα με την κανονική λειτουργία της αερομεταφορικής εταιρείας και εάν δεν φέρει πραγματικό έλεγχο η εταιρεία αυτή.

Το ΔΕΕ κατέληξε ότι η ανεπάρκεια του προσωπικού του αερολιμένα που φορτώνει τις αποσκευές στα αεροσκάφη ενδέχεται να θεωρηθεί ως «έκτακτη

περίσταση» σύμφωνα με τον Κανονισμό. Παρ' όλα αυτά, για να απαλλαγεί από την υποχρέωση αποζημίωσης των επιβατών ένεκα σημαντικής καθυστέρησης στην πτήση λόγω αυτής της «έκτακτης περίπτωσης», ο αερομεταφορέας πρέπει να αποδείξει ότι δεν θα μπορούσε να αποφευχθεί η καθυστέρηση ακόμη και με τη λήψη όλων των εύλογων και κατάλληλων μέτρων για να αντιμετωπίσει τις συνέπειες αυτής της περίπτωσης. Επομένως, κρίθηκε πως εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να καταλήξει για τη μορφή της περίπτωσης.

Υπόθεση C-35/23, Πατέρας κατά Μητέρας, Απόφαση του Δικαστηρίου (τέταρτο τμήμα) της 20ής Ιουνίου 2024, ECLI:EU:C:2024:532 (προδικαστική παραπομπή – δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις – γονική μέριμνα – Κανονισμός (ΕΚ) 2201/2003 – άρθρα 10 και 11 – διεθνής δικαιοδοσία σε περίπτωση παράνομης μετακίνησης παιδιού – συνήθης διαμονή του παιδιού σε κράτος μέλος πριν από την παράνομη μετακίνηση – διαδικασία επιστροφής μεταξύ τρίτης χώρας και κράτους μέλους – έννοια της “αίτησης επιστροφής” – Σύμβαση της Χάγης, της 25ης Οκτωβρίου 1980, για τα αστικά θέματα της διεθνούς απαγωγής παιδιών)

Case C-35/23, Father v Mother, Judgment of the Court (Fourth Chamber) 20 June 2024, ECLI:EU:C:2024:532 (reference for a preliminary ruling – judicial cooperation in civil matters – parental responsibility – Regulation (EC) No 2201/2003 – articles 10 and 11 – jurisdiction in cases of the wrongful removal of a child – child’s habitual residence in a member state before the wrongful removal – return procedure between a third country and a member state – concept of ‘request for return’ – The Hague Convention of 25 October 1980 on the civil aspects of international child abduction)

Αντικείμενο της εν λόγω προδικαστικής παραπομπής αποτελεί το πεδίο εφαρμογής ορισμένων δικονομικών κανόνων που εφαρμόζονται δυνάμει του Κανονισμού 2201/2003 στην περίπτωση διεθνούς απαγωγής παιδιού σε σχέση με τρίτη χώρα.

Εν προκειμένω, το παιδί γεννήθηκε το 2014 στην Ελβετία και έχει διπλή υπηκοότητα, ήτοι γερμανική και πολωνική. Ο πατέρας του μετακόμισε στην Ελβετία το 2013 για επαγγελματικούς λόγους, ενώ η μητέρα του έζησε στην Γερμανία με το παιδί όπου ο πατέρας επισκεπτόταν τακτικά. Έπειτα, η μητέρα και το παιδί μετακόμισαν στην Πολωνία, όπου η μητέρα απαγόρευσε στον πατέρα το δικαίωμα επικοινωνίας με το παιδί του. Αργότερα, ο πατέρας υπέβαλε αίτηση επιστροφής του παιδιού στην Ελβετία, αλλά η αίτηση απορρίφθηκε από το πολωνικό δικαστήριο και από το γερμανικό δικαστήριο υποστηρίζοντας ότι το τελευταίο δεν είχε διεθνή δικαιοδοσία. Ο πατέρας άσκησε έφεση κατά της απόφασης αυτής ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, ισχυριζόμενος ότι η δικαιοδοσία των γερμανικών δικαστηρίων απορρέει

από τα άρθρα 10 και 11 του Κανονισμού 2201/2003.

Το ΔΕΕ τοποθετήθηκε στα προδικαστικά ερωτήματα ως εξής: κατ' αρχάς διαπιστώνει, όσον αφορά την έννοια «αίτησης επιστροφής» του άρθρου 10 ότι δεν εμπίπτουν στην έννοια της αίτησης με την οποία ζητείται η επιστροφή του παιδιού σε κράτος διαφορετικό από το κράτος μέλος στο οποίο το παιδί είχε τη συνήθη διαμονή του αμέσως πριν από την παράνομη μετακίνηση ή κατακράτησή του, ούτε αγωγή επιμέλειας του εν λόγω παιδιού ασκηθείσα ενώπιον των δικαστηρίων του κράτους μέλους αυτού.

Ωστόσο, η διάταξη αυτή δεν απωλύει την ισχύ της για τον λόγο και μόνον ότι ζητήθηκε από κεντρική αρχή τρίτης χώρας να θέσει σε εφαρμογή διαδικασία επιστροφής παιδιού δυνάμει της Σύμβασης της Χάγης του 1980 για τα αστικά θέματα της διεθνούς απαγωγής παιδιών και ότι η διαδικασία αυτή δεν τελεσφόρησε. Όσον αφορά το άρθρο 11 διασαφηνίζει ότι δεν ισχύει για διαδικασίες επιστροφής παιδιού μεταξύ τρίτων χωρών και κρατών μελών μετά από παράνομη απομάκρυνση.

WA κατά Direcția pentru Evidența Persoanelor și Administrarea Bazelor de Date din Ministerul Afacerilor Interne, Απόφαση του Δικαστηρίου (πρώτο τμήμα) της 22ας Φεβρουαρίου 2024, ECLI:EU:C:2024:143 (προδικαστική παραπομπή – ιθαγένεια της Ένωσης – άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ – δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών – άρθρο 45 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Οδηγία 2004/38/ΕΚ – άρθρο 4 – χορήγηση δελτίου ταυτότητας – προϋπόθεση να κατοικεί ο αιτών στο κράτος μέλος εκδόσεως του εγγράφου – άρνηση των αρχών του εν λόγω κράτους μέλους να χορηγήσουν δελτίο ταυτότητας σε υπήκοό του, κάτοικο άλλου κράτους μέλους – ίση μεταχείριση – περιορισμοί – δικαιολόγηση)

WA v Direcția pentru Evidența Persoanelor și Administrarea Bazelor de Date din Ministerul Afacerilor Interne, Judgment of the Court (First Chamber) 22 February 2024, ECLI:EU:C:2024:143 (reference for a preliminary ruling – citizenship of the Union – article 21(1) TFEU – right to move and reside freely within the territory of the member states – article 45 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union – Directive 2004/38/EC – article 4 – issuance of an identity card – requirement of domicile in the member state issuing the document – refusal by the authorities of that member state to issue an identity card to one of its nationals domiciled in another member state – equal treatment – restrictions – justification)

Το Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο της Ρουμανίας υπέβαλε προδικαστική παραπομπή στο ΔΕΕ, η οποία αφορούσε την ερμηνεία τόσο της ΣΛΕΕ και του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο και της Οδηγίας 2004/38/ΕΚ σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών.

Ειδικότερα, η ένδικη διαφορά ανέκυψε μεταξύ του WA, Ρουμάνου υπηκόου που ασκεί την επαγγελματική του δραστηριότητα ταυτόχρονα στη Γαλλία και στη Ρουμανία εναντίον της Διεύθυνσης μητρώου της Ρουμανίας, λόγω της άρνησης της τελευταίας να χορηγήσει στον WA δελτίο ταυτότητας, ισχυριζόμενη ότι έχει την κατοικία του σε άλλο κράτος μέλος, πλην της Ρουμανίας.

Οι ρουμανικές αρχές τού χορήγησαν απλό ηλεκτρονικό διαβατήριο στο οποίο αναγραφόταν ότι είναι κάτοικος Γαλλίας. Εφόσον διάγει τον ιδιωτικό

και τον επαγγελματικό του βίο τόσο στη Γαλλία, όσο και στη Ρουμανία και προβαίνει κάθε χρόνο σε δήλωση ότι διαμένει στη Ρουμανία, η τελευταία του εκδίδει προσωρινό δελτίο ταυτότητας. Ωστόσο, το είδος αυτό δελτίου ταυτότητας δεν του παρέχει τη δυνατότητα να ταξιδέψει στην αλλοδαπή.

Το ΔΕΕ προκειμένου να ερμηνεύσει την ενώπιον του υπόθεση έλαβε υπόψη του το πνεύμα και τους σκοπούς των σχετικών νομοθεσιών και ακολούθησε μια συστηματική ερμηνεία. Συγκεκριμένα, διευκρίνισε ότι η νομοθεσία ενός κράτους μέλους βάσει της οποίας δεν επιτρέπεται η χορήγηση δελτίου ταυτότητας που να συνοδεύεται με ισχύ ταξιδιωτικού εγγράφου εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε υπήκοο του εν λόγω κράτους μέλους, ο οποίος έχει ασκήσει το δικαίωμά του περί ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής σε άλλο κράτος μέλος, για τον λόγο και μόνον ότι έχει την κατοικία του στο έδαφος του εν λόγω άλλου κράτους μέλους, είναι αντίθετη στη σχετική ευρωπαϊκή νομοθεσία.

Υπόθεση C-296/23, *Zentrale zur Bekämpfung unlauteren Wettbewerbs eV κατά dm-drogerie markt GmbH & Co. KG*, Απόφαση του Δικαστηρίου (πρώτο τμήμα) της 20ής Ιουνίου 2024, ECLI:EU:C:2024:527 (προδικαστική παραπομπή – προσέγγιση των νομοθεσιών – βιοκτόνα – Κανονισμός (ΕΕ) 528/2012 – άρθρο 72 – απολυμαντικό που περιέχει βιοκτόνα – περιορισμοί της διαφήμισης – έννοια των “ανάλογων ενδείξεων” – στόχος εξασφάλισης υψηλού επιπέδου προστασίας της υγείας των ανθρώπων και των ζώων καθώς και του περιβάλλοντος)

Case C-296/23, *Zentrale zur Bekämpfung unlauteren Wettbewerbs eV v. dm-drogerie markt GmbH & Co. KG*, Judgment of the Court (First Chamber) 20 June 2024, ECLI:EU:C:2024:527 (reference for a preliminary ruling – approximation of laws – biocidal products – Regulation (EU) No 528/2012 – article 72 – disinfectant containing biocidal products – advertising restrictions – concept of ‘any similar indication’ – purpose of ensuring a high level of protection of both human and animal health and the environment)

Η παρούσα απόφαση αφορά προδικαστική παραπομπή σχετικά με την ερμηνεία του άρθρου 72, παράγραφος 3, του Κανονισμού (ΕΕ) 528/2012 για τη διάθεση στην αγορά και τη χρήση βιοκτόνων. Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ της Ένωσης για την καταπολέμηση του αθέμιτου ανταγωνισμού της Γερμανίας και αλυσίδας καταστημάτων φαρμακευτικών προϊόντων και καλλυντικών που δραστηριοποιείται σε όλη τη Γερμανία. Αντικείμενο της υπόθεσης αποτελεί η περιγραφή ενός βιοκτόνου κατά τη διαφήμιση του οποίου η ετικέτα που επικολλήθηκε πρόβαλλε τις ενδείξεις, «Γενικό οικολογικό απολυμαντικό ευρέος φάσματος», «Απολύμανση του δέρματος, των χεριών και των επιφανειών», «Αποτελεσματικό κατά του SARS-CoV-2» καθώς και «Φιλικό προς το δέρμα • Bio • χωρίς αλκοόλ».

Το αιτούν δικαστήριο θέτει ζήτημα ερμηνείας του όρου «ανάλογες ενδείξεις» του άρθρου 72 του Κανονισμού. Επιλαμβανόμενο της εν λόγω υπόθεση το ΔΕΕ, καταρχάς επισήμανε προηγούμενη νομολογία επιβεβαιώνοντας ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να

λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να χορηγηθούν στο κοινό κατάλληλες πληροφορίες για τα οφέλη και τους κινδύνους που σχετίζονται με τα βιοκτόνα και για τους τρόπους ελαχιστοποίησης της χρήσης τους. Στόχος του ενωσιακού νομοθέτη ήταν η ισορροπία μεταξύ της ελεύθερης κυκλοφορίας των βιοκτόνων και ενός υψηλού επιπέδου προστασίας της υγείας ανθρώπων και ζώων καθώς και του περιβάλλοντος.

Υπό το πνεύμα αυτό, το ΔΕΕ κατέληξε ότι ο όρος «ανάλογες ενδείξεις», κατά την εν λόγω διάταξη, περιλαμβάνει κάθε ένδειξη στη διαφήμιση βιοκτόνων η οποία, όπως και οι ενδείξεις που διαλαμβάνονται στην ως άνω διάταξη, αναφέρεται στα προϊόντα αυτά κατά τρόπο που θα μπορούσε να οδηγήσει σε παραπλάνηση του χρήστη ως προς τους κινδύνους που ενδέχεται να ενέχουν τα προϊόντα για την υγεία του ανθρώπου, των ζώων ή για το περιβάλλον ή ως προς την αποτελεσματικότητά τους, υποβαθμίζοντας τους εν λόγω κινδύνους ή ακόμη και αποκλείοντας την ύπαρξή τους, χωρίς ωστόσο να έχει κατ' ανάγκη γενικό χαρακτήρα.

Υπόθεση C-601/22, Umweltverband WWF Österreich, ÖKOBÜRO – Allianz der Umweltbewegung, Naturschutzbund Österreich, Umweltdachverband, Wiener Tierschutzverein κατά Tiroler Landesregierung, Απόφαση του Δικαστηρίου (πρώτο τμήμα) της 11ης Ιουλίου 2024, ECLI:EU:C:2024:595 (προδικαστική παραπομπή – κύρος και ερμηνεία – διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας – Οδηγία 92/43/ΕΟΚ – άρθρο 12, παράγραφος 1 – καθεστώς αυστηρής προστασίας των ζωικών ειδών – παράρτημα IV – *canis lupus* (λύκος) – ίση μεταχείριση των κρατών μελών – άρθρο 16, παράγραφος 1 – εθνική άδεια συλλογής δείγματος άγριου ζώου του είδους *canis lupus* – εκτίμηση της καταστάσεως διατηρήσεως των πληθυσμών του συγκεκριμένου είδους – γεωγραφικό πεδίο – προσδιορισμός της ζημίας – εναλλακτική αποτελεσματική λύση)

Case C-601/22, Umweltverband WWF Österreich, ÖKOBÜRO – Allianz der Umweltbewegung, Naturschutzbund Österreich, Umweltdachverband, Wiener Tierschutzverein v. Tiroler Landesregierung, Judgment of the Court (First Chamber) 11 July 2024, ECLI:EU:C:2024:595 (reference for a preliminary ruling – validity and interpretation – conservation of natural habitats and of wild fauna and flora – Directive 92/43/EEC – article 12(1) – system of strict protection for animal species – annex IV – *canis lupus* (wolf) – equal treatment between member states – article 16(1) – national authorisation to take a specimen of a wild animal of the *canis lupus* species – evaluation of the conservation status of populations of the species concerned – geographical scope – determination of the damage – satisfactory alternative solution)

η παρούσα αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, αφορά την ερμηνεία των άρθρων 12 και 16 σε συνδυασμό με το παράρτημα IV της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων, καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας. Αντικείμενο της διαφοράς αποτέλεσε η απόφαση της Κυβέρνησης του Τιρόλου να εξαιρέσει το είδος *canis lupus* (λύκος) από το προστατευτικό πεδίο της Οδηγίας, θεωρώντας ότι ο εν λόγω λύκος αποτελούσε άμεσο και σημαντικό κίνδυνο για τα ζώα που βόσκουν και για τις γεωργικές καλλιέργειες της περιοχής. Στο πλαίσιο αυτό, διάφορες οργανώσεις προστασίας των ζώων και του περιβάλλοντος άσκησαν προσφυγή ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου.

Καταρχάς, το Δικαστήριο ξεκαθάρισε ότι δεν τίγεται το κύρος του άρθρου 12, εφόσον το κύρος μιας πράξης της ΕΕ πρέπει να εκτιμάται υπό το πρίσμα των πληροφοριών που είχε στη διάθεσή του ο νομοθέτης της ΕΕ κατά την ημερομηνία εκδόσεως της επίμαχης νομοθεσίας. Προσθέτει ότι σε κάθε περίπτωση, οι λύκοι υπόκεινται σε αυστηρή προστασία βάσει της Σύμβασης της Βέρνης για τη διατήρηση

της ευρωπαϊκής άγριας ζωής και των φυσικών οικοτόπων, στην οποία η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι συμβαλλόμενο μέρος και η οποία την δεσμεύει βάσει του διεθνούς δικαίου.

Έπειτα, το ΔΕΕ προσδιορίζοντας τους όρους εφαρμογής του καθεστώτος που θέτει το άρθρο 16, εξηγεί ότι η παρέκκλιση είναι επιτρεπτή όταν δεν είναι επιζήμια για τη διατήρηση των πληθυσμών των οικείων ειδών στην φυσική τους περιοχή. Το κράτος για τη διαπίστωση αυτή ακολουθεί πρώτα αξιολόγηση τοπική και εθνική πριν επεκταθεί διασυνοριακά. Επιπλέον, η έννοια της «σοβαρής ζημίας» όπως ορίζεται στην εν λόγω διάταξη δεν καλύπτει μελλοντική έμμεση ζημία που δεν μπορεί να αποδοθεί στο δείγμα του συγκεκριμένου ζωικού είδους. Τέλος, η παρέκκλιση βάσει του άρθρου 16 της οδηγίας προϋποθέτει ότι δεν υπάρχει άλλη ικανοποιητική λύση. Η προϋπόθεση αυτή, η οποία αποτελεί ειδική έκφραση της αρχής της αναλογικότητας, απαιτεί συνεπώς ισορροπία μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων συμφερόντων και των κριτηρίων που πρέπει να ληφθούν υπόψη.

I. Δίκαιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-354/20 και C-412/20: Η θυσία του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, στο όνομα της διαφύλαξης των μηχανισμών της Ένωσης

Joined Cases C-354/20 and C-412/20: Sacrificing the right to a fair trial in the name of safeguarding the mechanisms of the Union

Νικόλαος Ζ. Ζένιου, Δικηγόρος, LLM (Merit) Criminal Law & Criminal Justice - University of Edinburgh, LLM (Dist) Criminal Justice & Human Rights - University of Cyprus, PhD Cand. Criminal Law & Human Rights - University of Cyprus
Nikolaos Z. Zeniou, Lawyer, LLM (Merit) Criminal Law & Criminal Justice - University of Edinburgh, LLM (Dist) Criminal Justice & Human Rights - University of Cyprus, PhD Cand. Criminal Law & Human Rights - University of Cyprus

Abstract

Το παρόν άρθρο καταπιάνεται με την εξέταση των συνεκδικασθεισών υποθέσεων L&P του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αναφορικά με την εκτέλεση ενός Ευρωπαϊκού Εντάλματος Σύλληψης («ΕΕΣ») στις περιπτώσεις που προβάλλονται ισχυρισμοί περί καταστράτηγησης του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη των εκζητούμενων, υπό το πρίσμα της κρίσης του κράτους δικαίου στην Πολωνία. Στην ανάλυση που ακολουθεί, επιχειρείται να καταδειχθεί πως η δικαστηριακή προσέγγιση επικεντρώνεται αποκλειστικά στη διατήρηση των μηχανισμών της Ένωσης και της διασφάλισης της αμοιβαίας εμπιστοσύνης ανάμεσα στα κράτη μέλη, θυσιάζοντας, κατ'αυτόν τον τρόπο, το θεμελιώδες δικαίωμα σε δίκαιη δίκη. Ως εκ τούτου, προκρίνεται, ως επιβεβλημένη σε τέτοιες περιπτώσεις, η υιοθέτηση μιας πιο ευέλικτης προσέγγισης που να επιτρέπει στα εθνικά δικαστήρια την ευχερέστερη άρνηση εκτέλεσης ΕΕΣ, με σκοπό την προστασία του εν λόγω δικαιώματος.

The present article engages in the examination of the joined cases L&P of the Court of Justice of the European Union, regarding the execution of a European Arrest Warrant ("EAW"), in cases where various allegations on the infringement of the requested person's right to a fair trial are raised, in the light of the rule of law crisis in Poland. The following analysis attempts to underline how the judicial approach focuses exclusively on the preservation of Union's mechanisms and the protection of the principle of mutual trust between Member States,

sacrificing, in that way, the fundamental right to a fair trial. It is therefore suggested the adoption of a non-strict approach which will provide to national courts more flexible refusal grounds on the execution of a EAW in such cases, thus safeguarding the aforementioned right.

Λέξεις-κλειδιά: Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης – Κράτος-Δικαίου – Πολωνία – Δίκαιη Δίκη – Δικαστική Ανεξαρτησία

Key-words: European Arrest Warrant – Rule of law – Poland – Fair Trial – Judicial Independence

I. Εισαγωγή

Το παρόν άρθρο προβαίνει σε μία ανάλυση των συνεκδικασθεισών υποθέσεων *L&P*¹ προκειμένου να καταδειχθεί ότι το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης² προτίμησε να διαφυλάξει με κάθε τρόπο την εύρυθμη εφαρμογή των μηχανισμών και αρχών της Ένωσης³, θυσιάζοντας την προστασία του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, υπό το φως της κρίσης της αρχής του κράτους δικαίου στην Πολωνία. Για το σκοπό αυτό, εν πρώτοις, παρατίθεται η δικαστική ετυμολογία, ώστε να διαφανεί το νομικό ζήτημα που έχει ανακύψει. Στη συνέχεια, υποστηρίζεται ότι το επιχείρημα του κινδύνου της ατιμωρησίας παρα-

1. Συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-354/20 και C-412/20 *L και P* EU:C:2020:1033 (Εφεξής «*L&P*»).

2. Εφεξής «ΔΕΕ».

3. Όπως του άρθρου 267 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Εφεξής «ΣΛΕΕ») και του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Σύλληψης (Εφεξής «ΕΕΣ»).

βλέπει την ύπαρξη άλλων διαθέσιμων μηχανισμών ευρωπαϊκής συνεργασίας και αναιρεί την ουσία ύπαρξης του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη. Έπειτα, βάλλονται οι θέσεις «νομοθετικής» δεσμευτικότητας, δηλαδή η επικέντρωση στην αιτιολογική σκέψη 10 της Απόφασης-Πλαίσιο για το ΕΕΣ, ως προς την αναστολή εκτέλεσής του και, ακολούθως, προωθείται ότι η διαμορφωθείσα κατάσταση ευνόησε την έκδοση αντικρουόμενων αποφάσεων από τις δικαστικές αρχές εκτέλεσης και υποβάθμισε την αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Συμπερασματικά, καλείται το Δικαστήριο να μεταβάλει την παρούσα προσέγγισή του, προς διαφύλαξη της δίκαιης δίκης, απορρίπτοντας την αναγκαιότητα της ατομικής αξιολόγησης.

II. Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης και Δίκαιη Δίκη

A. Οι υποθέσεις L&P: Νομικό Ζήτημα και Δικαστική Ετυμηγορία

Από τη στιγμή της θέσπισης του ΕΕΣ διαφαίνεται πως ηγέρθησαν νομικοί προβληματισμοί σχετικά με το κατά πόσο είναι σε θέση, κατά την εφαρμογή του, να εξισορροπεί τις αρχές που το διέπουν με την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όταν λαμβάνει χώρα επίκληση παραβίασής τους.⁴

Ένα από τα πιο πρόσφατα παραδείγματα ενός τέτοιου προβληματισμού, αποτέλεσε η υπόθεση *L&P* έναυσμα για την εμφάνιση της οποίας αποτέλεσαν οι άκρατες επιθέσεις έναντι της αρχής του κράτους δικαίου στην Πολωνία από την εκτελεστική εξουσία, μέσω διαρκών παρεμβάσεων στην δικαστική, ώστε η τελευταία να βρίσκεται διαρκώς υπό τη σφαίρα του ελέγχου της πρώτης.⁵ Ειδικότερα, στην υπόθεση αυτή, το Πολωνικό Δικαστήριο, μέσω δύο ευρωπαϊκών ενταλμάτων σύλληψης που είχε εκδώσει, ζητούσε από το Ολλανδικό Δικαστήριο, την παράδοση του L, για σκοπούς άσκησης ποινικής δίωξης στην Πολωνία, καθώς και του P, για την έκτιση ποινής άμεσης φυλάκισης που του είχε επιβληθεί εκεί. Το Ολλανδικό Δικαστήριο, διατυπώνοντας τις αμφιβολίες του

για την ανεξαρτησία των πολωνικών Δικαστηρίων ένεκα της προαναφερθείσας κατάστασης, υπέβαλε προδικαστικά ερωτήματα στο ΔΕΕ, κινούμενο, ουσιαστικά, σε δύο άξονες. Ο πρώτος, έγκειτο στο κατά πόσον τα πολωνικά δικαστήρια, μπορούσαν να εμπίπτουν πλέον στην έννοια της «δικαστικής αρχής», ενώ ο δεύτερος, στο κατά πόσον οι διαπιστώσεις περί ύπαρξης συστημικών και γενικευμένων πλημμελειών, που άπτοντο της ανεξαρτησίας της δικαστικής εξουσίας στην Πολωνία, με άμεσες επιπτώσεις στο δικαίωμα εκάστου πολίτη σε δίκαιη δίκη, ήταν αρκετές για να οδηγήσουν σε άρνηση εκτέλεσης του ΕΕΣ, δίχως να παρίσταται αναγκαία η ικανοποίηση της δεύτερης ατομικής, ειδικής προϋπόθεσης που έθεσε η προγενέστερη απόφαση *LM*.⁶

Το ΔΕΕ, αφού επανέλαβε την βαρύτητα των αρχών της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και αναγνώρισης στο δίκαιο της Ένωσης, έκρινε πως μία δικαστική αρχή εκτέλεσης, σε τέτοιες περιπτώσεις, δεν δύναται να κρίνει ότι δικαστής έχει απολέσει την ιδιότητα της δικαστικής αρχής ιδίως εάν αναλογιστεί κανείς ότι τέτοιες πλημμέλειες, γενικά, δεν επηρεάζουν, αναπόδραστα, τις αποφάσεις που εκδίδουν τα εθνικά Δικαστήρια σε συγκεκριμένη, περίπτωση. Ακολούθως, επεσήμανε ότι αντίθετη ερμηνεία, θα είχε ως αποτέλεσμα τον υπέρμετρο περιορισμό των πιο πάνω αρχών και τον εξοβελισμό της εφαρμογής τους σε διαδικασίες ΕΕΣ, ενώ, συγχρόνως, δεν θα μπορούσε να εκκινηθεί η διαδικασία του άρθρου 267 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Προσέτι, το ΔΕΕ τόνισε πως η απομάκρυνση της δεύτερης ατομικής προϋπόθεσης, όπως είχε τεθεί από την *LM*, θα οδηγούσε σε αναστολή όλου του μηχανισμού του ΕΣΣ εν σχέσει με την Πολωνία, χωρίς να υπάρχει η αναγκαία σχετική απόφαση από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Συμβούλιο καθώς και σε άνθιση της ατιμωρησίας, η αποτελεσματική καταπολέμηση της οποίας αποτελεί αντικείμενό του.⁷

Καταληκτικά, το ΔΕΕ απάντησε αρνητικά στα ερωτήματα που απέστειλε το Ολλανδικό Δικαστήριο, μη αποκλίνοντας από τα όσα είχαν αποφασιστεί στην *LM*. Η μη εκτέλεση ενός ΕΕΣ, σε περιπτώσεις όπως η υπό κρίση, απαιτεί την κεχωρισμένη ικανοποίηση δύο σωρευτικών προϋποθέσεων. Εφόσον, διαπιστωθούν οι συστημικές ή γενικευμένες πλημμέλειες αναφορικά με τη δικαστική ανεξαρτησία του κράτους μέλους έκδοσης, στη συνέχεια θα πρέπει να υπάρχει μία ατομική αξιολόγηση, σχετικά με το κατά πόσο και σε ποια έκταση ο συγκεκριμένος εκζητού-

4. Anna Pieter van der Meri, "The European Arrest Warrant system: Recent Developments in the case law of the Court of Justice" (2018) 24 (6) Maastricht Journal of European and Comparative Law 882, σελ. 882.

5. Laurent Pech et al, "Poland's Rule of Law Breakdown : A Five Year Assessment of EU's (In)Action" (2021) 13 Hague Journal on the Rule of Law 1, σελ. 1.; Amnesty International, "Poland: Free Courts, Free People - Judges Standing for their Independence" (Amnesty International, 4 Ιουλίου 2019) «<https://www.amnesty.org/en/documents/eur37/0418/2019/en/>», τελευταία πρόσβαση στις 08 Δεκεμβρίου 2022, σελ. 9; European Commission, Commission Staff Working Document, "2020 Rule of Law Report: Country Chapter on the rule of law situation in Poland", 30 Σεπτεμβρίου 2020 «<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020SC0320&from=EN>», τελευταία πρόσβαση στις 08 Δεκεμβρίου 2022, σελ. 4.

6. Υπόθεση C-216/18 *Minister for Justice and Equality v. LM* EU:C:2018:586, σκέψη 79 (Εφεξής «*LM*»).

7. βλ. για όλα τα πιο πάνω, Υπόθεση υποσημ. 1, σκέψεις 2, 14-15, 17-18, 35-36, 40-44, 48, 56-59, 60-64.

μενος, στη συγκεκριμένη περίπτωση, από το συγκεκριμένο δικαστήριο διατρέχει πραγματικό κίνδυνο παραβίασης αυτού του δικαιώματος, απορρέουσα από τις πιο πάνω γενικές πλημμέλειες

Β. Η επιχειρηματολογία του Δικαστηρίου: Μία Κριτική Προσέγγιση

Η κατάληξη του ΔΕΕ στην υπόθεση *L&P*, είναι δεκτική κριτικών προσεγγίσεων, προκειμένου να καταδειχθεί η μη ορθότητά της.

Β.1. ΔΕΕ και ατιμωρησία: Μία Πειστική Προσέγγιση;

Παρατηρήθηκε ότι το Δικαστήριο, κατά την απόρριψη της επάρκειας των γενικευμένων ή συστημικών πλημμελειών, ως μόνου λόγου για την μη εκτέλεση ενός ΕΕΣ, προέταξε και την αναγκαιότητα καταπολέμησης της ατιμωρησίας, όπως έπραξε και παλαιότερα,⁸ όταν χρησιμοποιήθηκε ως εφαλτήριο νομικής αιτιολόγησης επιβολής περιορισμών σε θεμελιώδη δικαιώματα στις ποινικές διαδικασίες.⁹ Παρόλα αυτά, διαφαίνεται πως στην προκειμένη, το Δικαστήριο επιδόθηκε σε μία μονοδιάστατη συγκρότηση της επιχειρηματολογίας του. Σε ενωσιακό επίπεδο υπάρχουν, πέραν του ΕΕΣ και επιπρόσθετα νομικά εργαλεία για την καταπολέμηση της ούτω καλούμενης ατιμωρησίας, με ένα εξ'αυτών να αποτελεί η διαβίβαση των ποινικών διαδικασιών από το ένα κράτος-μέλος σε ένα άλλο,¹⁰ με τις δυσχέρειες, βέβαια, ενός τέτοιου νομικού διαβήματος.¹¹ Συναφώς, ένα έτερο εργαλείο, στην περίπτωση καταδικών εκζητουμένων, εντοπίζεται στην δυνατότητα έκτισης ποινής σε κράτος μέλος άλλο από το κράτος μέλος έκδοσης και πάλι, όμως, υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις.¹² Υπό τούτο το πρίσμα, καταφαίνεται πως εξέφυγε του δικαστικού μικροσκοπίου η εξέταση και αυτών των όπλων που είναι διαθέσιμα στη νομική φαρέτρα του ενωσιακού δικαίου, ώστε να διαπιστω-

θεί το κατά πόσον η απόλυτη στάση περί ατιμωρησίας μπορεί να αμβλυνθεί, ή, εν πάση περιπτώσει, να αντιμετωπιστεί με εναλλακτικούς τρόπους, εν τη απουσία του ΕΕΣ.¹³ Επιπροσθέτως, τίθεται ότι η καταπολέμηση της ατιμωρησίας, σε ένα χώρο, όπως της Ένωσης, δεν μπορεί να αποτελεί αυτοσκοπό, χωρίς να υπάρχει μία ορθή εξισορρόπηση με την αδήριτη ανάγκη της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας.¹⁴ Κατά την κρίση μου, το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη είναι θεμελιώδες και συνιστά, αν μη τι άλλο την κορωνίδα των ποινικών διαδικασιών. Εκεί, λοιπόν, που διαπιστώνονται σοβαροί, συμπαγείς κίνδυνοι καταστρατήγησής του, ιδίως μέσω της απουσίας ενός ανεξάρτητου δικαστηρίου, δεν είναι δυνατόν να τίθενται ζητήματα ατιμωρησίας, καθότι, σε τέτοια περίπτωση εκμηδενίζεται η ουσία της ύπαρξής του, οδηγώντας την διαδικασία σε επικίνδυνες ατραπούς, απολυταρχικών καθεστώτων, νομικά και ηθικά καταδικασμένων, που η τιμωρία υπερισχύει των δικαιωμάτων. Ως εκ τούτου, εκεί που ένα κράτος μέλος είναι ανήμπορο, για τον οποιονδήποτε λόγο, να διασφαλίσει το εν λόγω δικαίωμα, δεν μπορεί αυτό να στρέφεται εναντίον του εκζητουμένου και να τον απογυμνώνει από την προστασία που του προσφέρει.

Β.2. Η «νομοθετική» δεσμευτικότητα της αναστολής του ΕΕΣ

Το ΔΕΕ παραπέμποντας στην αιτιολογική σκέψη 10 της Απόφασης-Πλαισίου, επεσήμανε πως η αναστολή του μηχανισμού του ΕΕΣ επισυμβαίνει μόνο όταν διαπιστώνεται σοβαρή και διαρκής παράβαση από κράτος-μέλος των όσων διαλαμβάνονται στο άρθρο 2 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση,¹⁵ οπότε και ακολουθείται η διαδικασία του άρθρου 7 ΣΕΕ. Αυτό το σκεπτικό δεν είναι νομικά κατανοητό. Το προοίμιο δεν είναι νομικά δεσμευτικό,¹⁶ ούτε δύναται να παράγει ανεξάρτητα νομικά αποτελέσματα.¹⁷ Συνεπώς, δεν επιβάλλει μονοδρομικά νομική

8. Valsamis Mitsilegas, *EU Criminal Law after Lisbon. Rights, Trust and the Transformation of Justice in Europe* (Hart Publishing 2016), σελ. 183.

9. Jannemieke Ouwerkerk, "Fundamental Rights-Oriented Repression in the EU? Exploring the Potential and Limits of an Impunity Rationale to Justify Criminalisation in the EU Legal Order" στο Luisa Marin και Stefano Montaldo (eds) *The Fight Against Impunity in EU Law* (Hart Publishing 2020), σελ. 51-52.

10. Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τη Διαβίβαση των Ποινικών Διαδικασιών της 15^{ης} Μαΐου 1972.

11. Michiel Luchtman, "Choice of Forum in an area of Freedom, Security and Justice" (2011) 7 (1) *Utrecht Law Review* 74, σελ. 81.

12. Απόφαση Πλαίσιο 2008/909/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 27^{ης} Νοεμβρίου 2008 σχετικά με την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης σε ποινικές αποφάσεις οι οποίες επιβάλλουν ποινές στερητικές της ελευθερίας ή μέτρα στερητικά της ελευθερίας, για το σκοπό της εκτέλεσής τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

13. Jannemieke Ouwerkerk, "Are Alternatives to the European Arrest Warrant Underused? The Case of an Integrative Approach to Judicial Cooperation Mechanisms in the EU Criminal Justice Area" (2021) 29 (2) *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 87, σελ. 101; Thomas Wahl, "CJEU: No Carte Blanche to Refuse EAWs from Poland" (EUCRIM, 14 Απριλίου 2022) «<https://eucrim.eu/news/cjeu-no-carte-blanche-to-refuse-eaws-from-poland/>» τελευταία πρόσβαση στις 08 Δεκεμβρίου 2022.

14. Leandro Mancano, "A New Hope? The Court of Justice Restores the Balance Between Fundamental Rights Protection and Enforcement Demands in the European Arrest Warrant System" στο Chloe Briere και Anne Weyembergh (eds) *The Need Balances in EU Criminal Law* (Hart Publishing 2017), σελ. 285.

15. Εφεξής «ΣΕΕ».

16. Υπόθεση C-162/97 *Gunnar Nilsson, Per Olov Hagelgren και Solweig Arrborn* EU:C:1998:554, σκέψη 54.

17. Υπόθεση C-308/97 *Giuseppe Manfredi v. Regione Puglia* EU:C:1998:566, σκέψεις 29-30.

υποχρέωση, που δημιουργεί ανυπέρβλητο νομικό σκόπελο στο Δικαστήριο να κινηθεί εντός άλλων νομικών χωρίων προς αναστολή του ΕΕΣ. Επιπρόσθετα, η έκδοση της απόφασης, δυνάμει του άρθρου 7 ΣΕΕ, απαιτεί αναγκαστικά την ύπαρξη ομοφωνίας, που όχι μόνο καθιστά τη δυνατότητα εφαρμογής της εξαιρετικά περιορισμένη γενικά,¹⁸ αλλά, ρεαλιστικά ομιλούντες, απίθανη,¹⁹ εάν συνυπολογιστεί, αφενός, ότι κάποια κράτη μέλη που αρέσκονται σε παρεμβατικές πρακτικές, θα αλληλοϋποστηρίζονται, ασκώντας το δικαίωμα αρνησικυρίας τους²⁰ κι, αφετέρου, τα κοινά πολιτικά συμφέροντα χωρών που εντάσσουν τους εαυτούς τους σε μία υποομάδα κοινών επιδιώξεων και αλληλοϋποστήριξης, ακόμη και εντός της Ένωσης.²¹ Επομένως, τίθεται ότι το ΔΕΕ, προκειμένου να απονείμει δικαιοσύνη, παρέπεμψε σε έναν αμιγώς πολιτικά μηχανισμό, μίας πρακτικά ανεφάρμοστης διάταξης,²² που χαρακτηρίζεται από αδιέξοδο.²³ Το γεγονός αυτό είναι, κατά την κρίση μου, νομικά μη αποδεκτό, καθότι, από τη μία πλευρά, εμφιλοχωρούν στην απονομή της δικαιοσύνης πολιτικές, ουσιαστικά, προϋποθέσεις κι αφετέρου, ελλοχεύει ο κίνδυνος να εκτελούνται ΕΕΣ και να εξωθούνται οι πολίτες σε μεροληπτικά εθνικά δικαστήρια, που ενδύονται το μανδύα της ανεξαρτησίας, ακόμα και στις περιπτώσεις που ένα κράτος-μέλος μετατρέπεται σε απολυταρχικό δυνάστη, καταστρατηγώντας ελεύθερα θεμελιώδη δικαιώματα, ανέλεγκτα, χωρίς επιπτώσεις, ένεκα της μη ύπαρξης ομοφωνίας.²⁴

B.3. Η Ποικιλομορφία των Αποφάσεων και η υποβάθμιση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης

Οι προϋποθέσεις για την μη εκτέλεση του ΕΕΣ, όπως τις επιβεβαίωσε η *L&P*, ειδικά η δεύτερη, φαίνεται πως προκαλούν και ποικίλα προβλήματα πρακτικής.²⁵ Το σύστημα που καθιερώθηκε επιτάσσει στα εθνικά δικαστήρια, όταν ενεργούν ως δικαστικές αρχές εκτέλεσης, να αξιολογούν τη συνδρομή των προϋποθέσεων ανά συγκεκριμένη υπόθεση που τίθεται ενώπιον τους, αξιοποιώντας και το σύστημα του διαλόγου που προνοεί το άρθρο 15 του ΕΕΣ. Αυτός, όμως, ο τρόπος αξιολόγησης παρατηρείται πως οδηγεί σε μία ποικιλομορφία των δικαστικών αποφάσεων που εκδίδονται,²⁶ κυρίως λόγω των διαφορετικών καταλήξεων των δικαστικών σκεπτικών, που προκύπτουν από την εκάστοτε εφαρμογή της αξιολόγησης.²⁷ Καταλυτικοί παράγοντες αποτελούν, αφενός, ο διαφορετικός τρόπος σύνταξης του περιεχομένου των ερωτήσεων μεταξύ των δικαστικών αρχών εκτέλεσης που κοινοποιούνται στις δικαστικές αρχές έκδοσης²⁸ κι, αφετέρου, η περιορισμένη συνεργασία που επιδεικνύουν οι πολωνικές δικαστικές αρχές σε αυτές τις περιπτώσεις.²⁹ Η δικαστική αναντιστοιχία που παρατηρείται, επί ταυτόσημων ζητημάτων, δηλαδή στην αρχή του κράτους δικαίου στην Πολωνία ενδέχεται να έρχεται σε ευθεία σύγκρουση με την αρχή της ασφάλειας του δικαίου που «αποβλέπει στο να εξασφαλίζει το προβλέψιμο των καταστάσεων και των εννόμων σχέσεων τις οποίες διέπει το δίκαιο της Ένωσης»,³⁰ αλλά και να προκαλεί ερω-

18. Carlos Closa, “Institutional Logics and the EU’s Limited Sanctioning Capacity under Article 7 TEU” (2021) 42 (4) International Political Science Review 501, σελ. 501.

19. Kim Lane Scheppele et al, “EU Values are Law, after All: Enforcing EU Values through Systemic Infringement Actions by the European Commission and the Member States of the European Union” (2020) 39 Yearbook of European Law 3, σελ. 10.

20. Kim Lane Scheppele, “Rule of Law Retail and Rule of Law Wholesale: The ECJ’s (Alarming) ‘Celmer’ Decision” (Verfassungsblog, 28 Ιουλίου 2018) «<https://verfassungsblog.de/rule-of-law-retail-and-rule-of-law-wholesale-the-ecjs-alarming-celmer-decision/>», τελευταία πρόσβαση 08 Δεκεμβρίου 2022.

21. Nikolett Garai, “Challenges faced by the Visegrad Group in the ‘European Dimension’ of Cooperation” (2018) 27 (1-2) International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs 24, σελ. 24.

22. Dimitry Kochenov, “Article 7 TEU” στο Manuel Kellerbauer et al (eds) *The Treaties and the Charter of Fundamental Rights - A Commentary* (Oxford University Press 2019), σελ. 88.

23. Dimitry Kochenov, “Article 7: A Commentary on a Much Talked-About ‘Dead’ Provision” στο Armin von Bogdandy et al. (eds) *Defending Checks and Balances in EU Member States: Taking Stock of Europe’s Actions* (Springer 2021), σελ. 148.

24. Laurent Pech et al, “1825 Days Later: The End of Rule of Law in Poland (Part II)” (Verfassungsblog, 18 Ιανουαρίου 2021) «<https://verfassungsblog.de/1825-days-later-the-end-of-the-rule-of-law-in-poland-part-ii/>» τελευταία πρόσβαση στις 08 Δεκεμβρίου 2022.

25. Petra Bard, John Morijn “Luxembourg’s Unworkable Test to Protect the Rule of Law in the EU (Part I)” (Verfassungsblog, 18 Απριλίου 2020) «<https://verfassungsblog.de/luxembourg-unworkable-test-to-protect-the-rule-of-law-in-the-eu/>», τελευταία πρόσβαση στις 08 Δεκεμβρίου 2022.

26. Laurent Pech και Dimitry Kochenov, “Respect for the Rule of Law of the European Court of Justice: A Casebook Overview of Key Judgments since the Portuguese Judges Case”, SIEPS Report (Stockholm 2021) «https://sieps.se/globalassets/publikationer/2021/sieps-2021_3-eng-web.pdf?», τελευταία πρόσβαση στις 08 Δεκεμβρίου 2022, σελ. 131.

27. Petra Bard, John Morijn, “Domestic Courts Pushing for a Workable Test to Protect the Rule of Law in the EU” (Verfassungsblog, 19 Απριλίου 2020) «<https://verfassungsblog.de/domestic-courts-pushing-for-a-workable-test-to-protect-the-rule-of-law-in-the-eu/>», τελευταία πρόσβαση στις 08 Δεκεμβρίου 2022.

28. Agnus Baude, “Protection the Union Rule of Law Through National Court Scrutiny? A Comment on Joined Cases C-354/20 PPU and C-412/20 PPU L AND P” (2021) 4 (1) Nordic Journal of European Law 112, σελ. 126.

29. Stanislaw Biernat, Pawel Filipek, “The Assessment of Judicial Independence following the CJEU Ruling in C-216/18 LM” στο Armin von Bogdandy et al (eds) *Defending Checks and Balances in EU Member States: Taking Stock of Europe’s Actions* (Springer 2021), σελ. 421.

30. Υπόθεση C-305/00 *Christian Schulin v. Saatgut-Treuhandverwaltungsgesellschaft mbH* EU:C:2003:218, σκέψη

τήματα σχετικά με το κατά πόσο οι εκζητούμενοι σε αυτές τις περιπτώσεις είναι ίσοι έναντι του νόμου, αφ'ής στιγμής κάποιος εκζητούμενος παραδίδεται από μία χώρα εκτέλεσης στην Πολωνία,³¹ την ίδια στιγμή που άλλοι, σε άλλη χώρα, δεν παραδίδονται, κατ'εφαρμογή του ίδιου τεστ.³²

Ακόμη, προβληματική θεωρείται η εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Θεωρώ ότι στην προσπάθειά του να διαφυλάξει ως κόρη οφθαλμού και προωθήσει την ισχύ της εν λόγω αρχής, το Δικαστήριο επέφερε το ακριβώς αντίθετο αποτέλεσμα. Η επαναλαμβανόμενη αποστολή προδικαστικών ερωτημάτων για το ίδιο ζήτημα της Πολωνίας,³³ φαίνεται να δηλώνουν μία διαρκή ανησυχία των εθνικών δικαστηρίων για την καταστρατήγηση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη. Ειδικότερα, η υπομνησθείσα αναντιστοιχία στις δικαστικές αποφάσεις, η ανάγκη διεξαγωγής διαλόγου, όπου η αρχή εκτέλεσης θα πρέπει να διαβιβάζεται, ελέγχοντας ότι η αρχή έκδοσης είναι ανεξάρτητη, αλλά και η «επαγρύπνηση»³⁴ που πρέπει να επιδεικνύεται από τις αρχές εκτέλεσης σε περιπτώσεις όπως της Πολωνίας, μάλλον την υποβαθμίζουν και προάγουν την καχυποψία μεταξύ των κρατών-μελών. Συνεπώς, επιβεβαιώνεται η ακαδημαϊκή ανησυχία, πως, κάποιες φορές, η αμοιβαία εμπιστοσύνη μοιάζει τόσο ουτοπική, που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.³⁵ Πρακτικά, το αποτέλεσμα θα είναι, εάν δεν είναι ήδη, οι αρχές εκτέλεσης να παραδίδουν εκζητούμενους, όχι επειδή πιστεύουν βαθιά και πραγματικά στην αμοιβαία εμπιστοσύνη, αλλά επειδή υποχρεώνονται να το πράξουν από τις νομολογιακές επιταγές του Δικαστηρίου,³⁶ λόγω της δεσμευτικής

τους ισχύος.³⁷

Η διαπίστωση όλων αυτών των πλημμελειών και μέσω της Επιτροπής³⁸, οδηγεί στο συμπέρασμα πως ολόκληρο το δικαστικό σύστημα της Πολωνίας δεν είναι ανεξάρτητο. Εφόσον το σύστημα πάσχει εν συνόλω σε τέτοιο βαθμό³⁹, είναι λογικό και επόμενο να υπάρχει σοβαρός κίνδυνος μη σεβασμού και προφύλαξης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων,⁴⁰ με αποτέλεσμα η ατομική αξιολόγηση, που μεταφέρει και σε κάποιο βαθμό το βάρος απόδειξης και στον εκζητούμενο προς προσκόμιση στοιχείων για το δικαστικό σύστημα μίας χώρας,⁴¹ με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τη δυσκολία ή αδυναμία συγκέντρωσής τους ως εκ της φύσεως του ζητήματος,⁴² να είναι αχρείαστη. Παρόλο που οι πλημμέλειες που παρατηρούνται δεν συνεπάγονται τη μη ανεξαρτησία όλων ανεξαιρέτως των πολωνικών Δικαστηρίων,⁴³ εντούτοις η εξεύρεση της εξαίρεσης στον κανόνα, μοιάζει ένα εξαιρετικά δυσχερές, αν όχι αδύνατο εγχείρημα,⁴⁴ που κάθε φορά θα διακυβεύει άμεσα την προστασία του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη. Εφόσον το σύστημα πάσχει εν συνόλω, τότε αυτό που συντίθεται από το Δικαστήριο, δεν μπορεί παρά να αποτελεί αντικείμενο ελέγχου και επιρροών της εκτελεστικής εξουσίας. Το γεγονός, δε, πως το Δικαστήριο πολύ πρόσφατα επιβεβαίωσε την *L&P*, παραμένοντας προσκολλημένο στην αναγκαιότητα του τεστ,⁴⁵ παρά το ότι η κατάσταση οξύνεται εκεί πρέπει να ανησυχήσει. Είναι καιρός το ΔΕΕ να απομακρυνθεί από προσκολλη-

58; Υπόθεση C-199/03 *Ιρλανδία ν. Επιτροπής Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων* EU:C:2005:548, σκέψη 69.

31. Βλ. παραδείγματα Conor Courtney, "NI High Court: Extradition to Poland can go ahead despite concerns about independence of judiciary" (Irish Legal News, 13 Ιουνίου 2022) «<https://www.irishlegal.com/articles/ni-high-court-extradition-to-poland-can-go-ahead-despite-concerns-about-independence-of-judiciary>», τελευταία πρόσβαση στις 08 Δεκεμβρίου 2022.

32. Thomas Wahl, "Fair Trial Concerns: German Court Suspends Execution of Polish EAW" (EUCRIM, 2 Απριλίου 2020) «<https://eucrim.eu/news/fair-trial-concerns-german-court-suspends-execution-polish-eaw/>», τελευταία πρόσβαση στις 08 Δεκεμβρίου 2022; Erik Holmoyvik, "No Surrender to Poland: A Norwegian Court suggests surrender to Poland under the EAW should be suspended in general" (Verfassungsblog, 2 Νοεμβρίου 2021) «<https://verfassungsblog.de/no-surrender-to-poland/>», τελευταία πρόσβαση στις 08 Δεκεμβρίου 2022.

33. Βλ. *L&M*, *L&P*, Συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-562/21 και 563/21 *X και Y* EU:C:2022:100.

34. Βλ. υποσημείωση 1, σκέψη 60.

35. Valsamis Mitsilegas, *EU Criminal Law* (Hart Publishing 2009), σελ. 125.

36. Jacob Oberg, "Trust in the Law? Mutual Recognition as a Justification to Domestic Criminal Procedure" (2020) 16 (1) *European Constitutional Law Review* 33, σελ. 58.

37. Takis Tridimas, "Precedent and the Court of Justice: A jurisprudence of doubt" στο Julie Dickson και Pavlos Eleftheriadis (Eds.), *Philosophical Foundations of EU Law* (Oxford University Press 2012), p. 307.

38. Βλ. υποσημ. 5.

39. Βλ. υποσημ. 5.

40. Patricia Popelier et al, "Bridging the gap between facts and norms: mutual trust, the European Arrest Warrant and the rule of law in an interdisciplinary context" (2021) 27 (1-3) *European Law Journal* 167, σελ. 181.

41. Fair Trials, "Reinforcing Procedural Safeguards and Fundamental Rights in European Arrest Warrant ('EAW') Proceedings" «https://www.fairtrials.org/app/uploads/2021/11/EAW_Policy-Paper_FINAL-1.pdf», τελευταία πρόσβαση στις 08 Δεκεμβρίου 2022, σελ. 15.

42. Adriano Martufi et al, "Exploring Mutual Trust through the lens of an executing judicial authority: The Practice of Amsterdam in EAW Proceedings" (2020) 11 (3) *New Journal of European Criminal Law* 282, σελ. 296.

43. Theodore Konstantinides, "Judicial Independence and the Rule of Law in the Context of non-execution of European Arrest Warrant: LM" (2019) 56 *Common Market Law Review* 743, σελ. 755.

44. Βλ. υποσημ. 26, σελ. 168.

45. Βλ. υποσημείωση 33, *X και Y*. Η υπόθεση έθεσε για πρώτη φορά το ζήτημα της νομιμότητας σύστασης του Δικαστηρίου στην Πολωνία, υπό το πρίσμα των όσων συμβαίνουν εκεί με το κράτος δικαίου, ως μια νέα προσπάθεια μη εκτέλεσης του ΕΕΣ. Μία προσέγγιση, που διαφέρει με την *L&P*, η οποία έθεσε ζητήματα δικαστικής αρχής.

σεις σε αρχές και μηχανισμούς,⁴⁶ όπου χρειάζεται και να κάνει το βήμα προς προστασία των όσων χρήζουν προστασίας. Η αφαίρεση της δεύτερης προϋπόθεσης και η επάρκεια της πρώτης, για την μη εκτέλεση ενός ΕΕΣ, είναι αδήριτη κι επιτακτική ανάγκη.

III. Συμπέρασμα

Συμπερασματικά, η υπόθεση L&P επαναβεβαίωσε την αναγκαιότητα δύο σωρευτικών προϋποθέσεων σε περίπτωση μη εκτέλεσης ενός ΕΕΣ λόγω παραβίασης του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη. Η επιχειρηματολογία του Δικαστηρίου προς αιτιολόγηση των θέσεών του διέπεται από πειστική ανομβρία. Οι α-

ναφορές του σε ατιμωρησία δεν λαμβάνουν υπόψιν άλλους μηχανισμούς διακρατικής ευρωπαϊκής συνεργασίας και υποβαθμίζουν την αξία του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, ενώ το ότι αιτιολογικές σκέψεις προβάλλονται ως νομικά δεσμευτικές, είναι γεγονός νομικά εσφαλμένο. Συγχρόνως, η παραπομπή, μέσω των αιτιολογικών σκέψεων, στον αμιγώς πολιτικό μηχανισμό του άρθρου 7 ΣΕΕ και η σθεναρή περιφρούρησή του ως μόνου μέσου αναστολής του ΕΕΣ δεν μπορεί να είναι αποδεκτή. Με τη στάση που επέλεξε να τηρήσει το Δικαστήριο, διαφαίνεται πως πλήττεται και η αρχή της ασφάλειας δικαίου, διά της ποικιλομορφίας των αποφάσεων που εκδίδονται, ενώ υποβαθμίζεται και η αμοιβαία εμπιστοσύνη. Τέλος, η διάσωση των μηχανισμών της Ένωσης φαίνεται να υπερτερεί του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, κατάσταση νομικά ανεπίτρεπτη. Είναι η στιγμή για την αλλαγή της στάσης του Δικαστηρίου, με την απεμπόληση της δεύτερης προϋπόθεσης, σχετικά με την ατομική αξιολόγηση και την επάρκεια της πρώτης, αναφορικά με την ύπαρξη γενικευμένων, συστημικών πλημμελειών, αφού, σε διαφορετική περίπτωση, η συνέχιση παράδοσης εκζητούμενων προσώπων σε χώρες που αναφανδόν δεν διασφαλίζεται η δικαστική ανεξαρτησία θα αποτελεί δαμόκλειο σπάθη επί της κεφαλής εκάστου εκζητούμενου που θα απειλεί να κατακεραυνώσει κάθε έννοια δίκαιης δικαστικής διαδικασίας.

46. Δεν παραγνωρίζεται πως η μη θεώρηση της Πολωνίας ως δικαστικής αρχής έκδοσης θα οδηγήσει στην «διπλή» της τιμωρία, αποστερώντας από τους Πολωνούς Δικαστές τους μηχανισμούς του άρθρου 267, που έχουν χρησιμοποιηθεί για την εναντίωσή τους στα μέτρα της εκτελεστικής εξουσίας, βλ. Leandro Mancano, "You'll never work alone: A Systemic Assessment of the European Arrest Warrant and Judicial Independence" (2021) 58 Common Market Law Review 683, σελ. 701. Συνεπώς, θα πρέπει, ενδεχομένως, να εξεταστεί το τι μέλλει γενέσθαι με το εν λόγω άρθρο σε τέτοια περίπτωση. Βλ. Thomas Vandamme, "The Two Step can't be the quick step: The CJEU Reaffirms its case law on the European Arrest Warrant and the rule of Law backsliding" (EuropeanLawBlog, 10 Φεβρουαρίου 2021) «<https://europeanlawblog.eu/2021/02/10/the-two-step-cant-be-the-quick-step-the-cjeu-reaffirms-its-case-law-on-the-european-arrest-warrant-and-the-rule-of-law-backsliding/>», τελευταία πρόσβαση στις 14 Ιανουαρίου 2023.

Εγκλήματα Μίσους Και Απορρέουσες εκ της Ευρωπαϊκής Συμβάσης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου Υποχρεώσεις

Hate Crimes and Obligations Under the European Convention on Human Rights

Μαρίνα-Αϊντα Κολέα, Δικηγόρος

Marina-Ainta Kolea, Advocate

Abstract

Τα εγκλήματα μίσους συνιστούν ποινικά αδικήματα, στη διάπραξη των οποίων προβαίνει ο δράστης, υποκινούμενος από την ξενοφοβία και την προκατάληψη. Προκατάληψη για ένα γνώρισμα ή συνδυασμό γνωρισμάτων που χαρακτηρίζει, πραγματικά ή κατ' εντύπωση του δράστη, ένα άτομο ή μία ομάδα ατόμων. Τέτοια χαρακτηριστικά είναι το χρώμα, η εθνικότητα, ο σεξουαλικός προσανατολισμός κ.ά. Από τα άρθρα της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου απορρέουν ουσιαστικές υποχρεώσεις, αλλά και η διαδικαστική υπο-

χρέωση, ήτοι το καθήκον διεξαγωγής επίσημης και αποτελεσματικής έρευνας όπου υπάρχει υπόνοια ρατσιστικής βίας και δη, πως, άτομο θυματοποιήθηκε, λόγω της καταγωγής, της θρησκείας, των πεποιθήσεών του κ.ά.

Hate crimes are criminal offences committed by the perpetrator, motivated by xenophobia and prejudice. The meaning of prejudice is derived from a trait or combination of traits, by a person or a group of persons that actually exist or are perceived to exist by the perpetrator. Such traits include, inter alia, colour, nationality, and sexual

orientation. The European Convention on Human Rights provides the basis for substantive obligations, but also the procedural obligation and, more specifically, the duty to conduct an official and effective investigation in instances that give rise to a suspicion of racist violence, especially instances wherein a person may have been a victim due to his origin, orientation, religion or beliefs.

Λέξεις-Κλειδιά: Προκατάληψη – υπερατομικό έγκλημα – ρατσιστικό κίνητρο – ουσιαστικές υποχρεώσεις – διαδικαστική υποχρέωση – επίσημη και αποτελεσματική έρευνα

Key-words: Prejudice – supra-personal crime – racist motive – substantive obligations – procedural obligation – formal and effective investigation

Ι. Εννοιολογική προσέγγιση της έννοιας του «μίσους»

Ο όρος «έγκλημα μίσους» καθιερώθηκε στον νομικό κόσμο μόλις πριν από μερικές δεκαετίες. Παρά το γεγονός πως εγκλήματα μίσους διαπράττονταν σε κάθε περίοδο του ανθρώπινου γένους, η αναγνώρισή τους ως ειδικής κατηγορίας που χρήζει ξεχωριστής νομικής ανάλυσης και αντιμετώπισης συνιστά μία εντελώς νέα προσέγγιση.¹

Τα εγκλήματα μίσους συνιστούν ποινικά αδικήματα, στη διάπραξη των οποίων προβαίνει ο δράστης, υποκινούμενος από ένα βαθύτερο κίνητρο, αυτό της προκατάληψης.² Προκατάληψη για ένα γνώρισμα ή συνδυασμό γνωρισμάτων που χαρακτηρίζουν, πραγματικά ή κατ' εντύπωση του δράστη, ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων.³ Αυτό σημαίνει πως το θύμα στοχοποιείται λόγω χαρακτηριστικών όπως το χρώμα του δέρματός του, η εθνικότητά του, οι θρησκευτικές ή πολιτικές του πεποιθήσεις, ο σεξουαλικός του προσανατολισμός κ.ά.

Βεβαίως, δεν εκπίπτουν των ρατσιστικών εγκλημάτων βίαιες πράξεις που πηγάζουν από τη λανθασμένη εντύπωση του δράστη πως το θύμα είναι μέλος μίας κοινωνικής ομάδας. Μέσω του θύματος, ο δράστης επιδιώκει να προσβάλει και να βλάψει μία ευρύτερη κοινότητα ατόμων,⁴ εξ' ου και συναντάται

και ο ορισμός των εγκλημάτων αυτών ως «εγκλημάτων-μηνυμάτων» ή «συμβολικών εγκλημάτων».⁵ Για τον λόγο αυτόν, ακόμα και αν το θύμα δεν εμπίπτει στην ομάδα που προσδοκούσε να εκφοβίσει ο δράστης δεν σημαίνει πως το μήνυμα δεν είχε αποδέκτες. Ο εκφοβισμός μίας ευρύτερης ομάδας επετεύχθη μέσω της συμπεριφοράς του δράστη.⁶ Οι αρχές ακόμα και σε αυτήν την περίπτωση, υποχρεούνται να διεξαγάγουν επίσημη και αποτελεσματική έρευνα, προκειμένου να διαπιστώσουν κατά πόσο ο δράστης εξάσκησε βία με την εντύπωση πως το θύμα φέρει το γνώρισμα ορισμένης κοινωνικής ομάδας, όπως χαρακτηριστικά κατέληξε το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων («ΕΔΑΔ» ή το «Δικαστήριο») στην υπόθεση *Škorjanec κατά Κροατίας*.⁷

ΙΙ. Προστατευόμενα χαρακτηριστικά

Τα προστατευόμενα, υπό την ομπρέλα των εγκλημάτων μίσους, χαρακτηριστικά είναι γνωρίσματα της ταυτότητας ενός ανθρώπου ή μίας κοινωνικής ομάδας. Η θρησκεία, οι πολιτικές πεποιθήσεις, η αναπηρία, ο σεξουαλικός προσανατολισμός, το φύλο, η εθνικότητα, η γλώσσα κ.ά. συνιστούν μονάχα ορισμένα από αυτά.⁸

Ο κατάλογος των προστατευόμενων χαρακτηριστικών δεν θα μπορούσε να είναι εξαντλητικός, καθώς ποικίλει από εποχή σε εποχή και από περιοχή σε περιοχή, ενώ επηρεάζεται από διάφορες συνθήκες.⁹ Στοιχεία όπως το φύλο, η θρησκεία και η εθνικότητα, συμπεριλήφθηκαν από νωρίς στον κατάλογο των προστατευόμενων χαρακτηριστικών, καθώς συνιστούν πρωταρχικά γνωρίσματα της ταυτότητας ενός ατόμου. Από την άλλη, χαρακτηριστικά όπως, ο σεξουαλικός προσανατολισμός, οι σωματικές αναπηρίες, αν και συνιστούν εξίσου βασικά γνωρίσματα,

5. Αναστασία Χαλκιά, «Εγκλήματα ρατσιστικού μίσους στην Ελλάδα της κρίσης: από τη θυματοποίηση στην προσβολή της δημοκρατίας» (2013) 1-12/2013 *Εγκληματολογία* 80.

6. Αναστασία Σωτηροπούλου, «Εγκλήματα Μίσους και Ποινική Αντιμετώπισή τους στις Η.Π.Α. και στην Ελλάδα» (*Crime in Crisis*, 25 Ιανουαρίου 2016) < <http://crime-in-crisis.com/%CE%B5%CE%B3%CE%BA%CE%BB%CE%AE%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1%CE%BC%CE%AF%CF%83%CE%BF%CF%85%CF%82%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BC%CE%B5%CF%84/>> πρόσβαση 5 Μαρτίου 2023.

6. *ibid.*

7. *Škorjanec κατά Κροατίας*, προσφυγή αρ. 25536/14 (ΕΔΑΔ, 28 Μαρτίου 2017).

8. 'Prosecuting Hate Crimes, A Practical Guide' (OSCE, Μάιος 2014) < <https://www.osce.org/files/f/documents/0/0/124532.pdf>> πρόσβαση 5 Μαρτίου 2023.

9. Γεώργιος Αντωνόπουλος, «Εθνοτικές και 'φυλετικές' μειονότητες και μετανάστες ως θύματα» (2007) 8-9/2007 *ΠοινΔικ* 1041.

1. Valerie Jenness, μφρ., «Το Δίκαιο για τα Εγκλήματα Μίσους, η Αντεγκληματική Πολιτική και η Επιβολή του Νόμου στην Καλιφόρνια – Η προστασία, το περιεχόμενο και οι συνέπειες του Νόμου στο Μεταίχμιο» (2012) 1/2012 *Εγκληματολογία* 68.

2. Γεώργιος Βούλγαρης, «Τα εγκλήματα μίσους και η ποινική αντιμετώπισή τους στην Ελλάδα» (2015) 3/2015 *ΠοινΔικ* 275.

3. Frederick M. Lawrence, *Punishing Hate, Bias Crimes under American Law* (1^η έκδ., Harvard University Press 2002) 9 επ.

4. Καλλιόπη Σπινέλλη, *Εγκληματολογία, Σύγχρονες και Παλαιότερες κατευθύνσεις* (1^η έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη 2014) 86 επ.

αναγνωρίστηκαν ως προστατευόμενα χαρακτηριστικά μόλις τις τελευταίες δεκαετίες. Ποικίλοι παράγοντες, όπως οι κοινωνικές συνθήκες, οι αλληλεπιδράσεις διαφορετικών εθνικοτήτων μέσα σε ένα κράτος και το μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού, δυνατό να επηρεάσουν ουσιαστικά τον κατάλογο των προστατευόμενων χαρακτηριστικών.

Φυσικά, δεν χαρακτηρίζει ένα άτομο ή μία ομάδα ατόμων μόνο ένα γνώρισμα. Τα άτομα που στοχοποιούνται είναι πιθανό να επιλέγονται λόγω διαφορετικών χαρακτηριστικών που συνθέτουν την ταυτότητά τους, όπως για παράδειγμα ένας μουσουλμάνος ομοφυλόφιλος. Τα χαρακτηριστικά αυτά συνδυαστικά δυνατό να καταστήσουν το άτομο θύμα επαναλαμβανόμενης ρατσιστικής βίας.¹⁰ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα γεγονότα στην υπόθεση *Milanović κατά Σερβίας*.¹¹

III. Επιπτώσεις εγκλημάτων προκατάληψης

Οι επιπτώσεις των βίαιων αυτών εγκλημάτων επεκτείνονται στο θύμα, αλλά και στην κοινωνική ομάδα που διακρίνεται για το ίδιο γνώρισμα, καθιστώντας τα εγκλήματα αυτά υπερατομικά.¹² Η τυχαία επιλογή του θύματος για ορισμένο πραγματικό ή υποτιθέμενο γνώρισμα δυνατό να προκαλέσει έντονο και καταλυτικό, για την προσωπικότητά του, αίσθημα φόβου, ανασφάλειας και αδικίας. Το θύμα δεν στοχοποιείται για κάτι που έκανε αλλά για αυτό που είναι, γεγονός που θίγει τη μοναδικότητά του. Αυτό ενισχύει ένα συνεχές αίσθημα κατωτερότητας και ταπείνωσης που επηρεάζει την ομαλή ανάπτυξη του στην κοινωνία.¹³ Η αυτοεκτίμηση, η αυτοπεποίθηση και η ψυχολογική ακεραιότητα του θύματος επηρεάζονται, με αρνητικές για την ταυτότητά του συνέπειες. Η εμπιστοσύνη στις κρατικές αρχές και τους μηχανισμούς προστασίας των μειονοτήτων εξαλείφεται.¹⁴

Οι δυσμενείς επιπτώσεις όμως επεκτείνονται και στην ομάδα που μοιράζεται το ίδιο ή τα ίδια γνωρί-

σματα με το θύμα. Άτομα που ξεχωρίζουν για το ίδιο χαρακτηριστικό βιώνουν τον φόβο, την ανασφάλεια, το άγχος και την απειλή, ταυτίζονται με το θύμα, ωσάν να έχουν ήδη στοχοποιηθεί.¹⁵ Η ιδιωτική ζωή των ατόμων αυτών επηρεάζεται μέσω της στοχοποίησης άλλου ατόμου,¹⁶ ενώ ακόμα κλονίζεται η εμπιστοσύνη τους στο κράτος δικαίου.

Επιπτώσεις εντοπίζονται ακόμα και στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, σε άτομα δηλαδή που δεν φέρουν το ίδιο γνώρισμα, αφού εντοπίζουν την αδυναμία των κρατικών αρχών να προστατεύσουν τις ευάλωτες ομάδες, τις μειονότητες και να εξασφαλίσουν ίσα δικαιώματα και ελευθερίες για όλους.¹⁷ Ούτε το κράτος μένει ανεπηρέαστο από τις αρνητικές επιπτώσεις. Η αδυναμία του να προστατεύσει τις μειονότητες ισοδυναμεί με παραβίαση των απορροουσών εκ της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (η «Σύμβαση») υποχρεώσεων. Δημιουργείται στο ευρύ κοινό η αίσθηση της αναποτελεσματικής ποινικοποίησης, αίσθηση που συμβάλει στην αύξηση των εγκλημάτων, αλλά και στις συγκρούσεις μεταξύ των διαφορετικών κοινωνικών ομάδων.¹⁸

Οι εκτεταμένες επιπτώσεις των εγκλημάτων που υποκινούνται από ξενοφοβικό κίνητρο και βαθιά ριζωμένες προκαταλήψεις, καταδεικνύουν τη σημασία τυποποίησης αυτών, ως ξεχωριστής μορφής εγκλήματος.¹⁹

IV. Εύρος κρατικών υποχρεώσεων

A. Ουσιαστικές υποχρεώσεις

Από τα άρθρα της Σύμβασης απορρέει το «τρίπτυχο» των υποχρεώσεων των συμβαλλόμενων κρατών, ήτοι η υποχρέωση σεβασμού (respect), προστασίας (protect) και πραγμάτωσης (fulfill) αυτών. Η υποχρέωση σεβασμού συνοψίζεται ως το καθήκον των κρατικών οργάνων να απέχουν από πράξεις και ενέργειες που δυνατό να συνιστούν παραβίαση των ουσιαστικών δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται στη Σύμβαση.²⁰ Από τα άρθρα της Σύμβασης απορρέει ακόμα σειρά θετικών υποχρεώσεων που αποσκοπούν στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τα

10. 'Unmasking bias motives in crimes: selected cases of European Court of Human Rights' (European Union Agency for Fundamental Rights ("FRA"), Απρίλιος 2018) <<https://fra.europa.eu/en/publication/2018/unmasking-bias-motives-crimes-selected-cases-european-court-human-rights>> πρόσβαση 8 Μαρτίου 2023.

11. *Milanovic κατά Σερβίας*, προσφυγή αρ. 44614/07 (ΕΔΑΔ, 20 Ιουνίου 2011).

12. Χάρης Παπαχαράλαμπος, «Η ποινική αντιμετώπιση των διακρίσεων και τα προβλήματα της» (2013) 1-12/2013 Εγκληματολογία 59.

13. *Kiraly και Domotor*, προσφυγή αρ. 10851/13 (ΕΔΑΔ, 17 Ιανουαρίου 2017).

14. 'Ensuring justice for hate crime victims: professional perspectives' (FRA, Απρίλιος 2016) <<https://fra.europa.eu/en/publication/2016/ensuring-justice-hate-crime-victims-professional-perspectives>> πρόσβαση 4 Μαρτίου 2023.

15. Χαλκιά (αρ. 5).

16. *Aksu κατά Τουρκίας*, προσφυγές αρ. 4149/04 και 41029/04 (ΕΔΑΔ, 15 Μαρτίου 2012).

17. *Identoba και άλλοι κατά Γεωργίας*, προσφυγή αρ. 73235/12 (ΕΔΑΔ, 12 Μαΐου 2015).

18. Καλλιόπη Δ. Σπινέλλη, «Πρόληψη της εγκληματικότητας στις σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες: φραγμός ή προστασία;» (Κώστας Ε. Μπέης, 9 Απριλίου 2008) <<http://www.kostasbeys.gr/articles.php?s=4&mid=1498&mnu=4&id=25050>> πρόσβαση 7 Μαρτίου 2023.

19. Thomas Brudholm, 'Hate Crimes and Human Rights Violations' (2015) 32/2015 Journal of Applied Philosophy 82.

20. David Harris, Michael O'Boyle και Colin Warbrick, *Law of the European Convention on Human Rights* (3^η έκδ., Oxford University Press 2014) 18 επ.

δικαιώματα της Σύμβασης δεν είναι θεωρητικά, αλλά πρακτικά και αποτελεσματικά. Προς επίτευξη του σκοπού αυτού, τα κράτη υποχρεούνται στη λήψη θετικών και προληπτικών μέτρων που στοχεύουν στην αναγνώριση και απόλαυση των δικαιωμάτων από κάθε άτομο.²¹ Απαιτείται δε συνολική δράση από τις τρεις εξουσίες του κράτους προς πραγμάτωση του σκοπού.

Ειδικότερα, η νομοθετική εξουσία υποχρεούται στη θέσπιση κατάλληλου νομικού πλαισίου για την προάσπιση των δικαιωμάτων και την ενίσχυση της κοινωνικής θέσης των μειονοτήτων. Το Δικαστήριο σημειώνει ωστόσο ότι για ορισμένα βίαια εγκλήματα, όπως το ρατσιστικό έγκλημα, η υποχρέωση προστασίας των ουσιαστικών δικαιωμάτων εξασφαλίζεται αποτελεσματικά μέσω της θέσπισης ποινικών νόμων,²² ενώ η πρόνοια αστικών και πειθαρχικών διαδικασιών δεν κρίνεται επαρκής.²³ Το κατάλληλο νομοθετικό πλαίσιο πρέπει να συνοδεύεται από μηχανισμό επιβολής του νόμου, προς επίτευξη σφαιρικής προάσπισης των δικαιωμάτων του ανθρώπου.²⁴

Μέσω της εκτελεστικής εξουσίας επιτυγχάνεται ο έλεγχος και η εφαρμογή του νομοθετικού πλαισίου, η δέουσα και αποτελεσματική διερεύνηση που στοχεύει στον εντοπισμό των υπευθύνων και παραπομπή αυτών ενώπιον της δικαιοσύνης. Μέσω δε της δικαστικής εξουσίας επιτυγχάνεται η τιμωρία των παραβατών, προς αποκατάσταση της δικαιοσύνης.

Ειδικότερα, οι μειονότητες, λόγω της ταυτότητάς τους και εγγενών στοιχείων που είναι αδύνατο να κρύψουν, στοχοποιούνται πιο συχνά με αποτέλεσμα να μην απολαμβάνουν στην ίδια έκταση τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που εξασφαλίζει η Σύμβαση. Στα πλαίσια λήψης θετικών μέτρων εμπίπτει και η ίδρυση μηχανισμών για την αντιμετώπιση των διακρίσεων και την αναχαίτιση των εγκλημάτων μίσους που αποσκοπεί στην προστασία του πλουραλισμού. Η εκρίζωση των προκαταλήψεων απαιτεί τη λήψη επιπρόσθετων θετικών μέτρων πληροφόρησης και ενημέρωσης του κοινού αναφορικά με τη φύση των

εγκλημάτων μίσους, μέσα από καμπάνιες, διαφημίσεις κ.ο.κ. Απαιτείται, ακόμα, η συνεχής επιμόρφωση των αστυνομικών και σωφρονιστικών αρχών, αλλά και των δικαστών, προκειμένου να αναγνωρίζουν το ρατσιστικό κίνητρο και να αναφέρονται σε αυτό ειδικά. Ακόμα, η δυνατότητα των θυμάτων να προσφύγουν εύκολα σε οργανισμούς και κρατικές υπηρεσίες με εξειδίκευση στο αντικείμενο, προκειμένου να καταγγέλλουν περιστατικά ρατσιστικής βίας, είναι ορισμένες από τις θετικές ουσιαστικές υποχρεώσεις των κρατών.²⁵

Τέλος, τα κράτη υποχρεούνται ακόμα στη λήψη προληπτικών μέτρων προς αποτροπή πιθανών κινδύνων. Ωστόσο, η υποχρέωση αυτή δεν ενεργοποιείται σε κάθε εν δυνάμει βίαιη πράξη, αλλά όταν πληρωθούν οι προϋποθέσεις που ετέθησαν διά της νομολογίας του Δικαστηρίου προς επαλήθευση της υποχρέωσης ή μη του κράτους να λάβει προληπτικά μέτρα, σύμφωνα με το *Osman test*.²⁶

Β. Υποχρέωση διεξαγωγής επίσημης και αποτελεσματικής έρευνας

Η αναπτυχθείσα, γύρω από τα ουσιαστικά δικαιώματα, νομολογία έχει καταδείξει πως από τα άρθρα της Σύμβασης απορρέει και μία διαδικαστική υποχρέωση, ήτοι η υποχρέωση διεξαγωγής επίσημης και αποτελεσματικής έρευνας.²⁷

Η έρευνα πρέπει να είναι αυτεπάγγελτη, πλήρης και σε βάθος.²⁸ Ακόμα, πρέπει να είναι αποτελεσματική, με την έννοια ότι το κράτος οφείλει να λάβει τα απαραίτητα μέτρα προς εξασφάλιση του αποδεικτικού υλικού της υπόθεσης.²⁹ Η έρευνα θα πρέπει να διεξάγεται με ταχύτητα, ανεξάρτητους και αμερόληπτους λειτουργούς, προκειμένου τα σχετικά συμπεράσματα να καταγράφονται σε έκθεση, στην οποία πρόσβαση θα έχουν τα θύματα και οι οικείοι τους. Μόνο η έρευνα που χαρακτηρίζεται από τα στοιχεία αυτά είναι ικανή να διατηρήσει ζωντανή την εμπιστοσύνη του κοινού στο κράτος δικαίου.

Τα συμβαλλόμενα κράτη υποχρεούνται στη διεξαγωγή επίσημης, αποτελεσματικής, ανεξάρτητης, αμερόληπτης και τάχιστης έρευνας, ειδικότερα στις περιπτώσεις όπου, υπάρχει υπόνοια για ρατσιστική

21. Χρήστος Σατλάνης, «Οι θετικές υποχρεώσεις των κρατικών αρχών για τη διασφάλιση και την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στη νομολογία του ΕΔΑΔ» (2010) Νομικό Βήμα 1634 επ.

22. Ben Emmerson, Andrew Ashworth και Alison Macdonald, *Human Rights and Criminal Justice* (3^η έκδ., Sweet & Maxwell 2012) 790 επ.

23. Andrew Ashworth, *Positive Obligations in Criminal Law* (2^η έκδ., Hart Publishing 2015) 197 επ., Janneke Gerards, *General Principles of the European Convention on Human Rights* (1^η έκδ., Cambridge University Press 2019) 122 επ., Airey κατά Ιρλανδίας, προσφυγή αρ. 6289/73 (ΕΔΑΔ, 9 Οκτωβρίου 1979).

24. Λεωνίδας Γ. Κοτσάλης, *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου & Ποινικό Δίκαιο, Ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ* (1^η έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη 2014) 31 επ.

25. 'Hate Crime Victims in the Criminal Justice System, A Practical Guide' (OSCE, Απρίλιος 2020) <<https://www.osce.org/odihr/447028>> πρόσβαση 8 Μαρτίου 2023.

26. *Osman κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αρ. 23452/94 (ΕΔΑΔ, 28 Οκτωβρίου 1998).

27. *McCann κ.ά. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αρ. 18984/91 (ΕΔΑΔ, 27 Σεπτεμβρίου 1995).

28. *Παπαπέτρου κ.ά. κατά Ελλάδας*, προσφυγή αρ. 17380/09 (ΕΔΑΔ, 12 Ιουλίου 2011).

29. *Jaloud κατά Ολλανδίας*, προσφυγή αρ. 47708/08 (ΕΔΑΔ, 20 Νοεμβρίου 2014).

βία.³⁰ Το Δικαστήριο σημειώνει εμφαντικά την αναγκαιότητα καταστολής του ρατσισμού και ενίσχυσης του κοινωνικού πλουραλισμού, διευκρινίζοντας πως η άμεση κινητοποίηση των αρχών είναι ικανή να διατηρήσει ζωντανή την εμπιστοσύνη των πολιτών στις κρατικές αρχές.³¹ Όπου υπάρχουν υπόνοιες για ρατσιστικό μίσος, το κράτος οφείλει να προβεί σε αμερόληπτη έρευνα, προκειμένου να αποκαλύψει τυχόν τέτοια κίνητρα, παρά την αντικειμενική δυσκολία στην απόδειξη τέτοιου κινήτρου.³²

Στην υπόθεση *Fedorchenko και Lozenko κατά Ουκρανίας* το Δικαστήριο τόνισε πως η αντιμετώπιση των εγκλημάτων μίσους με τρόπο όμοιο προς τα εγκλήματα του κοινού ποινικού κώδικα, αδιαφορώντας για την υπερατομική διάσταση αυτών, έχει καταστροφικές συνέπειες για τα ανθρώπινα δικαιώματα.³³ Η ανίχνευση τυχόν ρατσιστικού κινήτρου καθίσταται ιδιαιτέρως δυσχερής, καθώς υπάρχουν περιπτώσεις που ακόμα και ο δράστης δεν έχει ξεκάθαρη εικόνα πως κινητοποιήθηκε εξαιτίας των βαθιά ριζωμένων προκαταλήψεων του, ενώ δεν είναι απαραίτητο μία πράξη να εκκινήθη λόγω ρατσιστικού μίσους, αλλά δυνατό να εξελίχθηκε λόγω τέτοιας προκατάληψης. Παρά τη δυσκολία όμως που ενυπάρχει στον εντοπισμό τέτοιου κινήτρου, το Δικαστήριο υπενθυμίζει πως η υποχρέωση διεξαγωγής έρευνας είναι υποχρέωση συμπεριφοράς και όχι αποτελέσματος.

30. Harris κ.α. (αρ. 20) 605 επ.

31. *Borison κατά Ρωσίας*, προσφυγή αρ. 12008/06 (ΕΔΑΔ, 16 Ιουλίου 2015).

32. 'Making hate crime visible in the European Union: acknowledging victims' right' (FRA, Ιανουάριος 2012) <<https://fra.europa.eu/en/publication/2012/making-hate-crime-visible-european-union-acknowledging-victims-rights>> πρόσβαση 6 Μαρτίου 2023, *Abdu κατά Βουλγαρίας*, προσφυγή αρ. 26827/08 (ΕΔΑΔ, 11 Μαρτίου 2014), *Sakir κατά Ελλάδας*, προσφυγή αρ. 48475/09 (ΕΔΑΔ, 24 Μαρτίου 2016).

33. *Fedorchenko και Lozenko κατά Ουκρανίας*, προσφυγή αρ. 387/03 (ΕΔΑΔ, 20 Σεπτεμβρίου 2012).

Στην υπόθεση *Nachova κ.ά. κατά Βουλγαρίας* το Δικαστήριο ασχολήθηκε εκτενώς με την παραβίαση της απαγόρευσης των διακρίσεων, ως προνοείται στο άρθρο 14 της Σύμβασης, σε συνδυασμό με το, απορρέον εκ του άρθρου 2(1) της Σύμβασης, δικαίωμα στη ζωή.³⁴ Σημείωσε δε πως η ωμότητα και υπερατομικότητα που χαρακτηρίζει τα εγκλήματα προκατάληψης, αλλά και η ευαλωτότητα που χαρακτηρίζει τα θύματα, ως μέλη μειονοτικών ομάδων, καθιστά αναγκαία την αποτελεσματική αντιμετώπιση τέτοιων εγκλημάτων, με απώτερο σκοπό τη διαφύλαξη της ταυτότητας των μειονοτήτων και την ενίσχυση του αισθήματος ασφάλειας των ευάλωτων ομάδων. Η δε ευθύνη του κράτους προς διερεύνηση τέτοιων πράξεων κρίνεται ιδιαιτέρως επιτακτική στις περιπτώσεις θανάτου ή εξευτελιστικής μεταχείρισης κατά παράβαση των άρθρων 2 και 3 της Σύμβασης, αντίστοιχα.³⁵

Τέλος, στην υπόθεση *Bekos και Koutropoulos κατά Ελλάδας* το Δικαστήριο επανέλαβε πως κατά τη διερεύνηση βίαιων περιστατικών οι κρατικές αρχές έχουν επιπλέον καθήκον να προβαίνουν σε κάθε εύλογη ενέργεια για να αποκαλύψουν το ρατσιστικό κίνητρο στα πλαίσια των απορреουσών, εκ του άρθρου 14 της Σύμβασης, υποχρεώσεων.³⁶ Οφείλουν δε να προβαίνουν σε κάθε εύλογη ενέργεια, υπό τις περιστάσεις, για να συγκεντρώνουν και να εξασφαλίζουν τα αποδεικτικά στοιχεία, να διερευνούν όλα τα πρακτικά μέσα αποκάλυψης της αλήθειας και να εκδίδουν πλήρως αιτιολογημένες, αμερόληπτες και αντικειμενικές αποφάσεις, χωρίς να παραλείπουν ύποπτα γεγονότα που μπορεί να συνιστούν ένδειξη βίας με ρατσιστικό κίνητρο.

34. *Nachova κ.ά. κατά Βουλγαρίας*, προσφυγές αρ. 43577/98 και 43579/98 (ΕΔΑΔ, 6 Ιουλίου 2005).

35. Λινός-Αλέξανδρος Σισιλιάνος, *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου – Ερμηνεία κατ' άρθρο* (2^η έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη 2017) 607 επ.

36. *Bekos και Koutropoulos κατά Ελλάδας*, προσφυγή αρ. 15250/02 (ΕΔΑΔ, 13 Δεκεμβρίου 2005).

II. Ποινικό Δίκαιο

Η θέση του θύματος στην ποινική δίκη στην Κύπρο

The Role of the Victim in Criminal Proceedings in Cyprus

Ηλέκτρα Ποουτίδη, Δικηγόρος και μεταπτυχιακή φοιτήτρια στο Πρόγραμμα Ποινική Δικαιοσύνη και Ανθρώπινα Δικαιώματα του Τμήματος Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου.

Elektra Pooutidi, Lawyer and postgraduate student in the Criminal Justice and Human Rights Program at the Department of Law, University of Cyprus.

Abstract

Η θέση του θύματος στην ποινική δίκη αποτελεί ένα από τα πιο αμφιλεγόμενα ζητήματα στο σύγχρονο ποινικό δίκαιο. Παρά τις αναρίθμητες νομοθετικές μεταρρυθμίσεις για την βελτίωση της θέσης των θυμάτων, οι ποινικοί δικονομικοί κανόνες εξακολουθούν να εστιάζουν στην προστασία της θερμικής υπόστασης του κατηγορούμενου, υποβαθμίζοντας τα συμφέροντα των θυμάτων παρότι επηρεάζονται άμεσα από το αποτέλεσμα της ποινικής διαδικασίας. Ο ρόλος των θυμάτων σύστημα απονομής δικαιοσύνης στην Κύπρο, παραμένει περιορισμένος, παρά τις προόδους που έχουν σημειωθεί σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο, με αποτέλεσμα να μην ανταποκρίνεται στις προσδοκίες τους για ουσιαστική συμμετοχή στην ποινική διαδικασία. Το παρόν άρθρο, φιλοδοξεί να αναδείξει την ανάγκη εκσυγχρονισμού του κυπριακού ποινικού δικονομικού δικαίου, για τη δημιουργία ενός συστήματος που να διασφαλίζει την ισορροπία των δικαιωμάτων του κατηγορούμενου και των συμφερόντων του θύματος.

The role of the victim in criminal proceedings is one of the most controversial issues in modern criminal law. Despite numerous legislative reforms aimed at improving the status of victims, criminal procedural rules remain focused on safeguarding the institutional rights of the accused, often diminishing the interests of victims, even though they are directly affected by the outcome of the criminal process. The role of victims within the justice system in Cyprus remains limited, despite progress at the international and European levels, failing to meet their expectations for meaningful participation in criminal proceedings. This article aims to highlight the need for the modernisation of Cypriot criminal procedural law to establish a system that balances the rights of the accused with the interests of the victim.

Λέξεις-Κλειδιά: Θύμα – Ποινική Δίκη – Συμφέροντα

Θύματος – Δήλωση Επιπτώσεων

Key-words: Victim – Criminal Proceedings – Victim's interests – Impact Statement

I. Εισαγωγή

Ο ρόλος και τα δικαιώματα του θύματος στην ποινική δίκη, εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την ιστορική εξέλιξη των θεσμών, οι οποίοι διαμορφώνονται μέσα από τις εκάστοτε κοινωνικές συνθήκες και το νομικό πλαίσιο κάθε κράτους.¹

Ως «θύμα εγκληματικής πράξης» νοείται το άτομο που έχει υποστεί βλάβη, ζημιά ή αδικία, ως αποτέλεσμα της παράνομης και αξιόποινης ενέργειας ενός άλλου προσώπου.² Ωστόσο, η έννοια του θύματος έχει εξελιχθεί σημαντικά, επηρεασμένη από νομικές, κοινωνιολογικές και ψυχολογικές προσεγγίσεις.

Σήμερα, το Δικονομικό ποινικό δίκαιο δίδει το δικαίωμα στο θύμα να παραστεί στην ποινική δίκη, με τη δικονομική ιδιότητα του απλού μάρτυρα, του πολιτικώς ενάγοντα ή του παριστάμενου προς υποστήριξη της κατηγορίας, ανάλογα με το θεσμικό πλαίσιο που το καθορίζει.³

Το παρόν άρθρο εστιάζει στην υποβαθμισμένη θέση του θύματος στο πλαίσιο της ποινικής δίκης στην Κύπρο, αναδεικνύοντας την επιτακτική ανάγκη εκσυγχρονισμού του κυπριακού ποινικού δικονομικού δικαίου. Η νομοθετική μεταρρύθμιση καθίσταται αναγκαία προκειμένου να ενισχυθεί ο ρόλος του θύματος και να επιτευχθεί η ισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου και των συμφερόντων του θύματος, στο πλαίσιο ενός σύγχρονου και ανθρωποκεντρικού συστήματος απονομής της δικαιοσύνης.

Το άρθρο αναπτύσσεται σε τρεις κύριες ενότητες:

1. Χαράλαμπος Δημόπουλος, *Εισαγωγή στην Εγκληματολογία* (Νομική Βιβλιοθήκη 2006) 44.

2. *Ibid.*

3. Στέργιος Αλεξιάδης, *Εγκληματολογία* (5^η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα 2011) 279.

Αρχικά, θα παρουσιαστούν συνοπτικά τα βασικότερα διεθνή κείμενα του ΟΗΕ και της ΕΕ, τα οποία συνέβαλαν στην αναγνώριση της σημασίας της θέσης και της φωνής του θύματος στις ποινικές διαδικασίες σε εθνικό επίπεδο. Στη συνέχεια, θα αναλυθεί το καθεστώς των θυμάτων στην ποινική δίκη στην Κύπρο, η οποία ακολουθεί το αντιπαραθετικό μοντέλο απονομής δικαιοσύνης. Τέλος, θα αναφερθεί η ανάγκη εκσυγχρονισμού του ποινικού δικονομικού δικαίου με πρόταση για υιοθέτηση του αγγλοσαξονικού θεσμού της δήλωσης επιπτώσεων μέσω της θέσπισης κατάλληλου νομοθετικού πλαισίου, με τις κατάλληλες ασφαλιστικές δικλίδες.

II. Διεθνή Κείμενα για την θέση του θύματος στην Ποινική Δίκη

Το καθεστώς των θυμάτων του εγκλήματος, αποτέλεσε αντικείμενο έντονου ενδιαφέροντος από Διεθνείς οργανισμούς, όπως ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (εφεξής: «ΟΗΕ») και η Ευρωπαϊκή Ένωση (εφεξής: «ΕΕ»). Μέσα από μια σειρά πρωτοβουλιών, ανέδειξαν τη σημασία της αναγνώρισης του θύματος ως ουσιαστικού παράγοντα στην ποινική διαδικασία, υπογραμμίζοντας την ανάγκη να ακούγεται η φωνή του. Η συμβολή τους στην κατοχύρωση των δικαιωμάτων των θυμάτων σε εθνικό επίπεδο, υπήρξε αναμφίβολα καθοριστική, καθώς κινητοποίησαν τα κράτη να προχωρήσουν στις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις, προκειμένου να εναρμονίσουν τις εθνικές Νομοθεσίες, ακολουθώντας τα υψηλά πρότυπα προστασίας που έθεσαν οι διεθνείς οργανισμοί, ενισχύοντας παράλληλα την θέση και την φωνή των θυμάτων στην ποινική δικαιοσύνη.

A. Διακήρυξη των Βασικών Δικαιωμάτων και Ελευθεριών των Θυμάτων Εγκλήματος και κατάχρησης εξουσίας.

Στις 29 Νοεμβρίου 1985, υιοθετήθηκε από την Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, το πρώτο σημαντικό διεθνές κείμενο για την θέση των θυμάτων:⁴ η Διακήρυξη των Βασικών Δικαιωμάτων και των Ελευθεριών των Θυμάτων Εγκλήματος και Κατάχρησης Εξουσίας.⁵

Σύμφωνα με την διακήρυξη «Θύματα» θεωρούνται πρόσωπα τα οποία, ατομικά ή συλλογικά, έχουν υποστεί βλάβη (σωματική, ψυχική, συναισθηματική, οικονομική κ.α),⁶ με την έννοια να περιλαμβάνει την άμεση οικογένεια ή τα εξαρτώμενα άτομα του άμε-

σου θύματος και τα άτομα που έχουν υποστεί βλάβη κατά την παρέμβαση για να βοηθήσουν τα θύματα που βρίσκονται σε κίνδυνο ή να αποτρέψουν τη θυματοποίηση, ανεξαρτήτως της συγγενικής σχέσης μεταξύ του δράστη και του θύματος, ενώ παράλληλα είναι αδιάφορο εάν ο δράστης δεν έχει εντοπιστεί, συλληφθεί, διωχθεί ή καταδικαστεί.⁷

Η Διακήρυξη διασφαλίζει ορισμένα βασικά δικαιώματα για τα θύματα, όπως, μεταξύ άλλων, την ενημέρωση για τα δικαιώματά τους και τις διαθέσιμες κοινωνικές υπηρεσίες στήριξης με ειδικές προβλέψεις για ευάλωτες ομάδες όπως παιδιά, γυναίκες και άτομα με αναπηρίες,⁸ το δικαίωμά τους για πρόσβαση στη δικαιοσύνη και αποζημίωση και την ενημέρωση για την πρόοδο των δικαστικών διαδικασιών.⁹ Στόχος της, είναι η ελαχιστοποίηση της ταλαιπωρίας των θυμάτων μέσω γρήγορων, δίκαιων, ταχέων, οικονομικών και χωρίς διακρίσεις διαδικασιών,¹⁰ που σέβονται την αξιοπρέπεια και τα δικαιώματά τους και προστατεύουν τόσο τα ίδια όσο και τις οικογένειές τους, όταν χρειάζεται.¹¹

Αξιοσημείωτο στην παρούσα Διακήρυξη, είναι ότι επιτρέπει στα θύματα να εκφράζουν τις απόψεις και ανησυχίες τους στα κατάλληλα στάδια της διαδικασίας όπου θίγονται προσωπικά τους συμφέροντα (χωρίς να διευκρινίζει ποια είναι αυτά τα στάδια), με σεβασμό στα δικαιώματα των κατηγορουμένων.

Η πρωτοβουλία αυτή, θέτει τα θεμέλια για πολλές εθνικές νομοθεσίες που αποσκοπούν στη βελτίωση της μεταχείρισης των θυμάτων.

B. Οδηγία 2012/29/ΕΕ για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία των θυμάτων της εγκληματικότητας

Έχοντας παρέλθει δέκα και πλέον έτη από την Απόφαση-πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ και τέσσερα χρόνια από την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισαβόνας,¹² λαμβάνοντας υπόψη την πρόοδο που έχει σημειωθεί ως προς τη δημιουργία χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, αλλά και τα ζητήματα που απομένουν να υλοποιηθούν στο πλαίσιο των δικαιωμάτων των θυμάτων, θεσπίζεται η οδηγία 2012/29/ΕΕ η οποία, αντικαθιστώντας πλήρως την Απόφαση-πλαίσιο του 2001, στοχεύει στην ενίσχυση της προστασίας των θυμάτων και στη δημιουργία

4. Αθανάσιος Χουλιάρας, 'Ποινική δικαιοσύνη και ανθρώπινα δικαιώματα: η προβληματική μιας επαμφοτερίζουσας σχέσης' (2012) 2 *Εγκληματολογία* 59, 65.

5. 'Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power' (adopted 29 November 1985, UNGA Res 40/34).

6. Ibid, άρθρο 1.

7. Ibid, άρθρο 2.

8. Ibid, άρθρα 14, 15 και 17.

9. Ibid, άρθρα 4, 5 και 6.

10. Ibid, άρθρο 3.

11. Ibid, άρθρο 5 και 6.

12. Βλ. Απόφαση-Πλαίσιο του Συμβουλίου 2001/220/ΔΕΥ, της 15ης Μαρτίου 2001, σχετικά με το καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες [2001] OJ L82/1 (22 Μαρτίου 2001).

ενός συνεκτικού και πλήρες πλαίσιο για τα δικαιώματα τους στην ΕΕ.¹³

Σκοπός της οδηγίας είναι να διασφαλίσει, μεταξύ άλλων, ότι τα κράτη μέλη θα λάβουν τα αναγκαία μέτρα για την εγγύηση βασικών, ελάχιστων δικαιωμάτων στα θύματα όπως το δικαίωμα να κατανοούν και να γίνονται κατανοητά,¹⁴ το δικαίωμα πρόσβασης σε υπηρεσίες υποστήριξης και προστασίας,¹⁵ το συμμετοχής στην ποινική διαδικασία και αξίωσης αποζημίωσης,¹⁶ ενώ υποχρεώνει τα κράτη να λαμβάνουν μέτρα προκειμένου να αποφευχθεί η δευτερογενής και επαναλαμβανόμενη θυματοποίησή τους, τα οποία πρέπει να εφαρμόζονται κατά την παροχή ενδεχόμενων υπηρεσιών αποκαταστατικής δικαιοσύνης.¹⁷

Επιπλέον, επιφορτίζει τα κράτη με την υποχρέωση να μεριμνούν ώστε τα θύματα να λαμβάνουν πληροφορίες σχετικά με την πορεία της υπόθεσής τους, σχετικά με οποιαδήποτε απόφαση να μην συνεχιστεί η έρευνα, ή να μην ασκηθεί δίωξη, τον χρόνο και τόπο διεξαγωγής της δίκης, την φύση των κατηγοριών του δράστη.¹⁸ Παράλληλα, παρέχεται το δικαίωμα στα θύματα να ζητήσουν επανεξέταση της απόφασης για μη δίωξη,¹⁹ ωστόσο, δεν υπάρχει πρόνοια αναφορικά με το δικαίωμα του θύματος να έχει πρόσβαση στην δικογραφία.²⁰

Συνακόλουθα, τα θύματα έχουν δικαίωμα ακρόασης κατά την διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, ενώ σε περιπτώσεις ακρόασης παιδιού, λαμβάνονται δεόντως υπόψη η ηλικία και η ωριμότητα του.²¹ Η διάταξη αυτή, διατυπώνεται κατά τρόπο γενικό, χωρίς να καθορίζει σε ποιο στάδιο της διαδικασίας θα πρέπει το θύμα να ακούγεται ή ακόμα και σε ποιον βαθμό ποινικής δικαιοδοσίας, επιτρέποντας την διατήρηση της ανομοιογένειας των συστημάτων ως προς τον ρόλο που αυτά επιφυλάσσουν στο θύμα,²² δίχως να μεταβάλλει κατ' αυτό τον τρόπο τον χαρακτήρα της διαδικασίας που ακολουθεί κάθε μοντέλο δικαιοσύνης, με αποτέλεσμα να ισοδυναμεί το μικρότερο

δυνατό κόστος για τα κράτη-μέλη.²³

Στην Κυπριακή Έννομη τάξη, της επιταγής της παρούσας, ενσωμάτωσε ο περί της Θέσπισης Ελάχιστων Προτύπων σχετικά με τα Δικαιώματα, την Υποστήριξη και την Προστασία Θυμάτων της Εγκληματικότητας Νόμος του 2016 (Ν. 51(I)/2016).

Η Οδηγία 2012/29/ΕΕ αποτελεί, αναμφίβολα, σημείο καμπής στον δρόμο για την κατοχύρωση της θέσης του θύματος στην ποινική δίκη, θέτοντας ελάχιστους κανόνες που τα κράτη-μέλη, βεβαίως μπορούν να επεκτείνουν προκειμένου να παράσχουν υψηλότερο επίπεδο προστασίας και αναγνώρισης.

III. Το θύμα στην Ποινική Δίκη στην Κύπρο

Το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης στην Κύπρο στηρίζεται στο βρετανικό νομικό μοντέλο,²⁴ το οποίο διαφέρει από άλλα ευρωπαϊκά συστήματα, όπως το γαλλικό, το γερμανικό, το ελληνικό κ.α. Ως εκ τούτου, στην Κυπριακή δίκη δεν υπάρχει ο θεσμός της πολιτικής αγωγής, ούτε η δυνατότητα παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας.

Στα συστήματα κοινοδικαίου, οι αποφάσεις ανωτέρων δικαστηρίων αποτελούν δεσμευτικά προηγούμενα για μελλοντικές υποθέσεις, με τους δικαστές να υποχρεούνται να τις ακολουθούν όταν εξετάζουν παρόμοια νομικά ζητήματα.²⁵ Οι ποινικές διαδικασίες ακολουθούν το αντιπαραθετικό μοντέλο, το οποίο βασίζεται στην αντιπαραθεση μεταξύ δύο μερών — της κατηγορούσας αρχής (prosecution) και της υπεράσπισης (defense), με τον Δικαστή να λειτουργεί ως διαιτητής, παρακολουθώντας τις δύο πλευρές να παρουσιάζουν ενώπιον του τα επιχειρήματά τους, χωρίς να συμμετέχει ενεργά στην αναζήτηση της αλήθειας.²⁶ Η ποινική διαδικασία εστιάζει στη διαμάχη ανάμεσα στην κατηγορούσα αρχή και τον κατηγορούμενο και όχι μεταξύ του θύματος και του κατηγορούμενου.²⁷

Το θύμα εκπροσωπείται από τον εισαγγελέα, ο οποίος υποτίθεται ότι επιδιώκει τα συμφέροντα του θύματος, ωστόσο, οι εισαγγελείς εκπροσωπούν τα συμφέροντα του κράτους,²⁸ εφόσον η προσβολή θε-

13. Οδηγία 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 25ης Οκτωβρίου 2012 για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία των θυμάτων της εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της Απόφασης-Πλαισίου 2001/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου [2012] OJ L315/57.

14. Ibid, άρθρο 3.

15. Ibid, άρθρα 8 και 9.

16. Ibid, άρθρα 1 και 16.

17. Ibid, Άρθρο 12.

18. Ibid, άρθρο 6.

19. Ibid, άρθρο 11.

20. Χαρά Χιόνη - Χότουμαν, *Τα δικαιώματα του παθόντος στην ποινική διαδικασία: Η επίδραση του ενωσιακού δικαίου στην ελληνική ποινική δίκη* (Νομική Βιβλιοθήκη 2021) 102.

21. Οδηγία 2012/29/ΕΕ (supra n 15), Άρθρο 10.

22. Χιόνη Χότουμαν (supra n 23) 86.

23. Ibid, 101.

24. Ελίνα Ν. Μουσταίρα, *Συγκριτικό Δίκαιο* (2^η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη 2021) 52.

25. Deshmukh AK, 'Adversarial and Inquisitorial Models of Criminal Justice: A Comparative Analysis' (2020) 2(2) *International Journal of Legal Science and Innovation* 70.

26. William van Caenegem, 'Advantages and Disadvantages of the Adversarial System in Criminal Proceedings' (1999) *Bond Law Review* http://publications.bond.edu.au/law_pubs/224 accessed 07/11/2024, 69, 79.

27. Jonathan Doak, *Victims' Rights, Human Rights and Criminal Justice: Reconceiving the Role of Third Parties* (Bloomsbury Publishing, 2008) 34.

28. Aldo S Raineri, 'Re-integrating the Victim into the Sen-

ωρείται ως απειλή για την κοινωνική ακεραιότητα, καθώς προκαλεί σοβαρή διατάραξη της ειρήνης, τάξης και συνοχής.²⁹

Η έμφαση στο «δημόσιο συμφέρον» μπορεί να θεωρηθεί ότι υποβαθμίζει την προσωπική εμπειρία του θύματος αποκλείοντάς το από τη διαδικασία, προκαλώντας προβληματισμό σχετικά με το κατά πόσο λαμβάνεται υπόψη η φωνή του, τα προσωπικά του συμφέροντα και η αποκατάσταση της ζημιάς που έχει υποστεί.³⁰

Ο βασικότερος Κυπριακός Νόμος για τα δικαιώματα των θυμάτων εγκλημάτων, είναι ο Νόμος 51(I)/2016, ο οποίος ενσωματώνει στην εσωτερική έννομη τάξη, την ευρωπαϊκή Οδηγία 2012/29/ΕΕ. Σύμφωνα με το άρθρο 12 του νόμου, επιτρέπεται στο θύμα να συμμετέχει στην ποινική δίκη, μόνο ως μάρτυρας κατηγορίας, ο οποίος κλητεύεται από την κατηγορούσα αρχή για να καταθέσει και να εκθέσει τις εμπειρίες του, σε προγραμματισμένη ημερομηνία η οποία συχνά αναβάλλεται. Η συμβολή του εξαντλείται στην απάντηση ερωτήσεων κατά τη διάρκεια της εξέτασης και αντεξέτασης.³¹ Αυτό σημαίνει ότι το θύμα μιας εγκληματικής πράξης δεν έχει το δικαίωμα να συμμετέχει ως διάδικος στην ποινική διαδικασία, πλην από τις περιπτώσεις που η διαδικασία κινείται βάσει ιδιωτικής δίωξης.³²

Είναι, λοιπόν, εμφανές ότι στα δικαιοδοτικά πλαίσια που βασίζονται στο κοινοδικαίο, το θύμα δεν κατέχει τον κεντρικό ρόλο που παρατηρείται σε χώρες του ηπειρωτικού δικαίου.³³

IV. Η ανάγκη εκσυγχρονισμού του ποινικού δικονομικού δικαίου: Η ενσωμάτωση του θύματος στην ποινική δίκη μέσω της χρήσης Δήλωσης επιπτώσεων στο θύμα (“Victim Impact Statements”)

Τις τελευταίες δεκαετίες, ωστόσο, πολλές χώρες του κοινοδικαίου, όπως οι ΗΠΑ, η Αυστραλία, το Ηνωμένο Βασίλειο κ.α., έχουν ενσωματώσει στο ποινικό τους σύστημα, την δήλωση επιπτώσεων στο θύμα, κατά το στάδιο επιβολής της ποινής.³⁴ Αυτή η πρακτι-

κή αντικατοπτρίζει τη σημαντική ενίσχυση των δικαιωμάτων των θυμάτων στην ποινική διαδικασία.³⁵

Ο στόχος αυτών των μεταρρυθμίσεων ήταν η προώθηση της δικαιοσύνης μέσω της ενίσχυσης της φωνής των θυμάτων στην ποινική διαδικασία. Η δήλωση γίνεται από το θύμα, με τη βοήθεια του προσωπικού των υπηρεσιών θυμάτων.³⁶ Αποδέκτης της δήλωσης, είναι ο δικαστής ο οποίος την εξετάζει και την αξιολογεί κατά το στάδιο επιβολής της ποινής ή στην επιτροπή αποφυλάκισης και συνήθως περιλαμβάνει την περιγραφή της βλάβης που προκλήθηκε από το έγκλημα, η οποία μπορεί να περιλαμβάνει σωματικές, κοινωνικές, ψυχολογικές και οικονομικές συνέπειες του αδικήματος.³⁷

Ο θεσμός της δήλωσης επιπτώσεων στο θύμα, αποτελεί πρακτική η οποία φαίνεται να έχει ριζωθεί βαθιά πλέον στον κόσμο του κοινοδικαίου και αποδεικνύεται ίσως η προσφορότερη λύση για την διατήρηση της φύσης του δικαϊκού μας συστήματος, ενόψει και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του.

Εφόσον ο θεσμός αυτός φαίνεται να κατέχει μια εξέχουσα θέση στις λοιπές χώρες με αντιπαραθετικό σύστημα, τότε γιατί όχι στο δικό μας;

Η υιοθέτηση διαδικασιών, όπως η πολιτική αγωγή που ισχύει στη Γαλλία και τη Γερμανία ή ο θεσμός παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας της Ελλάδας, δεν φαίνεται να εναρμονίζεται με το κυπριακό νομικό σύστημα. Στην Κύπρο, το δίκαιο διαχωρίζει σαφώς τις αστικές από τις ποινικές διαδικασίες, διατηρώντας τη διακριτότητα των δύο πεδίων για την αποφυγή σύγχυσης αρμοδιοτήτων και παράτασης της δικαστικής διαδικασίας.³⁸

Το κυπριακό σύστημα πρέπει να επικεντρωθεί σε ρεαλιστικές και λειτουργικές λύσεις, όπως η χρήση δηλώσεων επιπτώσεων από τα θύματα και η καθιέρωση διαδικασιών που να αναδεικνύουν τη σημασία του ρόλου του θύματος, χωρίς να διακυβεύεται η ομαλή απονομή της ποινικής δικαιοσύνης.

Αδιαμφισβήτητα, η ενσωμάτωση της φωνής του θύματος στην ποινική δίκη, δεν είναι τόσο απλή. Η πρακτική των δηλώσεων επιπτώσεων αποτελεί ένα σημαντικό βήμα προς την αναγνώριση του ρόλου των θυμάτων στη διαδικασία της ποινικής δικαιοσύνης, προσφέροντας σημαντικά οφέλη, αλλά και προκλήσεις. Για την αποτελεσματική εφαρμογή αυτού του θεσμού, είναι απαραίτητη η διασφάλιση μιας ισορροπημένης προσέγγισης, που θα λαμβάνει υπό-

tencing Process: Victim Impact Statements as an Element of Offender Disposition’ (1995) 11 *QUT Law Review* 79, 81.

29. Στέργιος Αλεξιάδης, ‘Η εγκληματολογία: από το χθες στο αύριο’, στο Γεωργιάδης Σ (επιμ) *Η εγκληματολογία στην Ελλάδα Σήμερα: Τιμητικός τόμος για τον Στέργιο Αλεξιάδη* (Εκδόσεις ΚΨΜ)23.

30. Ibid.

31. Ibid.

32. P. V. Reddi, ‘Role of the Victim in the Criminal Justice Process’ (2006) 18(1) *Student Bar Review*, 1, 5.

33. Raineri (supra n 31) 80.

34. Julian V Roberts, ‘Listening to the Crime Victim: Evaluating Victim Input at Sentencing and Parole’ (2009) 38 *Crime and Justice* 347, 348.

35. Ibid, 347.

36. Ibid, 349.

37. Raineri (supra n 31) 82.

38. Κ. Ζήσης, *Από τον πολιτικός ενάγοντα στον παριστάμενο για την υποστήριξη της κατηγορίας στον Ποινικό Κώδικα και στους Ειδικούς Ποινικούς Νόμους* (Σάκκουλας 2023) 8.

ψη τα δικαιώματα των κατηγορούμενων αλλά και τα συμφέροντα των θυμάτων, ενισχύοντας το αίσθημα δικαιοσύνης χωρίς να θίγει την ακεραιότητα της ποινικής διαδικασίας.

A. Ασφαλιστικές δικλείδες

Για να επιτευχθούν οι στόχοι που θέτει η δήλωση επιπτώσεων στην Κυπριακή έννομη τάξη, απαιτείται η θέσπιση ενός σαφούς και λεπτομερούς Νομικού πλαισίου με την εφαρμογή συγκεκριμένων ασφαλιστικών δικλείδων προκειμένου να ενσωματωθεί δίκαια και αποτελεσματικά στο Νομικό μας σύστημα, προς διασφάλιση της ίσης μεταχείρισης των εμπλεκόμενων μερών και για την αποτροπή κατάχρησης της δυνατότητας αυτής τόσο από τα θύματα, όσο και από την εισαγγελία.

Το Νομοθετικό πλαίσιο οφείλει να προσδιορίζει, πρωτίστως, τον σκοπό της χρήσης της δηλώσεως επιπτώσεων στο θύμα, να καθορίζει με σαφήνεια την διαδικασία υποβολής αλλά και τον τρόπο χρήσης της. Διφορούμενες ή μη ειδικές διατάξεις αυτού του είδους, ελάχιστα θα συμβάλουν στην προώθηση μιας σαφούς και συναινετικής κατανόησης του σκοπού των δηλώσεων αντικτύπου.

Παράλληλα, καθίσταται αναγκαία η εκπαίδευση δικαστικών λειτουργιών μέσω προγραμμάτων που θα ενημερώνουν τους δημόσιους κατήγορους, δικηγόρους και Δικαστές, σχετικά με τη σημασία και τη σωστή αξιολόγηση των δηλώσεων, εξασφαλίζοντας αντικειμενικότητα και δίκαιη μεταχείριση προκειμένου η εξέταση των αποδεικτικών στοιχείων επιπτώσεων από τα δικαστήρια να είναι πιο ομοιόμορφη.³⁹

Βασικό, επίσης, είναι να περιέχονται σαφείς οδηγίες αναφορικά με το τι χρειάζεται τα θύματα να αναφέρουν στις δηλώσεις τους, με επαρκής ενημέρωση για τα δικαιώματά τους και την δυνατότητα υποβολής της δήλωσης επιπτώσεων από την πρώτη τους επαφή με τις αστυνομικές και δικαστικές αρχές. Με αυτόν τον τρόπο θα διασφαλίζεται ότι όλα τα θύματα γνωρίζουν την ύπαρξη του θεσμού και μπορούν να επιλέξουν αν και πώς θέλουν να συμμετέχουν στη διαδικασία.

Εάν η δήλωση αντίκτυπου του θύματος προορίζεται να είναι μια επικοινωνία από το θύμα προς το δικαστήριο και τον δράστη,⁴⁰ αυτό μπορεί να χρειαστεί να γνωστοποιηθεί πιο ξεκάθαρα στα θύματα από τις πληροφορίες που παρέχονται από επαγγελματίες της ποινικής δικαιοσύνης.

Επιπλέον, το πρόβλημα της δημιουργίας μη πραγ-

ματοποιήσιμων προσδοκιών των θυμάτων θα ήταν λιγότερο πιθανό να προκύψει εάν το τα θύματα κατανούσαν επαρκώς το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης και αποκτούσαν ένα ρεαλιστικό φάσμα για τις ποινές που προβλέπονται από τον νόμο και εξηγώντας στα θύματα τις πρακτικές και τις εξουσίες των Δικαστηρίων, κατά το στάδιο επιβολής της ποινής.⁴¹ Μια τέτοια τακτική, θα διασφάλιζε ότι τα θύματα που επιλέγουν να υποβάλουν δήλωση, έχουν μια σαφή και ορθολογική ιδέα του ρόλου της κατάθεσής τους κατά την επιβολή της ποινής,⁴² αποτρέποντας κατ' αυτό τον τρόπο αισθήματα απογοήτευσης σε περίπτωση που η γνώμη τους δεν είχε καθοριστική επίδραση στην επιβληθείσα ποινή.

Ταυτόχρονα, είναι σημαντικό να διεξάγεται ένας πρώτος έλεγχος της δήλωσης, προτού υποβληθεί ως αποδεικτικό στοιχείο στο Δικαστήριο, προκειμένου να αποφευχθεί το ενδεχόμενο να τεθεί ενώπιον του Δικαστηρίου υλικό άσχετο, ακατάλληλο ή μακροσκελές στο οποίο το θύμα λανθασμένα περιγράφει ολόκληρη την ιστορία του από την αρχή. Αυτή η πρακτική θα συνέβαλε στην αποτελεσματικότερη λειτουργία του Δικαστηρίου, ενώ παράλληλα θα διασφάλιζε την αποφυγή οποιασδήποτε παρέκκλισης από την ομαλή εξέλιξη της δίκης.

Κεφαλαιώδους σημασίας, είναι επίσης η πρόβλεψη ειδικών διαδικασιών για ευάλωτες ομάδες θυμάτων, όπως παιδιά, ηλικιωμένοι, άτομα με αναπηρίες, προκειμένου να παρέχονται εξατομικευμένες υπηρεσίες υποστήριξης και να διασφαλίζεται η προσβασιμότητα τους στη δικαιοσύνη. Αυτό θα μπορούσε να περιλαμβάνει προσαρμοσμένες και εναλλακτικές μορφές δήλωσης και υποβολής τους, πέραν της γραπτής, όπως μέσω βίντεο ή άλλων οπτικοακουστικών μέσων ώστε να δίνεται η δυνατότητα στα θύματα με τρόπο που να ανταποκρίνεται καλύτερα στις ανάγκες και στις δυνατότητές τους, ή ακόμα και την παρουσία ειδικευμένων συμβουλών που θα βοηθούν το θύμα να κατανοήσει την διαδικασία και τα δικαιώματά του, κατά τη σύνταξη και παρουσίαση της δήλωσής του.

Η συνεχής αξιολόγηση του θεσμού μέσω ποσοτικών και ποιοτικών ερευνών σχετικά με την επίδραση των δηλώσεων στις δικαστικές αποφάσεις και την ψυχολογία των θυμάτων, καθίσταται επιτακτική, προκειμένου να εντοπιστούν πιθανά σημεία βελτίωσης και να προσαρμοστεί η πρακτική για να είναι πιο αποτελεσματική και δίκαιη στην κυπριακή έννομη τάξη. Ταυτόχρονα, η ανεξάρτητη εποπτεία της εφαρ-

39. Roberts (supra n 37) 358.

40. Ian Edwards, 'An Ambiguous Participant: The Crime Victim and Criminal Justice Decision Making' (2004) 44(6) British Journal of Criminology 967, 977.

41. Raineri (supra n 31) 93.

42. J Hagan 'Victims Before the Law: A Study of Victims' Involvement in the Criminal Justice Process' (1982) 73 Journal of Criminal Law and Criminology 317.

μογής του θεσμού από ειδικούς φορείς ή επιτροπές, οι οποίοι θα παρακολουθούν την ορθή τήρηση των προβλεπόμενων διαδικασιών και θα προλαμβάνουν οποιαδήποτε κατάχρηση από τα θύματα ή μεροληψία από την πλευρά των κρατικών αρχών, είναι το ίδιο αναγκαία και απαραίτητη.

Η προσθήκη αυτών των σημαντικών, αλλά όχι εξαντλητικών, δικλείδων ασφαλείας θα ενίσχυε την αποτελεσματικότητα και την εύρυθμη λειτουργία του θεσμού, καθιστώντας την εν λόγω πρακτική, ένα ισχυρό εργαλείο για την υποστήριξη των θυμάτων στο πλαίσιο της ποινικής δικαιοσύνης στην Κύπρο.

V. Καταληκτικά σχόλια

Η ενσωμάτωση της φωνής του θύματος ως βασικό στοιχείο της ποινικής διαδικασίας, καθίσταται σήμερα πιο επιτακτική από ποτέ, για τη διαφύλαξη αλλά και την ανύψωση του κύρους της δικαιοσύνης,

την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης των θυμάτων στο σύστημα απονομής της δικαιοσύνης καθώς και για την ενίσχυση του περί δικαίου αισθήματος στην κοινωνία.

Σε έναν κόσμο όπου οι εγκληματικές ενέργειες κλονίζουν και καταστρέφουν ζωές, αναδύεται το ερώτημα: Πώς είναι δυνατόν το ίδιο το θύμα, το οποίο υφίσταται τη ζημία και τον πόνο, να αντιμετωπίζεται τόσο συχνά με αδιαφορία και να παραγκωνίζεται από το νομικό σύστημα;

Νοούμενοι ότι το αποτέλεσμα μιας ποινικής δίκης επηρεάζει κατεξοχήν τα θύματα εγκληματικών πράξεων, το δικαστικό σύστημα οφείλει να εκσυγχρονιστεί, προκειμένου να λαμβάνει ιδιαίτερα υπόψη τα συμφέροντά τους κατά τη διάρκεια της διαδικασίας. Διότι, δεν πρέπει να λησμονούμε ότι, η δικαιοσύνη που παραμελεί τα θύματα, αποτυγχάνει να εκπληρώσει την αποστολή της.

III. Εταιρικό Δίκαιο

Ο Ρόλος των Μετοχών στη Λειτουργία των Επιχειρήσεων και τις Επενδύσεις: Συγκριτική Ανάλυση Ευρωπαϊκών και Αμερικανικών Κανονισμών

The Role of Shares in Business Operations and Investments: A Comparative Analysis of European and American Regulations

Μαρία Βασιλείου, Ασκούμενη Δικηγόρος

Maria Vasileiou, Trainee Lawyer

Abstract

Ο θεσμός των μετοχών είναι κρίσιμος για τη λειτουργία των επιχειρήσεων και του επενδυτικού κόσμου. Οι εταιρείες εκδίδουν μετοχές για να διαφαλίσουν την ελάχιστη κεφαλαιουχική βάση, όπως ορίζει η Οδηγία 2017/1132 της ΕΕ. Η Κύπρος ενσωμάτωσε την οδηγία αυτή στο εθνικό της δίκαιο, ενώ η έννομη τάξη της ΕΕ παρουσιάζει κοινά στοιχεία και διαφορές με τις ΗΠΑ. Κανόνες που εξασφαλίζουν την εύρυθμη λειτουργία των επιχειρήσεων έχουν ενσωματωθεί από την ΕΕ μέσω οδηγιών και κανονισμών, που τα κράτη μέλη έχουν εντάξει στα εθνικά τους νομικά συστήματα.

The stock institution is critical for the functioning of both businesses and the investment world. Companies issue shares to ensure the minimum capital base required by EU Directive 2017/1132. Cyprus has incorporated this directive into its na-

tional law, while the legal framework of the EU shares commonalities and differences with that of the U.S. Rules that ensure the smooth operation of businesses have been integrated by the EU through directives and regulations, which member states have incorporated into their national legal systems.

Λέξεις-Κλειδιά: Μετοχές – Μετοχικό κεφάλαιο – Οδηγία 2017/1132 – Ευρωπαϊκή Ένωση – Λογιστικές Αρχές – Εταιρικό Δίκαιο – Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

Key-words: Shares – Share capital – Directive 2017/1132 – European Union – Accounting Principles – Company Law – United States of America

I. Εισαγωγή

Ο θεσμός των μετοχών και του μετοχικού κεφα-

λαίου αποτελεί κεντρικό ζήτημα για τη λειτουργία και τη σταθερότητα των επιχειρήσεων, ιδιαίτερα στο σύγχρονο κόσμο, στον οποίο οι επενδύσεις και οι επιχειρηματικές αποφάσεις έχουν σημαίνοντα ρόλο και οι οποίες επηρεάζονται από διαφορετικά νομικά πλαίσια. Στο πλαίσιο αυτό, το άρθρο εξετάζει τις ρυθμίσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής (ΗΠΑ), αναδεικνύοντας τις διαφορές και τις ομοιότητες στις προσεγγίσεις τους.

Το άρθρο διαρθρώνεται σε τέσσερις βασικές ενότητες. Αρχικά, παρουσιάζεται η έννοια των μετοχών και του μετοχικού κεφαλαίου. Στη συνέχεια, εξετάζονται οι ρυθμίσεις της ΕΕ, με έμφαση στις Οδηγίες που διέπουν τη λειτουργία των εταιρειών. Ακολούθως, αναλύεται το νομικό πλαίσιο των ΗΠΑ, με ειδική μνεία στο DGCL και στο MBCA. Η επιλογή της έννομης τάξης της ΕΕ και των ΗΠΑ βασίζεται στη σπουδαία τους θέση στην παγκόσμια οικονομία, καθώς και στον διαφορετικό νομικό και κανονιστικό τους χαρακτήρα. Τέλος, πραγματοποιείται μια συγκριτική ανάλυση των δύο συστημάτων, καταλήγοντας σε συμπεράσματα για τη σημασία και την πρακτική εφαρμογή των διαφορών τους. Στο τέλος, γίνεται μια σύντομη αναφορά στις λογιστικές αρχές και στην αντιμετώπισή τους από το ΔΕΕ, υπογραμμίζοντας τη σημασία τους.

II. Έννοια των μετοχών και ο ορισμός τους

Εφόσον μια εταιρία ιδρυθεί, για να αρχίσει να εκτελεί τις επιχειρηματικές της δραστηριότητες, πρέπει να προβεί στη πώληση μετοχών. Οι μετοχές αποτελούν μονάδες ενός συγκεκριμένου ποσού που ορίζουν αναλογικά τη συμμετοχή του μετόχου σε μια εταιρεία περιορισμένης ευθύνης με μετοχές.¹ Σύμφωνα με τον Κυπριακό Νόμο η μετοχή ερμηνεύεται ως «μετοχή στο μετοχικό κεφάλαιο εταιρείας και περιλαμβάνει αποθεματικό εκτός όταν υπάρχει ρητή ή σιωπηρή διάκριση μεταξύ αποθεματικού και μετοχών». Σαφέστερο και πιο καθοδηγητικό ορισμό, παρέχει η οδηγία 2007/36/ΕΚ² στην οποία ορίζεται ότι μέτοχος είναι το φυσικό ή νομικό πρόσωπο, το οποίο αναγνωρίζεται ως τέτοιος δυνάμει του εφαρμοστέου δικαίου.

* Το συγκεκριμένο άρθρο αποτελεί προσαρμογή της πτυχιακής εργασίας που εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Προπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών, του Πτυχίου Νομικής του Τμήματος Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου, υπό την ακαδημαϊκή εποπτεία του Δρ. Θωμά Παπαδόπουλου, Επίκουρου Καθηγητή Εμπορικού Δικαίου.

1. Nicholas Bourne, *Bourne on Company Law* (6η έκδ., Routledge, 2013) 51.

2. Οδηγία 2007/36/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Ιουλίου 2007, σχετικά με την άσκηση ορισμένων δικαιωμάτων από μετόχους εισηγμένων εταιρειών.

Κάθε μετοχή έχει συγκεκριμένη ονομαστική αξία, που είναι η βάση μέτρησης του συμφέροντος του μετόχου στην εταιρεία³. Η αξία της μετοχής στην αγορά μπορεί να είναι μεγαλύτερη, δηλαδή να είναι μετοχή υπέρ το άρτιο (με share premium), ή μετοχή υπό το άρτιο. Όπως αναφέρει το άρθρο 47 της οδηγίας 2017/1132⁴ η ονομαστική αξία της μετοχής δεν μπορεί να έχει αξία μικρότερη από 0,99€.⁵

Οι μετοχές αποτελούν μέθοδο χρηματοδότησης της εταιρείας, για να αποκτήσει κεφάλαιο για να προχωρήσει σε χρηματοδότηση νέων επενδύσεων και αποπληρωμή χρεών. Όμως, η εταιρεία μπορεί να εξασφαλίσει χρηματοδότηση και με άλλα μέσα, όπως για παράδειγμα τραπεζικό δάνειο, είτε με δανεισμό από τις χρηματαγορές.⁶ Η χρηματοδότηση από χρηματαγορές μπορεί να γίνει είτε με την έκδοση ομολόγων από την εταιρεία είτε εντός ή εκτός της οργανωμένης αγοράς. Ο κυριότερος ρόλος του είναι η διευκόλυνση της λειτουργίας προσφοράς και ζήτησης χρηματοπιστωτικών μέσων που υπόκεινται σε μεταβιβάσεις.⁷

III. Μετοχικό κεφάλαιο

Οι κεφαλαιουχικές εταιρείες έχουν ως βασική τους αρχή το σχηματισμό του μετοχικού κεφαλαίου, το οποίο ορίζεται ως το «ποσό που ορίζεται στο ιδρυτικό έγγραφο της εταιρείας... [και] ισούται με το σύνολο της αξίας των εισφορών των μετοχών κατά το ιδρυτικό στάδιο». ⁸Αρα λοιπόν, από τις επενδύσεις των μετόχων σχηματίζεται το μετοχικό κεφάλαιο, το οποίο αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο του καταστατικού της εταιρείας, και συνίσταται με το σύνολο της αξίας των εσόδων από την πώληση των μετόχων κατά το ιδρυτικό στάδιο.⁹

Κατατοπιστική απόφαση για τις έννοιες που αφορούν το μετοχικό κεφάλαιο είναι η Αναφορικά με την εταιρεία G. I Dakota Investments Limited.¹⁰ Στην υπόθεση αυτή δόθηκε η ερμηνεία για το ονομαστικό κεφάλαιο (nominal capital), το οποίο αποτελεί το άθροισμα της ονομαστικής αξίας των μετοχών που οι διευθυντές έχουν την εξουσιοδότησή να εκδώσουν. Το ονομαστικό κεφάλαιο της εταιρείας περι-

3. Θωμάς Γ. Παπαδόπουλος, *Κυπριακό Εταιρικό Δίκαιο* (Νομική Βιβλιοθήκη, 2023) 325.

4. Οδηγία (ΕΕ) 2017/1132 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 14ης Ιουνίου 2017 σχετικά με ορισμένες πτυχές του εταιρικού δικαίου.

5. Andrea Vicari, *European Company Law* (Cambridge University Press, 2021) σελ. 106.

6. Παπαδόπουλος Θ., (ανωτέρω υποσημ. 4) 943.

7. Matthias Haentjens and Pierre de Gioia- Carabellese, *European Banking and Financial Law* (Routledge, 2015) 32.

8. Παπαδόπουλος Θ., (ανωτέρω υποσημ. 4) 406.

9. Παπαδόπουλος Θ., (ανωτέρω υποσημ. 4) 406.

10. Αίτηση αριθμός 64/14, ECLI:CY:EDLEM:2014:A94.

ορίζει το κεφάλαιο που μπορεί να εκδοθεί, και έτσι το εκδομένο κεφάλαιο (issue capital) δεν μπορεί να υπερβαίνει το ονομαστικό κεφάλαιο. Άρα λοιπόν, το εκδομένο κεφάλαιο αντικατοπτρίζει τις μετοχές που έχουν στην πραγματικότητα οι μέτοχοι. Η διαφορά μεταξύ του ονομαστικού κεφαλαίου και του εκδομένου κεφαλαίου αποτελεί το μη εκδομένο κεφάλαιο (unissued capital).

Το μετοχικό κεφάλαιο βοηθά την εταιρεία να αναπτυχθεί, γι' αυτό και απαγορεύεται η επιστροφή του στους μετόχους.¹¹ Η χρήση του όμως μπορεί να διαφέρει μεταξύ των εταιρειών, καθώς χρησιμοποιείται προκειμένου να εξυπηρετηθούν οι στόχοι που αναφέρονται στο ιδρυτικό έγγραφο.¹² Ακόμη, είναι αρωγός στο σχεδιασμό και στην υλοποίηση κάποιων από τις επιχειρηματικές δραστηριότητες της εταιρείας. Κατά τη διάρκεια των εργασιών της όμως, μπορεί να χαθεί ένα σημαντικό κομμάτι εξαιτίας λανθασμένων επιχειρηματικών χειρισμών εκ μέρους της εταιρείας. Όταν πρόκειται γι' αυτή την περίπτωση είναι ένα απολύτως νόμιμο ρίσκο, το οποίο αναλαμβάνουν τόσο οι μέτοχοι όσο και οι πιστωτές.¹³

IV. Ευρωπαϊκή Ένωση

Οι εταιρείες και οι επιχειρήσεις ορίζονται εννοιολογικά από το άρθρο 54 παράγραφος 2 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Συνθήκη αναφέρει ότι ως εταιρείες νοούνται αυτές του αστικού ή εμπορικού δικαίου, συμπεριλαμβανομένων των συνεταιρισμών και των άλλων νομικών προσώπων δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, με εξαίρεση εκείνων που δεν επιδιώκουν κερδοσκοπικό σκοπό. Το δικαίωμα στην ελεύθερη εγκατάσταση απονέμεται τόσο στα φυσικά πρόσωπα που έχουν την ιθαγένεια της ΕΕ αλλά και στα νομικά πρόσωπα.

Προκειμένου να ενεργοποιηθεί το παρόν άρθρο η εταιρεία πρέπει να έχει συσταθεί σύμφωνα με το δικαίωμα ενός κράτους μέλους και πρέπει να έχει την καταστατική της έδρα εντός ενός κράτους μέλους της Ένωσης.¹⁴ Το Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων αναφέρθηκε στις προϋποθέσεις αυτές κρίνοντας ότι σε μια επιχείρηση ενός κράτους μέλους που διατηρεί μόνιμη παρουσία σε άλλο κράτος μέλος μπορεί να εφαρμοστεί η διάταξη αυτή, ακόμη και αν η παρουσία του δεν λαμβάνει τη μορφή υποκαταστήματος ή πρακτορείου, αλλά απλώς ενός διευθυντικού γρα-

φείου¹⁵. Ενώ όσον αφορά την έννοια της καταστατικής έδρας των εταιρειών αποτελεί κρίκο μεταξύ του δικαίου του κράτους μέλους με την έννομη τάξη του κράτους.¹⁶

Ακόμα, επιβάλλεται στο άρθρο 45, ότι, οι δημόσιες εταιρείες που είναι εγγεγραμμένες στα κράτη μέλη οφείλουν όπως το μετοχικό τους κεφάλαιο είναι τουλάχιστον 25,000€. Η Ένωση λαμβάνοντας υπόψη τις λογιστικές αρχές, καθιέρωσε και νομοθετικά ότι οι μετοχές δεν πρέπει να εκδίδονται σε αξία κάτω από την ονομαστική ή λογιστική τους αξία¹⁷. Το άρθρο 47, ουσιαστικά δίνει τη δυνατότητα στις εταιρείες να εκδώσουν μετοχές είτε που έχουν ονομαστική αξία, είτε που δεν έχουν, με απώτερο στόχο την πρόληψη της έκδοσης μετοχών που είναι ανεξάρτητες από το κεφάλαιο και αποτελούν απλώς ένα ποσοστό στην εταιρεία.¹⁸ Αν και υπάρχει η δυνατότητα καταβολής της ονομαστικής αξίας των μετοχών σε είδος, εντούτοις η Ένωση τάσσει στα κμ όπως το εταιρικό κεφάλαιο «να αποτελείται μόνο από στοιχεία ενεργητικού δεκτικά οικονομικής αποτίμησης».¹⁹ Η παρούσα διάταξη δεν είναι αρκετά σαφής, καθώς δεν διευκρινίζεται αν η παροχή υπηρεσιών δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί ή απαγορεύεται, διότι οι υπηρεσίες μπορούν να καταχωρηθούν στους λογαριασμούς της εταιρείας.²⁰ Επιπλέον, όταν οι μετοχές εκδόθηκαν έναντι εισφορών σε είδος, η εξόφληση τους πρέπει να πραγματοποιείται εξ ολοκλήρου εντός πέντε ετών, παρέχοντας λεπτομερή έκθεση σχετικά με την επάρκεια της περίπτωσης από έναν ή περισσότερους ανεξάρτητους εμπειρογνώμονες.²¹

V. Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

Σε κάποια ζητήματα το ευρωπαϊκό εταιρικό δίκαιο μπορεί να συγκριθεί με το εταιρικό δίκαιο των ΗΠΑ.²² Στις ΗΠΑ, το εταιρικό δίκαιο παρουσιάζει ποικιλομορφία, καθώς κάθε πολιτεία διαθέτει το δικό της πλαίσιο. Ωστόσο, δύο βασικοί άξονες, το Model Business Corporation Act (MBCA) και ο Delaware General Corporation Law (DGCL), διαδραματίζουν

15. Case 205/84, *Commission v Germany* ECLI:EU:C:1986:463 [21].

16. Case 79/85, *Segers* ECLI:EU:C:1986:308 [13–14].

17. Άρθρο 47.

18. E Wymeersch, 'Reforming the Second Company Law Directive' (Financial Law Institute, Working Paper No WP2006-15, 2006) 6.

19. Άρθρο 46.

20. Andreas Cahn and David C. Donald, *Comparative Company Law Text and Cases on the Laws Governing Corporations in Germany, the UK, and the USA* (Cambridge University Press, 2018) 194.

21. Άρθρο 49.

22. Nicholas De Luca *European Company Law-Text, Cases and Materials* (Second Edition, Cambridge University Press, 2021) σελ. 6.

11. Παπαδόπουλος Θ., (ανωτέρω υποσημ. 4) 410.

12. Άρθρο 4, κεφάλαιο 113.

13. *Trevor v Whitworth* [1887] 12App Cas 409.

14. Thomas Papadopoulos, (2021). Article 54 [Equality of Treatment of Companies and Firms]. In: Blanke, HJ., Mangiameli, S. (επιμ.) *Treaty on the Functioning of the European Union – A Commentary*. (Springer Commentaries on International and European Law. 2021, Springer, Cham) 1135.

καθοριστικό ρόλο στη λειτουργία και τη διαχείριση των εταιρειών. Η σύγκριση που ακολουθεί επικεντρώνεται κυρίως στο DGCL και το MBCA, ενώ η ανάλυση δεν επεκτείνεται σε άλλες πολιτείες εκτός αυτών, καθώς αυτές οι δύο ρυθμίσεις αποτελούν τα πιο καθοριστικά και εφαρμοζόμενα πλαίσια για τις επιχειρηματικές δομές στις ΗΠΑ. Στη συνέχεια, θα εξεταστούν συγκεκριμένα άρθρα του DGCL, ο οποίος εισάγει τους τίτλους των κεφαλαιουχικών εταιρειών σε ρυθμιζόμενες αγορές καθώς η συμβολή τους στη διαμόρφωση του αμερικανικού εταιρικού δικαίου.²³

A. Delaware General Corporation Law

Οι κανονισμοί του Delaware έχουν καθοριστική θέση στο εταιρικό δίκαιο των ΗΠΑ. Η πολιτεία της Delaware, βάση στατιστικών δεδομένων αποτελεί την πολιτεία με τις περισσότερες εταιρείες, συμπεριλαμβανομένων μεγάλων δημόσιων και ιδιωτικών επιχειρήσεων.²⁴ Αυτό συμβαίνει εξαιτίας της ευελιξίας και των ευνοϊκών διατάξεων του DGCL. Η πολιτεία προσφέρει μια ιδιαίτερη ευχέρεια και προσαρμοστικότητα και έτσι επιτρέπει στις εταιρείες να διαμορφώνουν τη διοίκηση τους με βάση τις δικές τους ανάγκες και στρατηγικές.

Οι νομολογιακοί κανόνες, όπως της ξεχωριστής νομικής προσωπικότητας, για τη διαχείριση από το κεντρικό συμβούλιο και για τη μεταβιβασιμότητα των μετοχών, εντοπίζονται επίσης στους κανονισμούς και έτσι έχει λεχθεί ότι ο νόμος αυτός έχει εξελιχθεί μέσω δικαστικών αποφάσεων γεγονός που τον καθιστά ιδιαίτερα δυναμικό και προσαρμοστικό σε νέες επιχειρηματικές πρακτικές.

B. Model Business Corporation act

Το πρότυπο αυτό παρέχει ένα δείγμα εταιρικού καταστατικού που πολλές αμερικανικές πολιτείες έχουν επιλέξει να υιοθετήσουν ή να προσαρμόσουν. Αν και η υιοθέτησή του είναι εθελοντική, το MBCA έχει χρησιμοποιηθεί εκτενώς ως βασικό εργαλείο για τη ρύθμιση των εταιρικών υποθέσεων στις πολιτείες.

Το MBCA θεωρείται ως ένα «γενικό» καταστατικό, το οποίο παρέχει ένα πλαίσιο κανόνων και αρχών για τις εταιρείες, περιλαμβάνοντας διατάξεις για τη σύσταση, τη λειτουργία, τη διακυβέρνηση και την αναδιάρθρωση των εταιρειών.²⁵ Παρά τον εθελοντικό του χαρακτήρα, προσφέρει σταθερότητα και σαφήνεια στις επιχειρηματικές πρακτικές, εγγυώμενο στις εταιρείες τη λειτουργία τους υπό ένα κοινό νομικό

πλαίσιο, το οποίο διευκολύνει τις συναλλαγές και προάγει τη συνεργασία μεταξύ των πολιτειών.

Βασικό πλεονεκτήματα του MBCA είναι η ευχέρεια που παρέχει στις εταιρείες να διαμορφώσουν τη διακυβέρνησή τους με βάση τις ανάγκες τους, ενώ ταυτόχρονα ενσωματώνει προστατευτικές διατάξεις για τους μετόχους και τους διευθυντές, προκειμένου να αποτρέψει κακές πρακτικές και καταχρήσεις εξουσίας. Όπως και ο Delaware General Corporation Law (DGCL), το MBCA επιτρέπει στις εταιρείες να προσαρμοστούν στις σύγχρονες απαιτήσεις της αγοράς και να παρέχουν σαφή και αποτελεσματικά κανονιστικά πλαίσια για τις δραστηριότητές τους.

VI. Συγκριτική ανάλυση

Από τη σύγκριση των νομικών συστημάτων αναδεικνύονται θεμελιώδεις διαφορές στη ρύθμιση του εταιρικού δικαίου. Στην ΕΕ το εταιρικό δίκαιο διέπεται από τις βασικές αρχές και κανόνες του Ευρωπαϊκού Εταιρικού Δικαίου, οι οποίοι έχουν άμεση ή έμμεση εφαρμογή σε όλα τα κράτη μέλη. Οι νομικές πράξεις της ΕΕ, όπως οι Κανονισμοί και οι Οδηγίες, είναι δεσμευτικές για τα κράτη μέλη, επιβάλλοντας συγκεκριμένες ρυθμίσεις που εξασφαλίζουν την εναρμόνιση του εταιρικού δικαίου σε όλη την Ένωση.²⁶

Αντίθετα, στις ΗΠΑ, το εταιρικό δίκαιο είναι σε μεγάλο βαθμό αποκεντρωμένο, με τις πολιτείες να καθορίζουν το πλαίσιο λειτουργίας των εταιρειών. Αν και ο Delaware General Corporation Law (DGCL) και το Model Business Corporation Act (MBCA) παρέχουν έναν γενικό κανονιστικό οδηγό για τις πολιτείες, η εφαρμογή αυτών των κανόνων είναι εθελοντική και δεν επιβάλλεται από την κεντρική κυβέρνηση. Κάθε πολιτεία έχει τη δυνατότητα να προσαρμόσει το δικό της εταιρικό δίκαιο, δίνοντας στις εταιρείες μεγαλύτερη ευχέρεια και ευελιξία στο πώς να λειτουργούν εντός των ορίων του νόμου.

Συνολικά, η επιλογή του νομικού πλαισίου έχει άμεσο αντίκτυπο στη στρατηγική των εταιρειών. Στην ΕΕ, η ενιαία ρύθμιση ενισχύει την ασφάλεια δικαίου και διευκολύνει τις διασυνοριακές δραστηριότητες, ενώ στις ΗΠΑ η ευχέρεια των πολιτειών να προσαρμόζουν τους κανόνες τους προσφέρει μεγαλύτερη ευελιξία, αν και με λιγότερη ομοιομορφία.

VII. Λογιστικές Αρχές

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υιοθέτησε την Οδηγία 2013/34/ΕΕ, το πεδίο εφαρμογής της οποίας περιλαμβάνει ορισμένες επιχειρήσεις οι οποίες έχουν περιορισμένη ευθύνη. Η Κυπριακή Δημοκρατία έχει εναρμονιστεί με την παρούσα οδηγία με τον Ν. 96

23. Απόστολος Καραγκουνίδης, *Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών*, τόμ. 1, (Εκδόσεις Σάκκουλα, 2020) 256.

24. BEA, <https://www.bea.gov/news/2024/gross-domestic-product-state-and-personal-income-state-4th-quarter2023-and-preliminary>.

25. De Luca N, (ανωτέρω υποσημ. 25) 28.

26. De Luca N, (ανωτέρω υποσημ. 25) 201.

(I)/2016,²⁷ με τον Ν. 97(I)/2016²⁸ και με τον Ν. 95 (I)/2016.²⁹

Στην οδηγία, και κατ' επέκταση στους νόμους των κρατών μελών, εντοπίζονται κανόνες τεχνικής λογιστικής, οι οποίοι δίνουν κατευθυντήριες γραμμές στο συντάκτη των χρηματοοικονομικών καταστάσεων σε συγκεκριμένους λογιστικούς χειρισμούς, εξασφαλίζοντας «ένα minimum αξιοπιστίας, τυποποίησης και συγκρισιμότητας των χρηματοοικονομικών καταστάσεων· αφετέρου, έχουν υιοθετηθεί ορισμένες γενικές αρχές, οι οποίες έχουν τη μορφή (κατά βάση) γενικών ερμηνευτικών και καθοδηγητικών κανόνων».³⁰ Οι οικονομικές καταστάσεις έχουν ως γενικότερο τους σκοπό την παροχή πληροφοριών σχετικά με την οικονομική θέση, τις χρηματοοικονομικές επιδόσεις και τις ταμειακές ροές μιας οικονομικής οντότητας.

Συγκεκριμένα στο άρθρο 6 εδάφιο 1, της οδηγίας αναφέρονται οι γενικές αρχές της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης, οι οποίες είναι και οι θεμελιώδεις αρχές του Δικαίου της Λογιστικής. Οι αρχές κατά την εφαρμογή των ειδικών λογιστικών διατάξεων επιτελούν ερμηνευτική, διορθωτική, και συμπληρωματική λειτουργία,³¹ Σημαντικό είναι να τονιστεί ότι οι «γενικές αρχές χαρακτηρίζονται συνήθως καθοδηγητικές σκέψεις και αξιολογικές κρίσεις που αποτελούν δικαιολογητικές βάσεις ή οδηγούς ερμηνείας και εφαρμογής του θετικού δικαίου, χωρίς να επιδέχονται υπαγωγή σ' αυτές πραγματικών περιστατικών για συναγωγή άμεσων έννομων συνεπειών».³² Στο σημείο αυτό, κρίνεται επιβεβλημένη η σύντομη παρουσίαση των λογιστικών αρχών.

Η αρχή της Επιχειρησιακής Οντότητας (Business Entity Concept) είναι η λογιστική προσέγγιση της χωριστής νομικής προσωπικότητας. Σύμφωνα με την αρχή αυτή όπως αναφέρθηκε στην υπόθεση *Salomon*,³³ η εταιρεία είναι χωριστή και ανεξάρτητη από τους μετόχους και τους συμβούλους της.³⁴ Η αρχή της Λογιστικής Συνέπειας (Consistency Concept) παρέχει τη δυνατότητα συγκρίσεων της οικονομικής

απόδοσης με το πέρασμα του χρόνου. Η αρχή αυτή απασχόλησε το δικαστήριο σε ποινικές δίκες στις οποίες το Ιταλικό Δικαστήριο έστειλε προδικαστικό ερώτημα κατά πόσο το άρθρο 6 της οδηγίας 68/151/ΕΟΚ έχει εφαρμογή και στην περίπτωση δημοσίευσης ψευδών στοιχείων για τις εταιρείες, με το ΔΕΕ να απαντά τη μη στοιχειοθέτηση της ποινικής ευθύνης εναντίον των κατηγορουμένων.³⁵ Η αρχή της συντηρητικότητας εντοπίζεται στην τέταρτη εταιρική οδηγία,³⁶ στην οποία ορίζεται ως η απαγόρευση της σκόπιμης υπερεκτίμησης ή υποεκτίμηση των υποχρεώσεων της εταιρείας. Η έννοια της αληθινής και δίκαιης άποψης, αποτέλεσε αντικείμενο δικαστικής εξήγησης, στην υπόθεση *État belge v GIMLE SA*.³⁷ Το δικαστήριο προχώρησε στην ερμηνεία της τέταρτης εταιρικής οδηγίας και την χαρακτήρισε ως μέτρο που δεν αποσκοπεί στη λεπτομερή ρύθμιση όλων των λογιστικών ζητημάτων, αλλά στη θέσπιση των γενικών αρχών, της συνετής αποτίμησης και της αρχής της αλήθειας και της εντιμότητας.

VIII. Συμπεράσματα

Οι μετοχές αποτελούν θεμελιώδες εργαλείο για τη χρηματοδότηση εταιρειών, αντιπροσωπεύοντας τη συμμετοχή των μετόχων στο μετοχικό κεφάλαιο μιας επιχείρησης. Σύμφωνα με το δικαίο της ΕΕ και τα εθνικά νομικά πλαίσια, οι μετοχές και το μετοχικό κεφάλαιο καθορίζονται με βάση τη νομοθεσία, προσφέροντας οικονομική ασφάλεια τόσο στους επενδυτές όσο και στους πιστωτές. Οι εταιρείες πρέπει να τηρούν συγκεκριμένους κανόνες αναφορικά με την έκδοση και διαχείριση των μετοχών, και η κεφαλαιακή δομή τους εξασφαλίζει την ανάπτυξή τους, ενώ παράλληλα προστατεύει τα συμφέροντα των τρίτων. Συγκρίνοντας τις ΗΠΑ και την ΕΕ, παρατηρείται ότι ενώ το ευρωπαϊκό εταιρικό δίκαιο είναι δεσμευτικό για τα κράτη μέλη, το αμερικανικό νομικό πλαίσιο διαφέρει ανά πολιτεία, αν και το πρότυπο του Delaware επηρεάζει σημαντικά τις εταιρείες των ΗΠΑ. Η ανάλυση δείχνει ότι η εναρμόνιση των κανόνων και η διασφάλιση διαφάνειας, τόσο στην ΕΕ όσο και στις ΗΠΑ, συμβάλλουν στη σταθερότητα των επιχειρήσεων και στην εμπιστοσύνη των επενδυτών.

27. περί Ελεγκτών και Υποχρεωτικών Ελέγχων των Ετήσιων και των Ενοποιημένων Λογαριασμών (Τροποποιητικός) Νόμος του 2016.

28. περί Εταιρειών (Τροποποιητικός) (Αρ. 4) Νόμος του 2016.

29. περί Ομόρρυθμων και Ετερορρυθμων Συνεταιρισμών και Εμπορικών Επωνυμιών (Τροποποιητικός) Νόμος του 2016.

30. Ευάγγελος Περάκης, Γεώργιος Σωτηρόπουλος, Χριστίνα Λιβαδά, Σταμάτης Δρίτσας, *Το Δίκαιο της Λογιστικής* (Νομική Βιβλιοθήκη, 2017) σελ. 73.

31. Ευάγγελος Περάκης, Γεώργιος Σωτηρόπουλος, Χριστίνα Λιβαδά, Σταμάτης Δρίτσας, *Το Δίκαιο της Λογιστικής* (Νομική Βιβλιοθήκη, 2017) σελ. 74.

32. Ibid.

33. *Salomon v A Salomon & Co Ltd* [1897] AC 22.

34. Παπαδόπουλος Θ., (ανωτέρω υποσημ. 4) 123.

35. Στον κατηγορούμενο με υπόθεση C-387/02, S. Berlusconi προσήφθη ότι κατά τα έτη 1986 και 1989 προέβη σε πλαστογράφηση των ετησίων λογαριασμών της εταιρίας Fininvest SpA, καθώς και άλλων εταιριών. Στην υπόθεση C-391/02 αφορά έφεση που άσκησε ο S. Adelchi, ο οποίος κρίθηκε ένοχος για πλαστογράφηση εγγράφων που αφορούσαν τις εταιρίες La Nuova Adelchi Srl και Calzaturificio Adelchi Srl, στις οποίες ήταν διευθύνων σύμβουλος. Η Τρίτη ποινική υπόθεση είναι εναντίον του Dell'Utri, Luzi και Comincioli για πλαστογραφία.

36. Οδηγία Επιτροπής 78/660/ΕΕ.

37. Case C-322/12 *État belge v GIMLE SA*, ECLI:EU:C:2013:632.

Τεχνητή Νοημοσύνη και Εταιρικό Δίκαιο: Ο αντίκτυπος της εισαγωγής συστήματος τεχνητής νοημοσύνης στο διοικητικό συμβούλιο και στα καθήκοντα των συμβούλων

Artificial Intelligence and Corporate Law: The Impact of AI System Introduction on Board and Director Duties

Στυλιανός Τηλαύγης, Απόφοιτος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου, Φοιτητής LL.M. (Corporate Law) στο University College London (UCL).

Stylianos Tilavgis, Law graduate of the University of Cyprus, Student LL.M. (Corporate Law) at University College London (UCL).

Abstract

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται το ζήτημα της ενδεχόμενης εισαγωγής συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης στο διοικητικό συμβούλιο μιας εταιρείας και πώς αυτή η εισαγωγή θα επηρεάσει και αλλάξει τα υφιστάμενα καθήκοντα των διοικητικών συμβούλων αλλά και πως θα ωθήσει στην δημιουργία νέων καθηκόντων. Στην μελέτη παρουσιάζονται, το καθήκον επιδεξιότητας, προσοχής και επιμέλειας όπως ισχύει σήμερα αλλά και πως δύναται να αλλάξει, η εξουσία ανάθεσης η οποία σε ορισμένες περιπτώσεις θα χρειαστεί να εξελιχθεί σε καθήκον, αλλά και το καθήκον επίβλεψης. Μέσα από την ανάλυση της νομικής υπόστασης της τεχνητής νοημοσύνης, θα διαφανεί κατά πόσον θα πρέπει να αποδοθεί σε αυτήν νομική προσωπικότητα και άρα με ποιο καθεστώς (status) θα πρέπει αυτή να εισαχθεί σε ένα διοικητικό συμβούλιο, και επιπρόσθετα θα παρατεθούν διάφορα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα αυτής της εισαγωγής, τα οποία θα πρέπει να γνωρίζουν οι σύμβουλοι. Επιπλέον, θα παρουσιαστεί κριτικά τόσο η ανάγκη για κατάλληλη ρύθμιση της εισαγωγής της τεχνητής νοημοσύνης είτε νομοθετικά με την θέσπιση των νέων καθηκόντων, είτε με κατευθυντήριες γραμμές εντός της εταιρείας και τροποποίηση του καταστατικού της, με στόχο την καθοδήγηση των διοικητικών συμβούλων για τη χρήση της και την αποφυγή παραβάσεων των καθηκόντων τους, αλλά και η ανάγκη να ενεργούν οι σύμβουλοι τηρώντας όλα τους τα καθήκοντα, καθώς αυτά είναι αλληλένδετα και αλληλεξαρτώνται.

This paper deals with the issue of the eventual introduction of artificial intelligence systems to the board of directors of a company and how this introduction will affect and change the existing duties of directors and how it will push for the creation of new duties. The study presents the duty of skill, care and diligence as it applies today but also how it may change, the power of delegation which in some cases will need to evolve into a duty, but also

the duty of supervision. Through the analysis of the legal status of artificial intelligence, it will become clear whether it should be given legal personality and therefore with what status (status) it should be introduced to a board of directors, and in addition various advantages and disadvantages of it will be listed of the introduction, which advisers should be aware of. In addition, it will be critically presented both the need for appropriate regulation of the introduction of artificial intelligence, either legislatively with the establishment of new tasks, or with guidelines within the company and amendment of its statutes, with the aim of guiding the board of directors for its use and the avoidance of violations of their duties, but also the need for advisers to act respecting all their duties, as these are interconnected and interdependent.

Λέξεις-Κλειδιά: τεχνητή νοημοσύνη – διοικητικό συμβούλιο – καθήκοντα των συμβούλων – δίκαιο και τεχνολογία

Key-words: artificial intelligence – board of directors – duties of directors – law and technology

I. Εισαγωγή

Η Τεχνητή Νοημοσύνη (ΤΝ) έχει εξελιχθεί ραγδαία την τελευταία δεκαετία, επηρεάζοντας ολοένα και περισσότερους τομείς, συμπεριλαμβανομένης της εταιρικής διακυβέρνησης. Αυτό που κάποτε θεωρούνταν φουτουριστικό –η συμμετοχή συστημάτων ΤΝ στις εταιρικές αποφάσεις– είναι πλέον μια πραγματικότητα που οι επιχειρήσεις καλούνται να λάβουν υπόψη. Τα συστήματα αυτά έχουν τη δυνατότητα να αναλύουν τεράστιες ποσότητες δεδομένων, να βελτιστοποιούν τις καθημερινές υποχρεώσεις των συμβούλων και να υποβοηθούν τη λήψη τεκμηριωμένων αποφάσεων.

Ωστόσο, η ενσωμάτωση της ΤΝ στα διοικητικά συμβούλια εγείρει σημαντικά νομικά και ηθικά ζητήματα. Πρωταρχικό ζήτημα είναι ο ρόλος των συμβούλων, οι οποίοι παραδοσιακά είναι υπεύθυνοι

για την επίβλεψη της στρατηγικής και των λειτουργιών της εταιρείας, και ο οποίος ρόλος δύναται να μεταβληθεί. Πώς θα αλλάξουν τα καθήκοντα των συμβούλων με την παρουσία συστημάτων ΤΝ; Επιπλέον, μπορούν τα ίδια τα συστήματα ΤΝ να φέρουν νομική ευθύνη, και αν ναι, πώς αυτό θα επηρεάσει το εταιρικό νομικό πλαίσιο;

Το παρόν άρθρο εξετάζει αυτά τα κρίσιμα ερωτήματα αναλύοντας τον τρέχοντα και δυνητικό αντίκτυπο της ΤΝ στα διοικητικά συμβούλια. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο εξελισσόμενο ρυθμιστικό περιβάλλον, στην προοπτική απόδοσης νομικής προσωπικότητας στην ΤΝ, καθώς και στις επιπτώσεις στα καθήκοντα των συμβούλων. Μέσα από μια εμπειριστατωμένη ανάλυση του ρόλου της ΤΝ στην εταιρική διακυβέρνηση, το άρθρο αποσκοπεί να αναδείξει τόσο τις ευκαιρίες όσο και τις προκλήσεις που φέρνει αυτή η τεχνολογία για ένα διοικητικό συμβούλιο.

II. Το Θεσμικό και Κανονιστικό Πλαίσιο: οι Πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Τα τελευταία χρόνια, η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) έχει καταβάλει σημαντικές προσπάθειες για τη θέσπιση ενός ρυθμιστικού πλαισίου για την Τεχνητή Νοημοσύνη. Ιδιαίτερα με την εισαγωγή του Artificial Intelligence Act (AI Act),¹ η ΕΕ έχει θέσει τις βάσεις για την κατηγοριοποίηση των συστημάτων ΤΝ ανάλογα με το επίπεδο κινδύνου που συνεπάγονται. Αυτή η νομοθεσία, που είναι η πρώτη του είδους της παγκοσμίως, επιδιώκει να ρυθμίσει την χρήση της ΤΝ, εξασφαλίζοντας την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και την αποφυγή πιθανών καταχρήσεων.

Η κατηγοριοποίηση της ΤΝ βάσει του κινδύνου περιλαμβάνει τέσσερις βασικές κατηγορίες: χαμηλού κινδύνου, περιορισμένου κινδύνου, υψηλού κινδύνου και απαράδεκτου κινδύνου. Συστήματα ΤΝ που ανήκουν στις κατηγορίες υψηλού ή απαράδεκτου κινδύνου υφίστανται αυστηρότερη εποπτεία, ενώ οι εφαρμογές χαμηλού και περιορισμένου κινδύνου υπόκεινται σε ελαφρύτερους κανονισμούς.

Οι επιχειρήσεις καλούνται να συμμορφωθούν με τις νέες απαιτήσεις διαφάνειας και λογοδοσίας, ιδιαίτερα όταν χρησιμοποιούν συστήματα ΤΝ για τη λήψη αποφάσεων που επηρεάζουν μετόχους, εργαζόμενους ή εξωτερικούς συνεργάτες. Η συμμόρφωση με τις διατάξεις του Artificial Intelligence Act είναι απαραίτητη για την αποφυγή νομικών κυρώσεων και τη διατήρηση της εμπιστοσύνης των ενδιαφε-

ρόμενων μερών.

III. Τεχνητή Νοημοσύνη και Εταιρικό Δίκαιο

A. Το ζήτημα της νομικής προσωπικότητας

A.1. Η ΤΝ ως Μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου

Ένα από τα πιο ενδιαφέροντα και αμφιλεγόμενα θέματα είναι η προοπτική η ΤΝ να ενταχθεί στα διοικητικά συμβούλια. Η ερώτηση εάν η ΤΝ θα πρέπει να αποκτήσει νομική προσωπικότητα, ώστε να αναλαμβάνει ευθύνες και υποχρεώσεις όπως ένας άνθρωπος, παραμένει επίμαχη. Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι η απόδοση νομικής προσωπικότητας στην ΤΝ θα αποφορτίσει τους συμβούλους από την πλήρη ευθύνη των αποφάσεων. Ωστόσο, η πλειοψηφία των ερευνητών και νομοθετών πιστεύει ότι μια τέτοια προσέγγιση είναι ακόμη πρόωρη. Παρ' όλα αυτά, στην πράξη, έχουν ήδη υπάρξει ορισμένα παραδείγματα συστημάτων ΤΝ που έχουν λάβει ρόλο παρατηρητή στα διοικητικά συμβούλια, όπως το σύστημα VITAL στο Χονγκ Κονγκ. Αν και το σύστημα αυτό δεν είχε πλήρη δικαιώματα ψήφου, η ύπαρξή του αποτελεί ορόσημο για τη μελλοντική χρήση της ΤΝ στη λήψη εταιρικών αποφάσεων.²

A.2. Είναι η νομική προσωπικότητα της εταιρείας, ίδιας φύσης με μια ενδεχόμενη των συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης;

Υπάρχει ταυτόχρονα η άποψη που υποστηρίζει πως έστω και αν το σύστημα ΤΝ στερείται ανθρωπίνης συνείδησης, ισχύει το ίδιο και για τις εταιρείες, στις οποίες όμως χορηγείται νομική προσωπικότητα χωρίς κάποια δυσκολία.³ Συνεπώς, σε αυτό το σημείο, είναι χρήσιμο να γίνει μια σύγκριση της νομικής προσωπικότητας που δίδεται στις εταιρείες και αυτής που ενδεχόμενα θα μπορούσε να δοθεί σε ένα σύστημα τεχνητής νοημοσύνης. Υποστηρικτές της άποψης αυτής, εξήγησαν πως όταν υπήρχε η αντίληψη ότι, σύμφωνα με τον αγγλικό Companies Act, δεν μπορούσε να δοθεί ξεχωριστή νομική προσωπικότητα στην εταιρεία, αποφασίστηκε η υπόθεση *Salomon v Salomon*,⁴ στην οποία διατυπώθηκε το δόγμα της χωριστής νομικής προσωπικότητας της εταιρείας, με το οποίο η εταιρεία αναγνωρίζεται ως ξεχωριστό νομικό πρόσωπο από τους συμβούλους της και τους μετόχους, ώστε να μπορεί να εναχθεί. Εκεί που υπάρχει διαφορά όμως, είναι ότι στην περι-

1. Commission (EC) 'Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council: Laying Down Harmonised Rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) and Amending Certain Union Legislative Acts' COM (2021) 206 Final.

2. Mark van Rijmenam, 'Will AI Board Members Run The Companies of the Future?' (2018), Will AI Board Members Run the Companies of the Future? – BRINK – Conversations and Insights on Global Business (brinknews.com) accessed 28/03/2024.

3. M. Fenwick and S. Wrzka, 'AI and Legal Personhood' in L.A. Dimatteo, C. Poncibo, M. Cannarsa (Eds), *The Cambridge Handbook of Artificial Intelligence: Global Perspectives on Law and Ethics* (CUP 2022) σελ. 292.

4. *Salomon v A Salomon & Co Ltd* [1896] UKHL 1.

πτωση της εταιρείας η νομική προσωπικότητα χορηγείται σε αυτήν με την προϋπόθεση της ανθρώπινης επίβλεψης,⁵ καθώς τα φυσικά πρόσωπα είναι εκείνα που τελικά λαμβάνουν μια απόφαση, ενώ στην περίπτωση του συστήματος TN, θα μπορεί εκείνο να λαμβάνει και μόνο του αποφάσεις, με αποτέλεσμα, να δημιουργούνται διαφορετικές απαιτήσεις ευθύνης σε κάθε περίπτωση.

Εξάλλου, τουλάχιστον στην Αγγλία, εμμέσως αυτό απαγορεύεται και από τον νόμο. Το άρθρο 155 του Companies Act 2006⁶ επιβάλλει όπως μια εταιρεία «πρέπει να έχει το λιγότερο έναν σύμβουλο που θα πρέπει να είναι φυσικό πρόσωπο». Αυτό σημαίνει πως απαγορεύεται ρητά να διοικεί από μόνο του ένα σύστημα TN την εταιρεία, και την ίδια στιγμή, έστω και αν δεν γίνεται κάποια διευκρίνιση για την περίπτωση που υπάρχει ένα φυσικό πρόσωπο και τα άλλα πρόσωπα είναι νομικά, ταυτόχρονα τέτοιο ενδεχόμενο δεν ενθαρρύνεται από τον σχετικό Νόμο. Παρά τις πιο πάνω αντικρουόμενες απόψεις, η πιο ρεαλιστική προσέγγιση μέχρι τώρα, είναι πως τα επιχειρήματα υπέρ της απόδοσης σε σύστημα TN νομικής προσωπικότητας δεν καθιστούν πειστικό ότι βρισκόμαστε στο κατάλληλο σημείο για να γίνει κάτι τέτοιο. Κατά τη γνώμη μου, βρισκόμαστε ακόμη σε πολύ πρώιμο στάδιο για την χορήγηση νομικής προσωπικότητας, καθώς υπάρχει πληθώρα αναπάντητων ερωτημάτων, αλλά και ζητημάτων τεχνολογίας που χρειάζονται ακόμη περαιτέρω έρευνα και ανάπτυξη ώστε να μπορούμε με βεβαιότητα να γνωρίζουμε τον τρόπο με τον οποίο λαμβάνει αποφάσεις ένα σύστημα TN αλλά και τις επιπλοκές του. Έχοντας αυτό κατά νου, θα ήταν καλύτερο μέχρι να αποδοθεί εκ του νόμου ρητώς νομική προσωπικότητα σε τέτοια συστήματα, αυτά να παραμείνουν υπό την ιδιότητα συμβούλου-παρατηρητή στο διοικητικό συμβούλιο και να ασκούν καθήκοντα συμβουλευτικού και μόνο χαρακτήρα, δίχως να προβαίνουν σε αποφάσεις εκ μέρους της εταιρείας, καθώς αυτό θα ωθούσε τους συμβούλους στο να προσπαθούν να αποσείσουν την προσωπική τους ευθύνη αποδίδοντας την απόφαση στο σύστημα TN.

B. Η τεχνητή νοημοσύνη και τα καθήκοντα των συμβούλων

B.1. Το καθήκον προσοχής, επιδεξιότητας και επιμέλειας

Η εισαγωγή της TN στα διοικητικά συμβούλια θέτει σε δοκιμασία τα παραδοσιακά καθήκοντα των συμβούλων. Το καθήκον προσοχής, επιδεξιότητας και επιμέλειας απαιτεί από τους συμβούλους να ε-

νεργούν με τη δέουσα προσοχή και επιμέλεια προς το συμφέρον της εταιρείας. Ωστόσο, η παρουσία ενός συστήματος TN ως συμβούλου θα μπορούσε να οδηγήσει σε ερωτήματα σχετικά με το ποιος φέρει τελικά την ευθύνη για μια λανθασμένη απόφαση.

Το καθήκον αυτό των συμβούλων είναι εδραιωμένο και εφαρμόζεται στο κυπριακό εταιρικό δίκαιο δυνάμει του κοινοδικαίου.⁷ Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 174 του Companies Act 2006 ένας σύμβουλος πρέπει να ασκεί εύλογη προσοχή, επιδεξιότητα και επιμέλεια. Το επίπεδο προσοχής, επιδεξιότητας και επιμέλειας είναι αυτό που θα ασκείτο από ένα ευλόγως επιμελές άτομο, το οποίο έχει τις γενικές γνώσεις, επιδεξιότητα και επιμέλεια που αναμένεται να έχει ένα άτομο που εκτελεί τις εργασίες ενός συμβούλου που σχετίζονται με την εταιρεία, και ταυτόχρονα έχει τις γενικές γνώσεις, επιδεξιότητα και επιμέλεια που έχει ο συγκεκριμένος σύμβουλος.

Εξετάζοντας το εν λόγω καθήκον υπό το φως της εισαγωγής του συστήματος TN στο διοικητικό συμβούλιο, γίνεται κατανοητό πως η μετατόπιση της νομολογίας ώστε να επιβάλλει την αυστηρότερη ερμηνεία του επιπέδου ευθύνης του συμβούλου, επικουρεί στην αποφυγή της παράβασης των καθηκόντων του. Αρχικά, απαγορεύεται ένας σύμβουλος να μην επιδεικνύει την απαραίτητη επιδεξιότητα που αναμένεται από ένα άτομο με γνώσεις και εμπειρία συμβούλου. Έτσι, δεν θα μπορεί να επικαλεστεί τυχόν άγνοιά του για τον τρόπο που λειτουργεί ένα σύστημα τεχνητής νοημοσύνης στο οποίο βασίστηκε για να λάβει μια απόφαση, αφού από αυτόν αναμένεται να έχει τις γενικές γνώσεις που θα είχε ένας εύλογα ενημερωμένος σύμβουλος ο οποίος θα χρησιμοποιούσε ένα σύστημα TN. Ένα παράδειγμα, είναι η εισαγωγή προβληματικών δεδομένων στο σύστημα, η οποία οδηγεί σε λάθος συμπεράσματα. Αν οι σύμβουλοι δεν έχουν τις απαραίτητες γενικές γνώσεις για τον τρόπο λειτουργίας ενός συστήματος TN, και την πιθανότητα αυτό να καταλήξει σε λάθος συμπέρασμα, είναι πολύ πιθανόν να υιοθετήσουν μια πρότασή του χωρίς δεύτερη σκέψη, παραβαίνοντας έτσι το καθήκον τους για εύλογη επιδεξιότητα, προσοχή και επιμέλεια.

Επιπλέον, ένας σύμβουλος πρέπει να επιδεικνύει εύλογη προσοχή στις υποθέσεις της εταιρείας. Στο σημείο αυτό, είναι χρήσιμο να παρατεθεί ένα απόσπασμα της υπόθεσης *ASIC v Healey*,⁸ το οποίο εξηγεί τον βαθμό προσοχής που θεωρείται επαρκής: «Αν και δεν απαιτείται να έχει λεπτομερή επίγνωση

5. G. Ricci and S. Alberto, 'Artificial Agents in Corporate Boardrooms' (2019) 105(1) Cornell Law Review 869.

6. The Companies Act 2006.

7. Μιλτιάδης Μιλτιάδου, *Οι προσωπικές ευθύνες των διοικητικών συμβούλων και αξιωματούχων και η ασφάλισή τους* (Μιλτιάδης Μιλτιάδου, Λευκωσία 2010) σελ. 26.

8. *ASIC v Healey* [2011] FCA 717.

των καθημερινών δραστηριοτήτων, ένας σύμβουλος θα πρέπει να παρακολουθεί τις εταιρικές υποθέσεις και τις πολιτικές [της εταιρείας]. Ένας σύμβουλος πρέπει να είναι εξοικειωμένος με την οικονομική κατάσταση της εταιρείας, με τακτική εξέταση και κατανόηση των οικονομικών καταστάσεων. Ένας σύμβουλος, αν και όχι ελεγκτής, θα πρέπει να έχει ένα πνεύμα που να απευθύνει ερωτήματα». Το πιο πάνω απόσπασμα, θα μπορούσε να προσαρμοστεί και στη συγκεκριμένη περίπτωση, δηλαδή, όπως δεν αναμένει κανείς από έναν σύμβουλο να δίνει καθημερινή προσοχή σε όλα τα ζητήματα με τα οποία ασχολούνται οι οικονομολόγοι και λογιστές της εταιρείας, έτσι ακριβώς δεν αναμένεται από αυτόν να γνωρίζει ζητήματα προγραμματισμού, αλλά οφείλει να είναι επαρκώς προσεκτικός και να έχει τη γνώση να εντοπίζει έστω τυχόν σφάλματα που προκύπτουν στην απόφαση ενός συστήματος ΤΝ.

Τέλος, ένας σύμβουλος πρέπει να έχει εμπιστοσύνη σε ένα στέλεχος στο οποίο αναθέτει την άσκηση κάποιων εξουσιών, τηρώντας ταυτόχρονα έναν βαθμό επίβλεψης, ο οποίος είναι αναγκαίος ώστε να μην θεωρηθεί ότι ο σύμβουλος φέρει ευθύνη από αμέλεια. Αντίθετα με την πιο πάνω περίπτωση, στην οποία ο βαθμός επίβλεψης που χρειάζεται δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλος, στην περίπτωση που ένας σύμβουλος αναθέτει κάποια από τα καθήκοντά του σε σύστημα ΤΝ, τότε η ανάγκη για επίβλεψη αυξάνεται σημαντικά, σε τέτοιο βαθμό, που θα μπορούσαμε να πούμε πως θα άρμοζε και η δημιουργία ενός νέου αυτοτελούς καθήκοντος επίβλεψης για τέτοιες περιπτώσεις. Αυτή η πιθανότητα θα συζητηθεί εκτενέστερα παρακάτω.

B.2. Το καθήκον ανάθεσης

Αρχικά, είναι σημειωτέο ότι ήδη δίδεται στους συμβούλους διακριτική ευχέρεια να αναθέτουν κάποια από τα καθήκοντά τους, τόσο σύμφωνα με τη νομολογία,⁹ όσο και με τον περί Εταιρειών Νόμο

9. Παρά την απουσία ρύθμισης ως προς το ποια καθήκοντα μπορούν να ανατεθούν σε τρίτους, είναι θέση της νομολογίας πως τα «αληθινά» καθήκοντα των συμβούλων, αυτά δηλαδή που αφορούν την τελική λήψη αποφάσεων δεν θα πρέπει να αναθέτονται σε άλλους, καθώς όπως έκρινε το δικαστήριο στην αμερικανική υπόθεση *Chapin v Benwood* [1979] Del Ch 402 A.2d. 1205., δεν επιτρέπεται οι σύμβουλοι να «αναθέτουν καθήκοντα που βρίσκονται στην καρδιά της διαχείρισης της εταιρείας». Επίσης, στην *Dairy Containers v NZI Bank* [1995] 2 NZLR 30, το δικαστήριο είπε ότι «είναι θεμελιώδες καθήκον των συμβούλων να διαχειρίζονται τις δραστηριότητες της εταιρείας. Δική τους είναι η εξουσία και η ευθύνη αυτής της διαχείρισης». Έτσι, φαίνεται πως το καθήκον για τη λήψη τελικής απόφασης, θα πρέπει να παραμένει στους συμβούλους, αφού απαγορεύεται ουσιαστικά η ανάθεση του βασικού καθήκοντος διαχείρισης και επίβλεψης της εταιρείας.

στην Κύπρο.¹⁰ Ερμηνεύοντας τα πιο πάνω ευρέως, θα μπορούσε κανείς να πει πως όχι μόνο δεν απαγορεύεται, αλλά ενθαρρύνεται οι σύμβουλοι να εκχωρούν κάποιες από τις εξουσίες τους, εφόσον αυτό ρυθμίζεται στο καταστατικό. Έτσι, η ανάθεση των πιο περίπλοκων ζητημάτων σε σύστημα ΤΝ, μπορεί να βοηθήσει έναν σύμβουλο κατά την άσκηση των καθηκόντων του, αποφεύγοντας το ενδεχόμενο να έρθει αντιμέτωπος με αγωγές για παραβίαση των καθηκόντων του. Πέρα από αυτό, είναι δυνατόν να θεωρηθεί πως σε ορισμένες περιπτώσεις έχουν και καθήκον οι σύμβουλοι να αναθέτουν ορισμένες εξουσίες τους; Θα ήταν χρήσιμο να αφηθεί ανοικτή η πιθανότητα αυτή καθώς ένα σύστημα ΤΝ, μπορεί να αναλύει μεγαλύτερο όγκο δεδομένων από έναν άνθρωπο, δίνοντας μάλιστα πολύ ακριβή αποτελέσματα. Αν για παράδειγμα, υπήρχε ένα καθήκον που να επέβαλλε στους συμβούλους να λαμβάνουν την καλύτερη δυνατή απόφαση σε κάθε περίπτωση,¹¹ αυτό θα ήταν πολύ πιθανόν να οδηγήσει και στην υποχρέωση να αναθέτουν στο σύστημα ΤΝ κάποια από τα στάδια της διαδικασίας λήψης απόφασης, ώστε η απόφαση να είναι όσο πιο ακριβής και τεκμηριωμένη γίνεται.

B.3. Το καθήκον για επίβλεψη

Η τεχνολογία μπορεί να διευκολύνει τη λήψη αποφάσεων, αλλά δεν απαλλάσσει τους συμβούλους από την ανάγκη να επιβλέπουν και να αξιολογούν τις επιδόσεις του συστήματος. Ειδικά στις περιπτώσεις υψηλού κινδύνου, οι σύμβουλοι θα πρέπει να διασφαλίσουν ότι τα συστήματα ΤΝ συμμορφώνονται με τις ρυθμίσεις και δεν λαμβάνουν αποφάσεις που θα μπορούσαν να βλάψουν την εταιρεία ή τους μετόχους της.

Οι σύμβουλοι θα πρέπει να είναι σε θέση να ελέγχουν και να επιβλέπουν τη λειτουργία του συστήματος ΤΝ, διασφαλίζοντας ότι οι αποφάσεις που λαμβάνονται είναι σύμφωνες με το συμφέρον της εταιρείας. Το καθήκον που έχουν οι σύμβουλοι να επιβλέπουν άτομα στα οποία αναθέτουν διάφορες εξουσίες, μέχρι τώρα εντασσόταν στο καθήκον για

10. Στον περί Εταιρειών Νόμο στον Κανονισμό 81 του Πίνακα Α, καταγράφεται ρητά ότι με την προϋπόθεση της πρόβλεψης αυτού στο καταστατικό της εταιρείας, το διοικητικό συμβούλιο μπορεί να διορίζει κάποιο εξουσιοδοτημένο πρόσωπο να αντιπροσωπεύει την εταιρεία για συγκεκριμένη χρονική στιγμή να ασκεί όλες ή κάποιες από τις εξουσίες του ή και να μεταβιβάζει οποιοσδήποτε από τις εξουσίες του σε επιτροπές που αποτελούνται από μέλος ή μέλη του συμβουλίου, και πως αυτές θα πρέπει να συμμορφώνονται με τους κανονισμούς που τους επιβάλλουν οι σύμβουλοι.

11. Florian Moeslein, 'AI in Corporate Law' in L.A. Dimatteo, C. Poncibo, M.Cannarsa (Eds.) *The Cambridge Handbook of Artificial Intelligence: Global Perspectives on Law and Ethics* (CUP 2022) σελ. 79.

εύλογη επιδεξιότητα, προσοχή και επιμέλεια. Πλέον, εκτός από φυσικά πρόσωπα, οι σύμβουλοι είναι δυνατόν να αλληλεπιδρούν και με συστήματα ΤΝ, αναθέτοντας σε αυτά διάφορα καθήκοντα, με αποτέλεσμα να χρειάζεται να τα επιβλέπουν όταν αυτά εκτελούν τις ανατεθεισες εργασίες. Έτσι, λόγω της αυξημένης ανάγκης για επίβλεψη, η δημιουργία ενός καθήκοντος επίβλεψης, θα βοηθούσε στο να παρακάμπτεται το τεστ που επιβάλλεται για το καθήκον επιδεξιότητας, προσοχής και επιμέλειας, διευκολύνοντας έτσι τον εντοπισμό παράβασης. Η κωδικοποίηση αυτού του καθήκοντος, θα βοηθούσε στο να γνωρίζει ο κάθε σύμβουλος το ελάχιστο όριο επίβλεψης που είναι αναγκαίο, αποφεύγοντας έτσι την παράβαση των υπόλοιπων του καθήκοντων.

Μια λύση που υπάρχει για το πρόβλημα αυτό είναι η πρόσληψη ενός «συμβούλου τεχνολογίας» («technology director»), ο οποίος θα είναι ειδικός σε θέματα τεχνολογίας και πληροφορικής και υπεύθυνος να επιβλέπει τις διάφορες πτυχές λειτουργίας του συστήματος ΤΝ.¹² Θα έχει την υποχρέωση να εξετάζει κατά πόσον οι πληροφορίες που εισάγονται στο σύστημα ΤΝ είναι αξιόπιστες, σύμφωνες με τον νόμο και χωρίς προκαταλήψεις. Πέρα από τα πιο πάνω, ως ειδικός, θα μπορεί να ελέγχει κατά πόσον στην περίπτωση που ένα τέτοιο σύστημα πρόκειται να αγοραστεί από μια εταιρεία για χρήση του στο διοικητικό συμβούλιο, πληροί τις κατασκευαστικές προδιαγραφές, τις απαιτήσεις ασφάλειας και έχει τύχει σωστού προγραμματισμού. Η υιοθέτηση του «συμβούλου τεχνολογίας» από την εταιρεία, επιλύει και σε μεγάλο βαθμό το πρόβλημα που υπάρχει με το ζήτημα της ευθύνης.

IV. Κριτική - Συμπεράσματα

Παρά τις προσπάθειες της ΕΕ με την εισαγωγή του AI Act, που θέτει ελάχιστες απαιτήσεις για τα συστήματα ΤΝ, εξακολουθούν να υπάρχουν ρυθμιστικά κενά, ειδικά όσον αφορά την χρήση τους στις εταιρείες. Αν και το AI Act επιδιώκει να εξασφαλίσει την διαφάνεια, δεν επαρκεί για την αποφυγή ευθύνης όταν οι σύμβουλοι δεν ασκούν σωστά τα καθήκοντά τους. Μία πρόταση είναι η εισαγωγή σαφών εσωτερικών κανονισμών και διαδικασιών σε κάθε εταιρεία που χρησιμοποιεί ΤΝ, διασφαλίζοντας τον σωστό έλεγχο των συστημάτων, την επεξηγησιμότητά τους και την ορθή χρήση τους. Το παράδειγμα του Καναδά, με την Οδηγία για την Αυτοματοποιημένη Λήψη Αποφάσεων μέσω ΤΝ¹³, αναδεικνύεται

ως ένα πιθανό μοντέλο για την Κύπρο, υπογραμμίζοντας την ανάγκη για επαρκή επίβλεψη και εκπαίδευση των συμβούλων στην χρήση της τεχνολογίας.

Άξια αναφοράς είναι η αλληλεξάρτηση του καθήκοντος επιδεξιότητας, προσοχής και επιμέλειας, της εξουσίας ανάθεσης και του καθήκοντος επίβλεψης. Αν και τα δύο τελευταία συνήθως εντάσσονται στο πρώτο, θα ήταν χρήσιμο να αναγνωριστούν ως αυτοτελή καθήκοντα. Παρά τον διαχωρισμό τους, τα καθήκοντα αυτά αλληλεπιδρούν και πρέπει να ασκούνται σωρευτικά. Τα καθήκοντα ανάθεσης και επίβλεψης, έρχονται ουσιαστικά να συμπληρώσουν το καθήκον της εύλογης επιδεξιότητας, προσοχής και επιμέλειας, με την έννοια ότι είναι δύσκολο οι σύμβουλοι να μπορούν να διαχειριστούν όλες τις υποθέσεις της εταιρείας ή τα προβλήματα που προκύπτουν μόνοι τους. Έτσι, η εξουσία ανάθεσης όπως ισχύει μέχρι τώρα, τους δίνει τη δυνατότητα να αναθέτουν κάποιες εξουσίες τους σε τρίτα άτομα που κατέχουν τις απαραίτητες δεξιότητες, ώστε να τους βοηθούν με τις καθημερινές τους δραστηριότητες ή με ζητήματα για τα οποία δεν έχουν την απαραίτητη πείρα να αποφασίσουν. Όμως, ενώ μπορεί ένας σύμβουλος σε κάποια περίπτωση να έχει καθήκον να αναθέσει σε ένα σύστημα κάποιες εξουσίες του, θα έχει και ταυτόχρονα το καθήκον, είτε εκείνος είτε ο «σύμβουλος τεχνολογίας», να επιβλέπει την εκτέλεση του καθήκοντος αυτού.

Η τεχνητή νοημοσύνη αλλάζει τον τρόπο άσκησης καθήκοντων των συμβούλων, καθώς έστω και αν μπορούν να συμβουλευούνται συστήματα ΤΝ, η τελική ευθύνη παραμένει στους ίδιους. Η ανάθεση εξουσιών σε ΤΝ συστήματα πρέπει να συνοδεύεται από επίβλεψη για αποφυγή λανθασμένων αποφάσεων. Μία πρόταση είναι η δημιουργία του θεσμού «συμβούλου τεχνολογίας», ο οποίος θα είναι επιφορτισμένος αποκλειστικά με το καθήκον επίβλεψης του συστήματος, ώστε αφενός να τονιστεί η σημασία επίβλεψης ενός συστήματος ΤΝ, και αφετέρου να ανακατεμηθούν οι ευθύνες μεταξύ των συμβούλων. Ο σύμβουλος τεχνολογίας θα μπορεί να είναι ένας σύμβουλος με εξειδικευμένες γνώσεις πληροφορικής.

Οι σύμβουλοι λοιπόν, θα πρέπει να χρησιμοποιούν την ΤΝ για να ενισχύσουν την ικανότητά τους να λαμβάνουν τεκμηριωμένες αποφάσεις, παραμένοντας ταυτόχρονα υπεύθυνοι για τα αποτελέσματά. Το μέλλον της εταιρικής διακυβέρνησης με την ΤΝ υπόσχεται σημαντικές αλλαγές, αλλά η επιτυχία της εξαρτάται από την ορθή ρύθμιση και την προσεκτική διαχείριση των κινδύνων που συνεπάγεται.

12. Dr. Joseph Lee & Peter Underwood, 'AI in the boardroom: Let the law be in the driving seat' (2021) *International and Comparative Corporate Law Journal*, <https://ssrn.com/abstract=3874588> accessed 17/04/2024.

13. Treasury Board of Canada Secretariat, 'Directive on Auto-

mated Decision-Making' (2019), <https://www.tbs-sct.canada.ca/pol/doc-eng.aspx?id=32592> accessed 20/04/2024.

IV. Δικονομικό Δίκαιο

Καθυστερήσεις στο Κυπριακό Δικαστικό Σύστημα: Επιτακτική ανάγκη για εισαγωγή υποχρεωτικής προσπάθειας για εξωδικαστική επίλυση διαφορών μέσω Εναλλακτικής Επίλυσης Διαφορών;

Delays in the Cyprus Judicial System: Imperative need for the introduction of a mandatory attempt for out-of-court dispute resolution through Alternative Dispute Resolution?

Σίμος Σχίζας, Δικηγόρος – Νομικός Σύμβουλος, Διαπιστευμένος Διαμεσολαβητής
Simos Schizas, Advocate – Legal Consultant, Accredited Mediator

Abstract

Το διαχρονικό φαινόμενο των αδικαιολόγητων καθυστερήσεων που σημειώνονται στην εκδίκαση υποθέσεων ενώπιον των Κυπριακών Δικαστηρίων έχει καθ' επανάληψη οδηγήσει στην καταδίκη της Κυπριακής Δημοκρατίας αναφορικά με καταπάτηση θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το παρόν άρθρο αποσκοπεί να εντοπίσει την αιτία των καθυστερήσεων στο Κυπριακό δικαστικό σύστημα, σε προσπάθεια επίλυσης του προβλήματος αυτού. Εξετάζεται ο θεσμός της διαμεσολάβησης στην Κύπρο, ενώ γίνεται σύγκριση με το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο στην Ιταλία και την Ελλάδα. Τέλος, γίνεται πρόταση για την εισαγωγή Υποχρεωτικής Αρχικής Συνεδρίας Διαμεσολάβησης για την προσπάθεια επίλυσης αστικών και εμπορικών διαφορών, πριν τη λήψη ένδικων μέσων, επεξηγώντας γιατί η πρόταση αυτή είναι η πλέον κατάλληλη για τη μείωση των καθυστερήσεων στο Κυπριακό δικαστικό σύστημα.

The perennial phenomenon of unjustified delays in the adjudication of cases before the Cyprus Courts has repeatedly led to the condemnation of the Republic of Cyprus for the violation of fundamental human rights. This article aims to identify the cause of the delays in the judicial system of Cyprus, in an attempt to resolve this problem. An analysis of mediation in Cyprus is made, making a comparison with the current legislative framework in Italy and Greece. Finally, a proposal is made for the introduction of a Mandatory Initial Mediation Session, in an attempt to resolve civil and commercial disputes, before taking legal measures, explaining why this proposal is the most suitable for the reduction of delays in the judicial system of Cyprus.

Λέξεις-Κλειδιά: Διαμεσολάβηση – Εναλλακτική Επίλυση Διάφορων – Υποχρεωτική Αρχική Συνεδρία Διαμεσολάβησης – Καθυστερήσεις – Συγκριτικό Δίκαιο

Key-words: Mediation – Alternative Dispute Resolution – Mandatory Initial Mediation Session – Delay – Comparative Law

I. Εισαγωγή

Είναι γνωστό τοις πάσι ότι ο χρόνος εκδίκασης υποθέσεων ενώπιον δικαστηρίου αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την αποτελεσματική απονομή δικαιοσύνης.¹ Συνεπώς, η εκδίκαση δικαστικών υποθέσεων εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος προστατεύεται ως ένα από τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, για τη διασφάλιση της Αρχής του Κράτους Δικαίου.

Ένεκα σωρείας προβλημάτων που αντιμετωπίζει το δικαστικό σύστημα στην Κύπρο, περιλαμβανομένου του μεγάλου αριθμού υποθέσεων που έχουν συσσωρευτεί και εκκρεμούν ακρόασης, η εκδίκαση υποθέσεων καθυστερεί δραματικά, με την έκδοση τελεσίδικων αποφάσεων συχνά να καθυστερεί πέραν των 10 χρόνων.

Η Κυπριακή Δημοκρατία έχει καταδικαστεί σε αριθμό προσφυγών ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (το «ΕΔΑΔ») για παράβαση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος και του δικαιώματος σε αποτελεσματική προσφυγή,² μεταξύ άλλων.

Σύμφωνα με στον τομέα της δικαιοσύνης, η Κύπρος διατηρεί από τις πιο χαμηλές θέσεις ανάμεσα στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα

* Το συγκεκριμένο άρθρο αποτελεί προσαρμογή της διπλωματικής εργασίας που εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Ευρωπαϊκό Εμπορικό Δίκαιο» του Τμήματος Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου, υπό την ακαδημαϊκή εποπτεία του Δρ. Μιχάλη Χατζηπαναγιώτη, Επίκουρου Καθηγητή Ιδιωτικού Δικαίου.

1. Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (η «ΕΣΔΑ»), Άρθρο 6 (1).

2. CASE OF ALTIUS INSURANCE LTD v CYPRUS, Αίτηση Αρ. 41151/20, ΕΔΑΔ (τρίτο τμήμα).

απονομής δικαιοσύνης, με τον μεγαλύτερο εκτιμώμενο χρόνο για τη δικαστική επίλυση υποθέσεων.³ Σε μία σύγχρονη πραγματικότητα όπου ο χρόνος ισούται με χρήμα και ενώ η εκτενής καθυστέρηση στην απονομή της δικαιοσύνης, έχει αναγνωριστεί και θιχτεί επανειλημμένως στο παρελθόν, δεν έχουν ληφθεί μέχρι σήμερα μέτρα ικανά να την απαλείψουν ή να την μειώσουν αισθητά.

Πιο κάτω θα εξεταστεί ο τρόπος με τον οποίο η διαμεσολάβηση, ως μορφή Εναλλακτικής Επίλυσης Διαφορών, μπορεί να αποτελέσει την απάντηση στο χρόνιο πρόβλημα που ταλανίζει το δικαστικό σύστημα στην Κύπρο. Με αναφορά στο μοντέλο της Υποχρεωτικής Αρχικής Συνεδρίας Διαμεσολάβησης που εφαρμόστηκε στην Ελλάδα και στην Ιταλία, θα εξεταστεί το πως η εισαγωγή υποχρεωτικής προσπάθειας στο Κυπριακό Δίκαιο για εξωδικαστική επίλυση διαφορών μέσω της Εναλλακτικής Επίλυσης Διαφορών θα μπορούσε να παίξει καταλυτικό ρόλο για τη μείωση των καθυστερήσεων στο Κυπριακό δικαστικό σύστημα.

II. Καθυστερήσεις Στο Κυπριακό Δικαστικό Σύστημα

A. Δικαίωμα σε Δίκαιη Δίκη εντός Λογικής Προθεσμίας

Το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη εντός λογικής προθεσμίας⁴ αναγνωρίζεται ως ένα από τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου. Αποτελώντας μέρος της ΕΣΔΑ, προστατεύεται σε Ευρωπαϊκό επίπεδο ως ο ακρογωνιαίος λίθος όλων των δραστηριοτήτων του Συμβουλίου της Ευρώπης,⁵ ενώ επίσης αναγνωρίζεται και προστατεύεται από το Άρθρο 30(2) του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας ως θεμελιώδες δικαίωμα.

Δεσμευόμενοι από τις πρόνοιες της ΕΣΔΑ και του Κυπριακού Συντάγματος, τόσο οι δικαστές που στελεχώνουν τα Δικαστήρια της Κυπριακής Δημοκρατίας, όσο και οι υπόλοιποι λειτουργοί της δικαιοσύνης, υποχρεούνται να διασφαλίζουν, ο καθένας από την πλευρά του, την ομαλή λειτουργία των Κυπριακών Δικαστηρίων και την απονομή της δικαιοσύνης εντός ευλόγου χρόνου. Ακολουθεί, συνεπώς, ότι οι πολύχρονες καθυστερήσεις που επιδεικνύονται στην εκδίκαση υποθέσεων στην Κύπρο, συνιστούν

κατάφωρη παραβίαση του θεμελιώδους δικαιώματος σε δίκαιη δίκη εντός ευλόγου χρόνου.

Κάνοντας αναφορά σε υποδείξεις του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (το «ΔΕΕ»), ο Schroeder αναγνωρίζει το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη ως συστατικό στοιχείο του Κράτους Δικαίου.⁶ Η αρχή αυτή, η οποία κατοχυρώνεται από το Άρθρο 2 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, βρίσκεται στον πυρήνα των αξιών στη βάση των οποίων θεσπίστηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση, είναι συνυφασμένη με την έννοια της ίδιας της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αποτελεί κοινό υπόβαθρο σε όλα τα κράτη μέλη.

Είναι η θέση του γράφοντος ότι οι εκτενείς καθυστερήσεις που χαρακτηρίζουν την εκδίκαση δικαστικών υποθέσεων και την έκδοση τελεσίδικων αποφάσεων στην Κύπρο, συνιστούν αναποτελεσματική εξάσκηση και κατ' επέκταση καταπάτηση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη εντός ευλόγου χρόνου. Μη σεβόμενη θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα όπως το προαναφερθέν, η Κύπρος δεν μπορεί να λογίζεται και συνεπώς παύει να αποτελεί Κράτος Δικαίου.

Ως επακόλουθο των εκτενών καθυστερήσεων στην εκδίκαση δικαστικών υποθέσεων η Κυπριακή Δημοκρατία έχει καταδικαστεί από το ΕΔΑΔ σε μεγάλο αριθμό προσφυγών για παραβίαση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος (Άρθρου 6 (1) ΕΣΔΑ) και του δικαιώματος σε αποτελεσματική προσφυγή (Άρθρου 13 ΕΣΔΑ)⁷ μεταξύ άλλων, ενώ έχει υποχρεωθεί να καταβάλει σχετικές χρηματικές αποζημιώσεις. Σημειώνεται η σημαντικότητα της απάλειψης αδικαιολόγητων καθυστερήσεων κατά την δικαστική επίλυση διαφορών, η οποία θα συμβάλει τόσο στην καλύτερη απονομή δικαιοσύνης, όσο και στην εξοικονόμηση χρόνου, πόρων και δημόσιου χρήματος.

Παρά τη μακροχρόνια ύπαρξη του φαινομένου των καθυστερήσεων στο δικαστικό σύστημα και των υποθέσεων που καταδικάζουν την Κυπριακή Δημοκρατία για παραβίαση θεμελιωδών δικαιωμάτων, το Κυπριακό δικαστικό σύστημα απέχει μακράν από την επίλυση αυτού του προβλήματος.

B. Πίνακας Αποτελεσμάτων στον Τομέα της Δικαιοσύνης

Σύμφωνα με ετήσια έρευνα που διεξάγει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στον τομέα της δικαιοσύνης (το

3. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης για το 2023, 08/06/2023.

4. ΕΣΔΑ, Άρθρο 6(1).

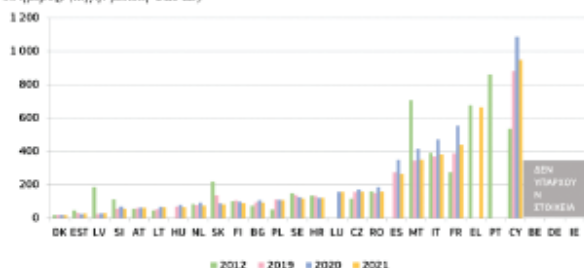
5. 'A Convention to protect your rights and liberties', (Συμβούλιο της Ευρώπης) <<https://www.coe.int/en/web/human-rights-convention>> πρόσβαση στις 02 Μαρτίου 2024.

6. Werner Schroeder, 'The Rule of Law as a Value in the Sense of Article 2 TEU: What does it Mean and Imply?', επιμ. von Bogdandy, A., Bogdanowicz, P., Canor, I., Grabenwarter, C., Tab-
orowski, M., Schmidt, M., *Defending Checks and Balances in EU Member States* (Τόμος 298 Springer, Βερολίνο, 2021).

7. CASE OF ALTIUS INSURANCE LTD v CYPRUS, Αίτηση Αρ. 41151/20, ΕΔΑΔ (τρίτο τμήμα).

«EU Justice Scoreboard 2023»),⁸ η δικαστική επίλυση των αστικών, εμπορικών, διοικητικών και άλλων υποθέσεων στην Κύπρο απαιτεί τον πιο πολύ χρόνο συγκριτικά με όλα τα κράτη μέλη (για τα οποία υπάρχουν στοιχεία), κατά τα έτη 2019, 2020 και 2021.

Διάγραμμα 5: Εκτιμώμενος αναγκαίος χρόνος για τη δικαστική επίλυση αστικών, εμπορικών, διοικητικών και άλλων υποθέσεων τα έτη 2012, 2019–2021 (*) (σε πρώτο βαθμό / σε μήνες) (πηγή: μελέτη CEPEJ)

Παρά του γεγονότος ότι στην Κύπρο παρατηρείται ένας από τους χαμηλότερους αριθμούς νεοεισαχθείσων υποθέσεων (ανάμεσα στα κράτη μέλη για τα οποία υπάρχουν δεδομένα) και δεδομένου του γεγονότος ότι στην Κύπρο παρατηρείται ο χαμηλότερος κατά κεφαλήν προϋπολογισμός για τη λειτουργία των δικαστηρίων ανάμεσα στα κράτη μέλη, διαφαίνεται ότι κρίνεται χαμηλότερος αριθμός υποθέσεων από τον αριθμό των νέων υποθέσεων που καταχωρούνται ετησίως.

Παρατηρείται επίσης αύξηση της διαφοράς μεταξύ του αριθμού των νέων υποθέσεων με των κριθεισών υποθέσεων ανά έτος, ενώ η Κύπρος κατέχει το πιο χαμηλό ποσοστό επίλυσης υποθέσεων από όλα τα κράτη μέλη (για τα οποία υπάρχουν δεδομένα) κατά το έτος 2021. Ως επακόλουθο, παρατηρείται αυξητική τάση στον αριθμό των εκκρεμών υποθέσεων από το 2012 μέχρι το 2021 στην Κύπρο.

Γ. Έκθεση για τις Λειτουργικές Ανάγκες των Δικαστηρίων

Στο πλαίσιο της Έκθεσης που εξέδωσε η επιτροπή που σχηματίστηκε για την εξέταση των λειτουργικών αναγκών των Δικαστηρίων στην Κύπρο,⁹ έγιναν οι ακόλουθες συστάσεις, μεταξύ άλλων, για τη μείωση των καθυστερήσεων στην εκδίκαση υποθέσεων ενώπιον του Ανωτάτου και των Επαρχιακών Δικαστηρίων:

1. Μείωση του αριθμού των εφέσεων¹⁰

2. Αύξηση του αριθμού των δικαστών¹¹

3. Αύξηση του προσωπικού των Επαρχιακών Δικαστηρίων¹²

4. Περιορισμός των υποθέσεων που καταχωρούνται στα δικαστήρια¹³

Είναι η άποψη του γράφοντος ότι οι πλείστες προτάσεις που υπέβαλε η Επιτροπή πιο πάνω είναι προβληματικές, αφού η εφαρμογή τους εγκυμονεί κινδύνους για τα δικαιώματα των πολιτών, απαιτεί υψηλές δαπάνες ή εκτενείς μεταρρυθμίσεις στο Δικαστικό Σύστημα.

Για τη μείωση του αριθμού των εφέσεων, η επιτροπή προτείνει την εισαγωγή αυστηρών κριτηρίων για την παραχώρηση άδειας για την καταχώρηση έφεσης, με την πιθανότητα εισαγωγής ελάχιστου χρηματικού ορίου επίδικης διαφοράς για την λήψη σχετικής άδειας. Η επιτροπή συζητεί ακόμη την ενδεχόμενη αύξηση των δικαστικών τελών για την μείωση προδήλως αβάσιμων εφέσεων.

Κατά την άποψη του γράφοντος, η υιοθέτηση αυστηρών μέτρων για τη λήψη άδειας για καταχώρηση έφεσης, όπως η εισαγωγή ελάχιστου χρηματικού ορίου επίδικης διαφοράς, καθώς και η εισαγωγή υψηλών δικαστικών τελών, είναι πιθανόν να περιορίσουν το δικαίωμα πρόσβασης στα δικαστήρια.

Παράλληλα, ενώ ο γράφων θεωρεί ότι η αύξηση στον αριθμό των δικαστών και των δικαστικών λειτουργιών είναι στο παρόν στάδιο απαραίτητη για την αντιμετώπιση του προβλήματος του μεγάλου αριθμού εκκρεμών υποθέσεων (backlog), σημειώνει ότι αυτή είναι δύσκολο να εφαρμοστεί στον απαραίτητο βαθμό, δεδομένου του μεγάλου κόστους που συνεπάγεται, ενώ δεν αποτελεί μια βιώσιμη λύση.

Σύμφωνα με ανεξάρτητη έρευνα που διεξάχθηκε, ο αριθμός των εκκρεμών υποθέσεων (backlog) από 1,869 το 2010, αυξήθηκε σε 2,821 το 2013, αριθμός ο οποίος αυξήθηκε σε 4,318 υποθέσεις το 2016.¹⁴ Για την αποφυγή πιθανής μελλοντικής επανάληψης του ίδιου φαινομένου σε πιο μεγάλη κλίμακα (με τυχόν περαιτέρω αύξηση στον αριθμό των εισερχόμενων υποθέσεων στο μέλλον), είναι υψίστης σημασίας να ληφθούν μέτρα για την αποτροπή της ανεξέλεγκτης εισροής υποθέσεων στο δικαστικό σύστημα, με τρόπο που δεν επηρεάζεται το δικαίωμα πρόσβασης στα δικαστήρια.

8. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης για το 2023, 8 Ιουνίου 2023, 14.

9. Πύργος Ερωτοκρίτου, Έκθεση Ανωτάτου Δικαστηρίου για τις Λειτουργικές Ανάγκες των Δικαστηρίων και για Άλλα Συναφή Θέματα, Ανώτατο Δικαστήριο, 1 Ιουνίου 2016.

10. ibid 28.

11. ibid 31.

12. ibid 34.

13. ibid 35.

14. Structural Reform Support Service (SRSS) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, *Functional Review of the Courts System of Cyprus*; *Technical Assistance Project* (2008) 37 <https://www.cyprusbarassociation.org/files/publications/Functional_Review_of_Courts_System_of_Cyprus_IPA_Ireland_-_Final_Report.pdf> πρόσβαση στις 12 Απριλίου 2024.

Ο γράφων υποστηρίζει ότι η πρόταση της επιτροπής για τον περιορισμό των υποθέσεων που καταχωρούνται στα δικαστήρια μέσω της ενθάρρυνσης χρήσης μορφών Εναλλακτικής Επίλυσης Διαφορών αποτελεί την χρυσή τομή για την αντιμετώπιση των εκτενών καθυστερήσεων που επιδεικνύει το δικαστικό σύστημα.

III. Εισαγωγή Υποχρεωτικής Προσπάθειας Για Εξωδικαστική Διευθέτηση Μέσω Εναλλακτικής Επίλυσης Διαφορών

A. Θεσμός της Διαμεσολάβησης

Η εισαγωγή στο Κυπριακό νομικό σύστημα υποχρέωσης για την προσπάθεια εξωδικαστικής επίλυσης διαφορών μέσω Εναλλακτικής Επίλυσης Διαφορών, αποτελεί, κατά την άποψη του γράφοντος, την πλέον κατάλληλη λύση για την αποσυμφόρηση του δικαστικού συστήματος. Ακολουθώντας τα παραδείγματα άλλων κρατών μελών, ο γράφων εισηγείται την εισαγωγή υποχρέωσης των μερών να προσφεύγουν στο θεσμό της διαμεσολάβησης για την επίλυση διαφορών προτού προσφύγουν σε ένδικα μέσα.

Η διαμεσολάβηση αποτελεί μια μορφή Εναλλακτικής Επίλυσης Διαφορών, στο πλαίσιο της οποίας ένα ανεξάρτητο, τρίτο μέρος (ο διαμεσολαβητής) υποβοηθεί τα εμπλεκόμενα μέρη να επιτύχουν μια κοινώς αποδεκτή λύση των υποκείμενων ζητημάτων της διαφοράς.¹⁵

Η Οδηγία 2008/52/ΕΚ για Ορισμένα Θέματα Διαμεσολάβησης σε Αστικές και Εμπορικές Υποθέσεις επιδιώκει να επιφέρει ισορροπία μεταξύ του ποσοστού επίλυσης διαφορών μέσω της διαμεσολάβησης και των δικαστικών διαδικασιών, ενώ σε καμία περίπτωση δεν αποσκοπεί στην αντικατάσταση της δικαστικής επίλυσης διαφορών.

Λόγω της φύσης της, των αρχών και κανονισμών που τη διέπουν, καθώς και της διαδικασίας ολοκλήρωσής της, η διαμεσολάβηση επιδιώκει και διευκολύνει την εξεύρεση μιας εκούσιας λύσης η οποία θα είναι κοινώς αποδεκτή και αμοιβαίως επωφελής για όλα τα μέρη που εμπλέκονται σε αυτή.¹⁶ Στο πλαίσιο διαμεσολάβησης, τα μέρη έχουν την ευελιξία να καθορίσουν τα ίδια την έκβαση της διαφοράς, στη βάση των δικών τους επιθυμιών, με την πιθανότητα εξεύρεσης λύσης που να επιτρέπει σε καθένα από τα μέρη να κερδίσουν αυτό που επιδιώκουν (win-win solution), χωρίς να υπάρχει κάποιος που να θεωρείται «ηττημένος», αντίθετα δηλαδή με την κατάληξη

μέσω της δικαστικής επίλυσης της διαφοράς.

Με την υπαγωγή της διαφοράς στη διαμεσολάβηση, τα μέρη έχουν την ευκαιρία να επιλύσουν τη διαφορά τους σε πολύ πιο σύντομο χρονικό διάστημα. Ενώ η ακριβής χρονική διάρκεια της διαδικασίας της διαμεσολάβησης εξαρτάται από τις περιστάσεις της κάθε διαφοράς, τα μέρη μπορούν ρεαλιστικά να αναμένουν την ολοκλήρωση της διαμεσολάβησης και την επίλυση της διαφοράς εντός ημερών ή εβδομάδων.¹⁷ Με την μείωση του χρόνου επίλυσης διαφοράς, αναπόφευκτα μπορεί να αναμένεται και αντίστοιχη μείωση στο εμπλεκόμενο κόστος.

Τέλος, το Άρθρο 24 του Περί Ορισμένων Θεμάτων Διαμεσολάβησης σε Αστικές Διαφορές Νόμου του 2012 (ο «Νόμος 159(Ι)/2012»), ο οποίος θεσπίστηκε για σκοπούς εναρμόνισης με την Οδηγία 2008/52/ΕΚ, προνοεί ότι οποιαδήποτε δήλωση γίνεται ενώπιον διαμεσολαβητή κατά τη διάρκεια διαδικασίας διαμεσολάβησης δεν μπορεί να γίνει δεκτή ως μαρτυρία εναντίον οποιουδήποτε άλλου προσώπου στο πλαίσιο δικαστικής διαδικασίας σε περίπτωση αποτυχίας της διαμεσολάβησης. Η πρόνοια αυτή εξασφαλίζει ότι τόσο ο διαμεσολαβητής, όσο και τα ίδια τα μέρη, δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν πληροφορίες ή δηλώσεις που κοινοποιήθηκαν ή έγιναν κατά τη διάρκεια διαμεσολάβησης, ενισχύοντας περαιτέρω την εμπιστευτική φύση της διαδικασίας.

B. Μοντέλα Υποχρεωτικής Διαμεσολάβησης σε Ευρωπαϊκό Επίπεδο

Η Οδηγία 2008/52/ΕΚ κατέστησε την υπό συζήτηση προϋποθέσεις υποχρεωτική προσφυγή στη διαμεσολάβηση πιθανή, με τον νομοθέτη του κάθε κράτους μέλους να μπορεί να επιλέξει κατά πόσο να υιοθετήσει αυτή την προσέγγιση.

Η Ιταλία αποτέλεσε το πρώτο κράτος μέλος που υιοθέτησε το μοντέλο της υποχρεωτικής διαμεσολάβησης στην έννομη του τάξη. Έπειτα από αποτυχημένες προσπάθειες για προώθηση της διαμεσολάβησης οι οποίες αποδείχθηκαν ατελέσφορες και έτυχαν εναντίωσης από το Ιταλικό δικηγορικό σώμα, το 2013 η Ιταλική κυβέρνηση κατέστησε την διαμεσολάβηση υποχρεωτική σε μεγάλο αριθμό αστικών και εμπορικών υποθέσεων αναφορικά με ακίνητη ιδιοκτησία, ασφαλιστικές συμβάσεις, αποζημιώσεις από ιατρική αμέλεια, οικονομικές συμβάσεις και οικογενειακά συμβόλαια και συμφωνίες, μεταξύ άλλων.

Σε αντίθεση με προηγούμενες προσπάθειες, ο νέος νόμος που θεσπίστηκε κατέστησε υποχρεωτική μόνο τη συμμετοχή σε αρχική συνεδρία διαμεσολά-

15. Oxford Dictionary of Law, Oxford University Press (8^η Έκδοση, 2015), 394.

16. Roman Rewald, 'Mediation in Europe: The Most Misunderstood Method of Alternative Dispute Resolution', στο "Weil World Arbitration Report" (Weil, Gotshal & Manges LLP 2014), 14.

17. Constantin-Adi Gavrilă, *How long is your average Mediation?* (Kluwer Mediation Blog, 14 Ιουνίου 2017) <<https://mediationblog.kluwerarbitration.com/2017/06/14/long-average-mediation/>> πρόσβαση στις 10 Απριλίου 2024.

βησης με την καταβολή μηδαμινού κόστους και την επιβολή κυρώσεων σε περίπτωση μη συμμόρφωσης. Η τροποποίηση αυτή του νομοθετικού πλαισίου στην Ιταλία επέφερε την αύξηση του αριθμού των διαμεσολαβήσεων σε πέραν των 180,000,¹⁸ την αύξηση του ποσοστού επιτυχούς επίλυσης της διαφοράς μέσω της διαμεσολάβησης, από 42% (υπό το καθεστώς εκούσιας διαμεσολάβησης) σε 47% (υπό το καθεστώς υποχρεωτικής διαμεσολάβησης με τη δυνατότητα εξαίρεσης),¹⁹ ενώ σημαντικότερα, επέφερε μείωση της τάξης του 12% στον αριθμό των αγωγών που καταχωρούνται στα Ιταλικά δικαστήρια στο τόσο σύντομο χρονικό πλαίσιο εφαρμογής του μοντέλου αυτού.²⁰

Ακολουθώντας το παράδειγμα του Ιταλού νομοθέτη, με την θέσπιση του Νόμου 4512/2018 και του Νόμου 4640/2019 που τον αντικατέστησε, εισήχθη στην Ελληνική έννομη τάξη η υποχρέωση ολοκλήρωσης της Υποχρεωτικής Αρχικής Συνεδρίας Διαμεσολάβησης, προτού τα μέρη προσφύγουν σε ένδικα μέσα για την επίλυση μεγάλου αριθμού κατηγοριών διαφορών.²¹

Οι Giuseppe De Palo και Romina Canessa²² κάνουν αναφορά σε έρευνα που διεξάχθηκε το 2003 αναφορικά με το ποσοστό ατόμων που επιθυμούν να συμμετάσχουν σε πρόγραμμα δωρεάς οργάνων.²³ Η έρευνα αυτή εξέτασε τα διαφορετικά μοντέλα προγραμμάτων δωρεάς οργάνων που ήταν σε εφαρμογή σε διάφορα κράτη μέλη, με κάποια κράτη μέλη να εφαρμόζουν προαιρετικά (opt-in) και άλλα υποχρεωτικά προγράμματα, με την επιλογή εξαίρεσης (opt-out). Η έρευνα κατέδειξε ότι η εφαρμογή υποχρεωτικής συμμετοχής στο πρόγραμμα δωρεάς οργάνων με την δυνατότητα εξαίρεσης μέσω αντίστοιχης δήλωσης, επέφερε συμμετοχή στα προγράμματα δωρεάς οργάνων πολύ κοντά στο 100%. Κατέστη λοιπόν ξεκάθαρο από την έρευνα του 2003 ότι η εφαρμογή

μοντέλου υποχρεωτικής συμμετοχής στο πρόγραμμα δωρεάς οργάνων, με την δυνατότητα εξαίρεσης (opt-out) οδήγησε σε σχεδόν καθολική συμμετοχή.

Στη βάση των όσων έχουν συζητηθεί ανωτέρω, επιβεβαιώνεται ότι η εισαγωγή υποχρέωσης προσπάθειας επίλυσης διαφορών μέσω της διαμεσολάβησης (με τη δυνατότητα λήψης ένδικων μέσων σε περίπτωση αποτυχίας αυτής) όπως εισηγείται ο γράφων, θα αποτελέσει τη λύση για την αύξηση του αριθμού διαμεσολαβήσεων στην Κύπρο, τη μείωση του αριθμού των νεοεισεχθέντων υποθέσεων και κατ' επέκταση των καθυστερήσεων στα Κυπριακά Δικαστήρια.

IV. Εφαρμογή Υποχρεωτικής Προσπάθειας Εξωδικαστικής Επίλυσης Διαφορών Στο Κυπριακό Νομικό Σύστημα

A. Υποχρεωτική Προσφυγή στη Διαμεσολάβηση

Έχοντας αναλύσει τα υφιστάμενα προβλήματα που αντιμετωπίζει το Κυπριακό δικαστικό σύστημα και τα οποία προκαλούν πολύχρονες καθυστερήσεις στην εκδίκαση δικαστικών υποθέσεων, ο γράφων εισηγείται την εισαγωγή υποχρέωσης διεξαγωγής Υποχρεωτικής Αρχικής Συνεδρίας Διαμεσολάβησης πριν τη λήψη ένδικων μέσων αναφορικά με αστικές και εμπορικές διαφορές. Η ανάγκη για την προσφυγή στη διαμεσολάβηση πριν τη λήψη δικαστικών μέτρων, όπως προτείνει ο γράφων, έχει ήδη αναγνωριστεί και από το Υπουργείο Δικαιοσύνης και Δημοσίας Τάξεως της Κύπρου, με την πρόταση σχετικού νομοσχεδίου το 2023, χωρίς ωστόσο να υπάρχει μέχρι στιγμής οποιαδήποτε σχετική εξέλιξη.

Η τροποποίηση του υφιστάμενου νομοθετικού πλαισίου που προτείνεται (ο «νέος νόμος») σκοπό θα έχει να ρυθμίσει καλύτερα το θεσμό της διαμεσολάβησης και τη διεξαγωγή της Υποχρεωτικής Αρχικής Συνεδρίας Διαμεσολάβησης, να εναρμονίσει περαιτέρω την Κυπριακή νομοθεσία με τις πρόνοιες της Οδηγίας 2008/52/EK και την υποβοήθηση της επίτευξης του στόχου της δημιουργίας πιο ισορροπημένης σχέσης μεταξύ της διαμεσολάβησης και των δικαστικών διαδικασιών στην Κύπρο.²⁴

Σε αντίθεση με το υφιστάμενο νομοθετικό πλαίσιο, ο νέος νόμος θα επιβάλλει την υποχρέωση στα μέρη να παρίστανται στην Υποχρεωτική Αρχική Συνεδρία Διαμεσολάβησης, πριν αυτά προχωρήσουν στη λήψη ένδικων μέσων αναφορικά με διαφορές αστικής ή εμπορικής φύσης, οποιασδήποτε οικονομικής αξίας. Η συνεδρία αυτή θα αποσκοπεί στη διεξοδική ενημέρωση των μερών για τα πλεονεκτήματα επίλυσης της διαφοράς μέσω του θεσμού της διαμεσολάβησης, έναντι της δικαστικής επίλυσης αυτής.

18. Giuseppe De Palo και Romina Canessa, 'New Trends for ADR in the European Union', επιμ. Pablo Cortes, *The New Regulatory Framework for Consumer Dispute Resolution* (Oxford University Press, 2016) 417.

19. *ibid.*

20. *ibid.*

21. Άννα Πλεύρη, *Mandatory Initial Mediation Session in the Legal Order of Greece: A Step Forward for a Balanced Relationship between Mediation and Judicial Proceedings?* (2021) 7 YB on Int'l Arb, 217 <<https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/ybinar7&collection=journals&id=209&startid=&endid=222>> πρόσβαση στις 12 Απριλίου 2024.

22. Giuseppe De Palo και Romina Canessa, 'New Trends for ADR in the European Union', επιμ. Pablo Cortes, *The New Regulatory Framework for Consumer Dispute Resolution* (Oxford University Press, 2016) 415.

23. Eric J. Johnson και Daniel Goldstein, *Do Defaults Save Lives?* (21/11/2003) <https://www.academia.edu/5104501/Save_default_save_life> πρόσβαση στις 11 Απριλίου 2024.

24. Ελληνικός Νόμος 4640/2019, Άρθρο 1.

Τα μέρη θα έχουν την ευκαιρία να λάβουν οποιοσδήποτε διευκρινίσεις για τη διαδικασία χρειάζονται, καθώς και να αποπέμψουν οποιοσδήποτε αμφιβολίες τυχόν έχουν ως προς την αποτελεσματικότητα της διαδικασίας και την εκτελεστότητα των συμφωνιών που επιτυγχάνονται μέσω της διαμεσολάβησης.

Η διεξαγωγή της Υποχρεωτικής Αρχικής Συνεδρίας Διαμεσολάβησης αναμένεται να υποβοηθήσει στην αλλαγή νοοτροπίας και κουλτούρας επίλυσης διαφορών, με την διαμεσολάβηση να καθίσταται πιο οικεία και επιθυμητή στο κοινό. Με το πέρας της Υποχρεωτικής Αρχικής Συνεδρίας Διαμεσολάβησης και σε περίπτωση που τα μέρη κρίνουν ότι η διαμεσολάβηση δεν δύναται να οδηγήσει στην επίλυση της διαφοράς, μπορούν εάν το επιθυμούν, να προσφύγουν σε ένδικα μέσα (μοντέλο opt-out). Σημειώνεται ότι για να διασφαλιστεί ότι το δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη δεν θα επηρεαστεί, ο νέος νόμος θα πρέπει να προνοεί την παύση του χρόνου παραγραφής του αγωγίμου δικαιώματος κατά το χρόνο ολοκλήρωσης της Υποχρεωτικής Αρχικής Συνεδρίας Διαμεσολάβησης, καθώς και της διαμεσολάβησης, σε περίπτωση που τα μέρη επιλέξουν τη μέθοδο αυτή.²⁵

B. Συμμόρφωση με την Υποχρέωση Προσφυγής στη Διαμεσολάβηση

Για την περαιτέρω προώθηση της επιλογής της διαμεσολάβησης για επίλυση διαφορών, ο γράφων εισηγείται την χορήγηση φορολογικών κινήτρων για την περαιτέρω προώθηση της επιλογής της διαμεσολάβησης για επίλυση διαφορών.²⁶ Τα μέρη που επιλέγουν να επιλύσουν τη διαφορά τους μέσω του θεσμού της διαμεσολάβησης θα μπορούν να επωφεληθούν φορολογικών εκπτώσεων ισόποσων με την αμοιβή του διαμεσολαβητή και το κόστος ολοκλήρωσης της διαμεσολάβησης, μειώνοντας έτσι το κόστος επίλυσης διαφορών περαιτέρω.

Για διασφάλιση της συμμόρφωσης με τον νέο νόμο, προτείνεται όπως απαιτείται από τα μέρη να προσκομίσουν αντίγραφο του πρακτικού ολοκλήρωσης της Υποχρεωτικής Αρχικής Συνεδρίας Διαμεσολάβησης μαζί με την καταχώρηση της αγωγής στο δικαστήριο, αφού εν την απουσία του εγγράφου αυτού η αγωγή θα απορρίπτεται ως απαράδεκτη.

Ανεξάρτητα από τα πιο πάνω και για την αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων των μερών, η υποχρέωση ολοκλήρωσης της Υποχρεωτικής Αρχικής Συνεδρίας Διαμεσολάβησης δεν θα αποκλείει τα μέρη να προσφύγουν απευθείας στο Δικαστήριο για υποθέσεις που έχουν τον χαρακτήρα του κατεπείγοντος ή του άμεσου κινδύνου.²⁷

Περαιτέρω, το Δικαστήριο θα δύναται να λάβει υπόψη τους λόγους για τους οποίους κάποιο μέρος αδικαιολόγητα επέλεξε να μην υπαγάγει τη διαφορά στη διαμεσολάβηση κατά την έκδοση απόφασης ή να επιβάλει πρόστιμο σε περίπτωση που κάποιο μέρος δεν έχει παρευρεθεί στην Υποχρεωτική Αρχική Συνεδρία Διαμεσολάβησης.

V. Επίλογος

Όπως έχει συζητηθεί πιο πάνω, οι αδικαιολόγητες καθυστερήσεις που μαστίζουν το δικαστικό σύστημα στην Κύπρο καταστρατηγούν θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, οδηγώντας στην αναποτελεσματική απονομή δικαιοσύνης και την καταδίκη της Κυπριακής Δημοκρατίας από το ΕΔΑΔ.

Προς αντιμετώπιση του χρόνιου αυτού προβλήματος, έχει προβληθεί η πρόταση για την εισαγωγή υποχρέωσης προσφυγής στη διαμεσολάβηση για την προσπάθεια επίλυσης αστικών και εμπορικών διαφορών, πριν τη λήψη ένδικων μέσων, τονίζοντας τα πλεονεκτήματα επίλυσης διαφορών μέσω αυτού του θεσμού. Με έμφαση στο χαμηλό κόστος που συνεπάγεται και την ευκολία εφαρμογής της Υποχρεωτικής Αρχικής Συνεδρίας Διαμεσολάβησης (σε αντίθεση με άλλες προτάσεις που έχουν υποβληθεί για τη μείωση των καθυστερήσεων στο Κυπριακό δικαστικό σύστημα), η υιοθέτηση μοντέλου διαμεσολάβησης opt-out αποτελεί τον πιο αποτελεσματικό τρόπο για την αύξηση του αριθμού διαμεσολαβήσεων στην Κύπρο.

Στη βάση των πιο πάνω, υποβάλλεται ότι η προώθηση του θεσμού της διαμεσολάβησης με την εισαγωγή της διαδικασίας της Υποχρεωτικής Αρχικής Συνεδρίας Διαμεσολάβησης αποτελεί την καταλληλότερη λύση για την μείωση των καθυστερήσεων στο Κυπριακό δικαστικό σύστημα.

25. Κωνσταντίνος Φ. Κалаβρός, 'β. Αποτελέσματα της διαμεσολάβησης στην παραγραφή και τις αποσβεστικές προθεσμίες', σε: Πολιτική Δικονομία, (4η έκδοση, Εκδόσεις Σάκουλας, 2016), 29.

26. Ιταλικός Νόμος 28/2010, Άρθρο 20.

27. Άννα Πλεύρη, *Mandatory Initial Mediation Session in the Legal Order of Greece: A Step Forward for a Balanced Relationship between Mediation and Judicial Proceedings?* (2021) 7 YB on Int'l Arb, 221 <<https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/ybinar7&collection=journals&id=209&startid=&endid=222>> πρόσβαση στις 12 Απριλίου 2024.

V. Δίκαιο Διανοητικής Ιδιοκτησίας

Ευρωπαϊκό σήμα φήμης - Προϋποθέσεις προσβολής και μέσα απόδειξης: Μία κριτική προσέγγιση με παραδείγματα μέσα από τη νομολογία

European trade mark - Conditions for infringement and means of proof: A critical approach with examples from case law

Αικατερίνη Λυμπερή, Νομικός, Απόφοιτη Μεταπτυχιακού Προγράμματος Τμήματος Νομικής, Πανεπιστημίου Κύπρου
Aikaterini Lyberi, Legal Advisor, LLM Graduate, Department of Law, University of Cyprus

Abstract

Το παρόν άρθρο πραγματεύεται τα κύρια ζητήματα που άπτονται της προστασίας του ευρωπαϊκού σήματος φήμης βάσει του Κανονισμού της ΕΕ 2017/1001. Στο πρώτο μέρος γίνεται αναφορά στις προϋποθέσεις απόρριψης αίτησης σήματος λόγω προγενέστερου σήματος φήμης, ενώ παράλληλα παρατίθενται παραδείγματα μέσα από τη νομολογία. Στο δεύτερο μέρος, το άρθρο εστιάζει στα μέσα με τα οποία δύναται να αποδειχθεί η φήμη ενώπιον δικαστηρίου, σύμφωνα με τις πρόσφατα τροποποιημένες Κατευθυντήριες Γραμμές για την Εξέταση Σημάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

This article deals with the main issues related to the protection of the European trade mark under EU Regulation 2017/1001. In the first part, the conditions for the rejection of a trade mark application due to a prior mark with reputation are discussed, while examples from case law are provided. In the second part, the article focuses on the means by which reputation may be proven in court, in accordance with the recently amended Guidelines for the Examination of European Union Trade Marks.

Λέξεις-Κλειδιά: Σήμα – Φήμη – Κανονισμός 2017/1001 – Προϋποθέσεις – Απόδειξη – Αποδεικτικά μέσα – Νομολογία

Key-words: Trademark – Reputation – Regulation 2017/1001 – Conditions – Proof – Evidence – Case Law

I. Εισαγωγή

Στις εμπορικές συναλλαγές συμβαίνει ένα σήμα να έχει καταστεί γνωστό σε υψηλό βαθμό και κατ'επέκταση να έχει αντλήσει μεγάλη αναγνωρισιμότητα από το κοινό, ώστε να ενδείκνυται διευρυμένη προστασία για αυτό. Ως «σήματα φήμης» μπορούν να χαρακτηριστούν τα σήματα που διαθέτουν υψηλή διακριτική δύναμη και διαφημιστική έλξη. Η έλξη

αυτή αποκτάται από τη συνεχή ζήτηση και χρήση στις εμπορικές συναλλαγές. Έτσι, τα σήματα αυτά χαιρούν αυξημένης προστασίας όσον αφορά τον κίνδυνο αθέμιτης εκμετάλλευσης της φήμης τους από άλλα σήματα, αλλά και τον κίνδυνο ευτελισμού και εξασθένησης της καλής φήμης τους. Δεν απαιτούνται συγκεκριμένα ποσοστά, αλλά αρκεί το σήμα να είναι γνωστό σε ευρύ μέρος του καταναλωτικού κοινού.

Το άρθρο 8 παράγραφος 5 του Κανονισμού 2017/1001 για το σήμα φήμης (ΚΣΕΕ) προβλέπει τις προϋποθέσεις απόρριψης αίτησης σήματος όπου έχει ασκηθεί ανακοπή (ένσταση) από τον δικαιούχο καταχωρισμένου προγενέστερου σήματος, ανεξαρτήτως εάν τα προϊόντα ή οι υπηρεσίες για τα οποία ζητείται ταυτίζονται, ομοιάζουν ή δεν ομοιάζουν με εκείνα για τα οποία έχει καταχωριστεί το προγενέστερο σήμα, εφόσον το προγενέστερο σήμα χαιρεί φήμης και η χρησιμοποίηση του κατατεθειμένου σήματος θα προσπόριζε σε αυτό, χωρίς εύλογη αιτία, αθέμιτο όφελος από τον διακριτικό χαρακτήρα ή τη φήμη του προγενέστερου σήματος ή θα ήταν επιζήμια για τον διακριτικό χαρακτήρα ή τη φήμη αυτού.

Με άλλα λόγια, για να πετύχει μια τέτοια ανακοπή, θα πρέπει να υφίσταται α) προγενέστερο καταχωρισμένο σήμα που χαιρεί φήμης στη σχετική εδαφική περιοχή, δηλαδή σε ολόκληρη την ΕΕ ή σε τμήμα της, β) ταύτιση ή ομοιότητα των συγκρινόμενων σημάτων, γ) σύνδεσμος μεταξύ των σημείων δ) βλάβη της φήμης του προγενέστερου σήματος ή αθέμιτη εκμετάλλευση αυτής ή εξασθένηση του σήματος και τέλος, ε) η χρήση να γίνεται δίχως εύλογη αιτία. Η ομοιότητα ή μη των προϊόντων ή υπηρεσιών που διακρίνουν τα συγκρινόμενα σήματα δεν αποτελεί κριτήριο επιτυχίας της ανακοπής όταν βασίζεται σε προγενέστερο σήμα φήμης· ούτε είναι απαραίτητο να αποδειχθεί κίνδυνος σύγχυσης του κοινού. Σε περίπτωση που κάποια από τις παραπάνω προϋποθέσεις δεν πληροούνται, δεν θα είναι δυνατόν να εφαρ-

μοστεί η συγκεκριμένη διάταξη.¹

II. Προϋποθέσεις άσκησης ανακοπής με βάση σήμα φήμης

A. Φήμη προγενέστερου σήματος

Σύμφωνα με το άρθρο 5(γ) του ν. 4679/2020, το οποίο είναι πανομοιότυπο με το άρθρο 8(5) του ΚΣΕ-Ε, η φήμη σήματος προϋποθέτει υψηλή αναγνωρισιμότητά του, τι αντίκτυπο έχει δηλαδή το σήμα στο αντίστοιχο ενδιαφερόμενο κοινό. Υψηλή αναγνωρισιμότητα υπάρχει, όταν το κοινό αναγνωρίσει ένα σήμα αυθόρμητα και άμεσα, ως κάτι το οποίο του είναι πολύ οικείο και το συνδέει με ένα συγκεκριμένο προϊόν που γνωρίζει.²

Στην υπόθεση *General Motors Corporation v. Ypsilon*,³ το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει δώσει σημαντική καθοδήγηση σχετικά με τον ορισμό της «φήμης». Κατ' αρχάς αναφέρει ότι απαιτείται ένα όριο γνώσεως,⁴ δηλαδή ένας επαρκής βαθμός γνώσεως του σήματος αυτού, «από το κοινό που βρίσκεται ενώπιον του μεταγενέστερου σήματος, για το οποίο είναι δυνατό, ενδεχομένως, έστω και για μη παρόμοια προϊόντα ή υπηρεσίες, να γίνει κάποιος συσχετισμός μεταξύ των δύο σημάτων και έτσι, όπως είναι επόμενο, να θιγεί το προγενέστερο σήμα».⁵ Δεν είναι απαραίτητο το προγενέστερο σήμα να είναι γνωστό σε συγκεκριμένο ποσοστό,⁶ αλλά θεωρείται «ότι υφίσταται ο απαιτούμενος βαθμός γνώσεως όταν το προγενέστερο σήμα είναι γνωστό σε σημαντικό μέρος του κοινού το οποίο ενδιαφέρεται για τα καλυπτόμενα από το σήμα αυτό προϊόντα ή υπηρεσίες».⁷

Για να διαπιστωθεί πράγματι η φήμη αξιολογούνται ταυτόχρονα πολλοί παράγοντες, όπως τα μερίδια αγοράς, οι πωλήσεις, οι διαφημιστικές δαπάνες, η χρονική διάρκεια κυκλοφορίας του σήματος, η γεωγραφική έκταση κυκλοφορίας του, η πρωτοτυπία και ιδιοτυπία του σήματος και η ενδεχόμενη φθορά του από παράλληλη χρήση του από πολλές άλλες ε-

πιχειρήσεις (μοναδικότητα), κ.α.⁸

Σημαντικός παράγοντας που, επίσης, λαμβάνεται υπόψη είναι η οικονομική αξία της φήμης, ζήτημα που προστατεύεται από τη συγκεκριμένη διάταξη. Έτσι, ενδεχόμενη αποτίμηση σχετικά με την ποιότητα των προϊόντων εκτιμάται, προκειμένου να διαπιστωθεί πιθανότητα πρόκλησης βλάβης ή προσπορισμού αθεμίτου οφέλους από τον «προσβολέα». Αντικείμενο προστασίας του άρθρου 8 παράγραφος 5 του ΚΣΕΕ είναι «φημισμένα» σήματα, όχι τόσο αυτά καθαυτά αλλά η επιτυχία, η φήμη και η πελατεία που απέκτησαν στην αγορά οι επιχειρήσεις που τα κατέχουν.⁹

B. Ταύτιση ή έντονη ομοιότητα των συγκρινόμενων σημείων

Για να στοιχειοθετηθεί προσβολή της φήμης ενός σήματος θα πρέπει το προγενέστερο με το μεταγενέστερο σήμα να διαθέτουν ένα βαθμό ομοιότητας. Ο τελευταίος μπορεί να είναι απόλυτος, ώστε τα δύο σημεία να ταυτίζονται πλήρως, μπορεί να είναι και μερικός, να έχουν δηλαδή ορισμένα μόνο χαρακτηριστικά κοινά. Επομένως, αν δεν υπάρχει ταύτιση σημάτων αρκεί η έντονη ομοιότητα του μεταγενέστερου προς το προγενέστερο σήμα φήμης. Αρκεί η συνδρομή κινδύνου σύνδεσης, όπως αναφέρεται στο άρθρο 5(γ) του ν. 4679/2020, το οποίο είναι πανομοιότυπο με το άρθρο 8(5) του ΚΣΕΕ.¹⁰ Κίνδυνος, δηλαδή, να διαπιστώσουν οι καταναλωτές ότι το μεταγενέστερο σήμα ταυτίζεται ή ομοιάζει έντονα με προγενέστερο σήμα φήμης, του οποίου τον διακριτικό χαρακτήρα και τη φήμη σφετερίζεται, έστω κι αν οι καταναλωτές αυτοί είναι σε θέση να εντοπίσουν τη διαφορά ως προς τη γνησιότητα των προϊόντων και τελικά να μην αγοράσουν τα προϊόντα που φέρουν επ' αυτών το μεταγενέστερο σήμα.¹¹

Η ομοιότητα μπορεί να είναι οπτική, ηχητική ή εννοιολογική.¹² Επίσης, υφίστανται διαβαθμίσεις στην ομοιότητα. Αυτή μπορεί να είναι χαμηλή, μέση ή υψηλή. Στην περίπτωση, όμως, που δεν διαγνωστεί

* Το συγκεκριμένο άρθρο αποτελεί προσαρμογή μελέτης που εκπονήθηκε υπό τη μορφή διπλωματικής εργασίας στο Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου, υπό την ακαδημαϊκή εποπτεία της Δρ. Τατιάνας Ελένης Συνοδινού, Καθηγήτριας Ιδιωτικού και Εμπορικού Δικαίου, Τμήμα Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου.

1. Η προστασία του προγενέστερου σήματος φήμης έναντι του μεταγενέστερου προσβλητικού σήματος επιδιώκεται με άσκηση ανακοπής (άρ. 8 παρ. 5 ΚΣΕΕ) ή αίτηση κήρυξης ακυρότητας κατά καταχωρισμένου σήματος (άρ. 60 παρ. 1 ΚΣΕΕ).

2. Χρήστος Σπ. Χρυσάνθης, *Το νέο δίκαιο των εμπορικών σημάτων* (Ν. 4679/2020), (Νομική Βιβλιοθήκη, 2020) 65.

3. Υπόθεση C-375/97 *General Motors Corporation v Ypsilon* [1999] ECR I-5421.

4. *ibid* para [22].

5. *ibid* para [23].

6. *ibid* para [25].

7. *ibid* [26].

8. *ibid* [27].

9. Γραφείο Διανοητικής Ιδιοκτησίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Κατευθυντήριες γραμμές για την εξέταση σημάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (2024) 1363.

10. Βλ. Szalai S., *Markenverunglimpfungen, Markenparodien und das Anspielen auf Bekannte Marken beim BGH – Zugleich Anmerkung zu BGH, απόφ. Γερμανικού Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου από 2.4.2015 – στην υπόθεση I ZR 59/13 – Springender Pudel* (το κανίς που κάνει άλμα), *MarkenR* (άρθρο σε ευρ. και γερμ. νομικό περιοδικό δικαίου σημάτων), 11-12/2015, 533. Υπόθ. *Adidas v. Fitnessworld* (C-408/01).

11. Χρήστος Σπ. Χρυσάνθης, *Προσβολή της φήμης* σε Νικόλαος Κ. Ρόκας (επιμ.), *Δίκαιο των σημάτων, Ερμηνεία κατ' άρθρον του Ν. 4679/2020* (εκδ. Σάκκουλα, 2022) 217.

12. A. Bender, *Unionsmarke*, 5^η εκδ., Carl Heymanns, 2022, p. 130-131.

καθόλου ομοιότητα, παύει η διαδικασία της εξέτασης και δεν προχωράει στην εξέταση συνδρομής «κινδύνου σύνδεσης». Μόνο στην περίπτωση που συντρέχει έστω και ένας μικρός βαθμός ομοιότητας υφίσταται το ενδεχόμενο του κινδύνου σύνδεσης.¹³

Στην πρόσφατη απόφαση του ΓΔΕΕ,¹⁴ κρίθηκαν τα εξής. Μεταγενέστερο εμπορικό σήμα με επωνυμία CMS Italy, το οποίο καλύπτει προϊόντα, όπως βιομηχανικές εργαλειομηχανές και προϊόντα για συντήρηση και επισκευή συσκευών, έγινε δεκτό παρά την ύπαρξη του διεθνούς ευρέως γνωστού σήματος PUMA, λόγω της μεγάλης απόκλισης των προϊόντων, όπως και της ανομοιότητας ως προς το σήμα. Το ενδιαφερόμενο κοινό θα εστιάσει στα κυρίαρχα στοιχεία του σήματος «CMS» και θα δώσει δευτερεύουσα προσοχή στην εικόνα με την γάτα που πηδάει.

Επίσης, το λεκτικό στοιχείο «PUMA» του προγενέστερου εμπορικού σήματος έχει σημαντική μεγέθυνση της γραμματοσειράς του με έντονα μαύρα γράμματα, χαρακτηριστικά, που το καθιστούν διακριτικό και κυρίαρχο σε σχέση με το δευτερεύον στοιχείο της εικόνας μιας γάτας που πηδάει. Κυρίως, γιατί ο μέσος καταναλωτής είναι πιο πιθανό να αναγνωρίσει ανταγωνιστικές μάρκες αναφέροντας το λεκτικό μέρος τους παρά περιγράφοντας τα στοιχεία της εικόνας τους. Δεδομένων των διαφορών, το ΓΔΕΕ έκρινε, ότι τα σημεία είναι οπτικά, φωνητικά και εννοιολογικά ανόμοια.¹⁵ Στην συγκεκριμένη περίπτωση θα μπορούσε να διατυπωθεί επιφύλαξη ως προς της απόφαση του ΓΔΕΕ, διότι ο καταναλωτής δεν αποκλείεται να συγχυστεί μεταξύ των δύο σημάτων, καθώς κοινό και κυρίαρχο χαρακτηριστικό του προγενέστερου φημισμένου σήματος (PUMA) είναι η γάτα που πηδάει.

Γ. Σύνδεσμος μεταξύ των σημείων

Η σύνδεση των σημείων δεν αναφέρεται με σαφήνεια στον ΚΣΕΕ, ωστόσο συνάγεται από την ρητή προϋπόθεση της αθέμιτης εκμετάλλευσης της φή-

μης ή της βλάβης της διαφημιστικής δύναμης του σήματος. Προκειμένου να επέλθει η αθέμιτη εκμετάλλευση της φήμης πρέπει ο καταναλωτής, καθώς βλέπει το μεταγενέστερο σήμα, να ανακαλέσει στη μνήμη του το προγενέστερο φημισμένο σήμα και να τα συνδέσει συνειρμικά μεταξύ τους.¹⁶ Για να αποδειχθεί ο σύνδεσμος μεταξύ των δύο ενδείξεων απαιτείται να γίνει μία πολυπαραγοντική και σφαιρική εκτίμηση. Παράγοντες που λαμβάνονται υπόψη είναι η συνολική εντύπωση που δίνεται από το σήμα στον καταναλωτή και πόση διαφορά έχουν τα προϊόντα των δύο σημάτων (προγενέστερου και μεταγενέστερου).¹⁷ Έχει κριθεί ότι, αν μεταξύ των δύο σημάτων υφίσταται μεγάλη απόκλιση στα προϊόντα ή/και στις υπηρεσίες τους, είναι πιθανό να αποκλειστεί ο κίνδυνος σύνδεσης¹⁸, παρόλο που – όπως έχει ήδη αναφερθεί – για τα σήματα φήμης αυτό δεν είναι απαραίτητη προϋπόθεση.

Δ. Βλάβη της φήμης προγενέστερου σήματος ή αθέμιτη εκμετάλλευση της φήμης ή εξασθένιση του σήματος

Όταν ένα μεταγενέστερο σήμα ομοιάζει σε τέτοιο βαθμό ή ταυτίζεται με ένα προγενέστερο φημισμένο σήμα, γίνεται εύκολα αντιληπτό και θελκτικό προς το ενδιαφερόμενο κοινό, σε αντίθεση με ένα σήμα το οποίο δεν ομοιάζει με άλλο και διαθέτει κάποια πρωτοτυπία. Με αυτόν τον τρόπο το νεότερο σήμα την πρώτης περίπτωσης εντάσσεται και απορροφάται από την αγορά και τον καταναλωτή, χωρίς να μπει στη διαδικασία για αυξημένα επενδυτικά κόστη ως προς τις διαφημίσεις και γενικότερα κάθε προωθητική ενέργεια για μακρό χρονικό διάστημα. Αυτός είναι ένας χαρακτηριστικός τρόπος αθέμιτης εκμετάλλευσης της φήμης¹⁹ προγενέστερου σήματος φήμης από ένα νεότερο σήμα προς ίδιον όφελος, που προκαλείται με παρασιτισμό (free riding) σε βάρος της φήμης του προγενέστερου σήματος («κίνδυνος μεταφοράς εικόνας», image transfer).²⁰ Σκοπός της ρύθμισης είναι να προστατευθεί η ισχυρή διαφημι-

13. Χρυσάνθης, *Το νέο δίκαιο των εμπορικών σημάτων* (N. 4679/2020), σελ. 66.

14. Απόφαση T-/711/20, *Puma SE v European Union Intellectual Property Office* (Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης, 5 Οκτωβρίου 2022).

15. Υπόθεση T-711/20 *CMS ITALY / PUMA II* [2022] (OJ C 463, 5 December 2022).

16. Νικόλαος Κ. Ρόκας, *Βιομηχανική Ιδιοκτησία & Αθέμιτος Ανταγωνισμός* (4^η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2022) 191-192.

17. Χρυσάνθης (n 11) 218.

18. Υπόθεση C-292/00 *Davidoff & Cie SA και Zino Davidoff SA v Gofkid Ltd* [2003] ECR I-00389.

19. Υπόθεση C-487/07 *L'Oréal SA, Lancôme parfums et beauté & Cie SNC and Laboratoire Garnier & Cie v Bellure NV, Malai-ka Investments Ltd and Starion International Ltd* [2009] ECR I-05185.

20. Υπόθεση C-323/09 *Interflora Inc. and Interflora British Unit v Marks & Spencer plc and Flowers Direct Online Ltd* [2011] ECR I-08625· Apostolos Chronopoulos και Spyros M. Maniatis, 'Property Rights in Brand Image: The Contribution of the EUIPO Boards of Appeal to the Free-Riding Theory of Trade Mark Protection' in EUIPO (ed), *20 years of the Boards of Appeal at EUIPO, Celebrating the Past, Looking Forward to the Future* (Liber Amicorum, 2017) 153-155.

στική αξία που περιβάλλει το σήμα, ως αποτέλεσμα της εμπορικής του επιτυχίας και των επενδύσεων για την επίτευξη του στόχου αυτού. Σύμφωνα με τον Ευρωπαϊκό νομοθέτη και τη νομολογία του ΔΕΕ κάθε εκμετάλλευση της αναγνωρισιμότητας, ως ενός εκ των βασικών παραμέτρων της φήμης, χαρακτηρίζεται αθέμιτη. Δεν υφίσταται εκμετάλλευση αναγνωρισιμότητας, η οποία να μην κρίνεται ως αθέμιτη. Επομένως, δεν εξετάζεται καν σαν προϋπόθεση το αθέμιτο ή όχι της πράξης αυτής.²¹

Η βλάβη της φήμης (tarnishment) του σήματος μπορεί να λάβει τρεις μορφές:

Δ1. Πρόκληση αρνητικών εντυπώσεων για το προγενέστερο σήμα φήμης ή αρνητική δημοσιότητα

Αυτό συμβαίνει όταν για παράδειγμα σήμα παρόμοιο με το προγενέστερο σήμα φήμης χρησιμοποιείται για προϊόντα κακής ποιότητας ή για προϊόντα ή υπηρεσίες που από την φύση τους θα έβλαπταν την υπόληψη και την εικόνα του προγενέστερου σήματος φήμης, όπως π.χ. σε προϊόντα σεξουαλικού προσανατολισμού ή σε προϊόντα εταιρειών με ιστορικό ελαττωματικών προϊόντων ή ιστορικό παραβιάσεων της αγορανομικής νομοθεσίας. Γενικά, περιλαμβάνει την οποιαδήποτε χρήση που θα μπορούσε να αμαυρώσει τη φήμη του προγενέστερου σήματος. Η αρνητική δημοσιότητα είναι αρκετό να είναι απλά ενδεχόμενη και όχι απαραίτητα υφιστάμενη. Εδώ, δηλαδή, μας ενδιαφέρει η βλάβη που ενδέχεται να υποστεί το σήμα φήμης και όχι το όφελος που θα αντλήσει το νεότερο σήμα. Βέβαια, για να αξιολογηθεί αυτός ο παράγοντας, λαμβάνεται υπόψη και το ενδιαφερόμενο κοινό στο οποίο απευθύνεται, αν δηλαδή, θα μπορούσε το κοινό του προγενέστερου σήματος φήμης να έλθει σε επαφή και να αγοράσει προϊόντα του μεταγενέστερου σήματος.²²

Δ2. Προοδευτική αποδυνάμωση της διαφημιστικής απήχησης του σήματος φήμης

Προοδευτική αποδυνάμωση έχουμε, όταν μετά από ορισμένο χρόνο χρήσης του μεταγενέστερου σήματος ενδέχεται να χαθεί η μοναδικότητα του προγενέστερου σήματος φήμης. Με τη μοναδικότητα θεμελιώνεται ή τουλάχιστον ενισχύεται η φήμη του σήματος, μέσω της απήχησης στο αγοραστικό κοινό και μέσω της διαφημιστικής προώθησης. Κατά το ΔΕΕ για να στοιχειοθετηθεί αυτή η βλάβη πρέπει να προκύπτει ένας κίνδυνος προοδευτικής μεταβολής της οικονομικής συμπεριφοράς του κοινού για

το προγενέστερο σήμα φήμης.²³ Η μεταβολή αυτή δεν αρκεί να είναι απλώς υποθετική, αλλά πρέπει να είναι λογικά πιθανή με βάση την εμπειρία και τις συνήθειες συνθήκες της αγοράς. Αντίστοιχα και στην περίπτωση αυτή μας ενδιαφέρει η βλάβη, που προκλήθηκε στη φήμη ή στον διακριτικό χαρακτήρα του προγενέστερου σήματος φήμης και όχι τόσο το όφελος που αντλήθηκε σε βάρος του. Τούτο ισχύει εκτιμώντας αντίστοιχα το κοινό στο οποίο απευθύνεται το προγενέστερο σήμα φήμης.²⁴

Δ3. Εξασθένηση του σήματος

Εξασθένηση της καλής φήμης του σήματος συντρέχει, όταν το σήμα, εξαιτίας της χρήσης του από τρίτα μέρη, παύει πλέον να προκαλεί στον καταναλωτή άμεση σύνδεση με τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες για τις οποίες καταχωρίστηκε και χρησιμοποιείται, με συνέπεια να εξασθενεί η ικανότητά του να προσδιορίζει τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες του από τη δική του επιχείρηση (λειτουργία προέλευσης, διαφημιστική, εγγυητική ή/και επενδυτική λειτουργία).²⁵

Ε. Χρήση προγενέστερου σήματος φήμης από τρίτο «χωρίς εύλογη αιτία»

Η «εύλογη αιτία» χρήσης σήματος φήμης από τρίτον ή μεταγενέστερης δήλωσης σήματος, που ταυτίζεται ή ομοιάζει με σήμα φήμης, συνιστά ένσταση που δύναται να εγείρει ενώπιον εθνικού δικαστηρίου κοινοτικών σημάτων ο εναγόμενος για προσβολή ή ο καθ' ού η ανακοπή ενώπιον του ΕΓΔΙ ή ενώπιον εθνικής αρχής βιομηχανικής ιδιοκτησίας, στην περίπτωση που κατά τα λοιπά στοιχειοθετούνται οι προϋποθέσεις για προσβολή της φήμης προγενέστερου σήματος. Η εύλογη αιτία ενδέχεται να δικαιολογεί τη χρήση με ενσωμάτωση σήματος φήμης σε μεταγενέστερο σήμα ή τη χρήση σήματος φήμης από τρίτον, που θα προκαλούσε αναιτιολόγητη βλάβη στον διακριτικό χαρακτήρα (blurring-dilution)²⁶ ή εκμετάλλευση της φήμης του σήματος. Ο εναγόμενος θα πρέπει να αποδείξει την ύπαρξή της, ενώ ο ενάγων δεν βαρύνεται να αποδείξει ότι δεν συντρέχει εύλογη αιτία, όταν χρησιμοποιείται το σήμα φήμης του από τρίτον. Ενδεικτικά, εύλογη αιτία μπορεί να συνιστούν η ελευθερία της έκφρασης, η καλλιτεχνική ελευθερία, η παρωδία, ακόμα κι αν έχουν σχέση με εμπορική εκμετάλλευση. Άλλες ενστάσεις που μπορεί να επικαλεστεί ο εναγόμενος είναι ο περιορισμός

21. Rieken C., Zum erweiterten Schutz bekannter Marken gegen Keyword-Advertising in Deutschland, MarkenR (άρθρο σε γερμ. νομικό περιοδ. δικαίου σημάτων) 09/2014, 365-367.

22. Χρυσάνθης (n 11) 219.

23. Υπόθεση C-383/12 *Environmental Manufacturing LLP v Office for Harmonisation in the Internal Market (Trade Marks and Designs) (OHIM)* (Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης, 14 Νοεμβρίου 2013).

24. Χρυσάνθης (n 11) 219.

25. Ρόκας (n 16) 192.

26. Alexander Mühlendahl et al, *Trade Mark Law in Europe* (3rd edn, OUP 2016) paras 7.476- 7.480.

του δικαιώματος στο σήμα, η απώλεια δικαιώματος λόγω ανοχής ή μη χρήσης του σήματος ή η ένσταση της απόκτησης ενδιάμεσου δικαιώματος.²⁷

Δια της ευλόγου αιτίας το Δικαστήριο καλείται να σταθμίσει τα γεγονότα και τις μεταγενέστερες συνέπειες, που πρόκειται να επέλθουν, πάντα με γνώμονα την ενίσχυση του ελεύθερου ανταγωνισμού. Θα έχει, δηλαδή, ως κριτήριο για την στάθμιση των συμφερόντων των δύο αντικρουόμενων πλευρών τον υγιή ανταγωνισμό. Εάν προστατεύεται υπέρμετρα η φήμη και κατά συνέπεια ο υγιής ελεύθερος ανταγωνισμός περιορίζεται, τότε η δικαστική στάθμιση των συμφερόντων θα πρέπει να κλίνει υπέρ της μεταγενέστερης ένδειξης.²⁸

Έτσι, στην απόφαση *Red Bull/Bulldog*,²⁹ κρίθηκε ότι μια επιχείρηση που επί σειρά ετών δραστηριοποιείται στον τομέα της εστίασης και των ξενοδοχείων με το σήμα «Bulldog», είχε εύλογη αιτία να επεκταθεί με το ίδιο σήμα και στην παραγωγή αναψυκτικών, μολοντί θα μπορούσε να ανιχνευθεί «κίνδυνος σύνδεσης» με το γνωστό σήμα «Red Bull». Εν προκειμένω, ίσως θα ήταν ορθότερο το ΔΕΕ να μην είχε επιτρέψει την επέκταση της προστασίας του σήματος «Bulldog» στα αναψυκτικά, καθώς υφίσταται έντονη συνάφεια μεταξύ των προϊόντων των δύο σημάτων (Bulldog – αναψυκτικά και Red Bull – ενεργειακά ποτά).³⁰

Αναφορικά με τον κίνδυνο σύγχυσης πρέπει να τονιστούν τα εξής. Προκειμένου να εφαρμοστεί το άρθρο 8 παράγραφος 5 του Κανονισμού 1001/2017, δεν απαιτείται κίνδυνος σύγχυσης ή συσχέτισης των συγκρινόμενων σημάτων κατά τη νομολογία. Βέβαια, σε περίπτωση *διπλής νομικής βάσης* μιας ανακοπής κατά προσβλητικού νεότερου σήματος, είτε ενώπιον του ΕΓΔΙ είτε εθνικής αρχής διανοητικής ιδιοκτησίας κράτους μέλους ΕΕ, γίνεται επίκληση – επιπλέον του άρθρου 8 παρ. 5 του ΚΣΕΕ – και του άρθρου 8 παράγραφος 1 του ΚΣΕΕ. Τότε, εξυπακούεται ότι ο ανακόπτων φέρει το βάρος να αποδείξει, ότι σύμφωνα με τα πραγματικά περιστατικά της συγκεκρι-

μένης υπόθεσης προκαλείται κίνδυνος σύγχυσης ή κίνδυνος συσχέτισης των συγκρινόμενων σημάτων εκ μέρους του καταναλωτή. Στην περίπτωση αυτή, πρόκειται για συρροή δύο νομικών βάσεων (άρ. 8 παρ. 1 σε συνδυασμό με άρ. 8 παρ. 5 ΚΣΕΕ) με σαφή διαφοροποίηση των προϋποθέσεων του κινδύνου συγχύσεως έναντι του κινδύνου συνδέσεως.

III. Απόδειξη της φήμης

Αναφορικά με την επάρκεια απόδειξης φήμης πρέπει να διαπιστώνεται η ύπαρξη φήμης από τα αποδεικτικά μέσα με σαφήνεια και πειστικότητα, προκειμένου να συναχθεί με ασφάλεια το πόρισμα, ότι σημαντικό μέρος του κοινού γνωρίζει το σήμα. Δηλαδή, ο ισχυρισμός περί φήμης προγενέστερου σήματος οφείλει να γίνει αντικείμενο επαρκούς απόδειξης και όχι απλής παραδοχής. Το βάρος απόδειξης της φήμης φέρει ο ανακόπτων για να αποδείξει, ότι το σήμα του, βάσει των αποδεικτικών που προσκόμισε ενώπιον του Γραφείου, χαιρεί φήμης για τα προϊόντα και τις υπηρεσίες του.³¹

A. Μέσα απόδειξης

Για να αποδείξει ο ανακόπτων την ύπαρξη φήμης του σήματός του θα πρέπει να προσκομίσει σχετικά αποδεικτικά στοιχεία. Είναι στη διακριτική ευχέρεια³² του ανακόπτοντος για το ποιο/α από τα παρακάτω αποδεικτικά μέσα θα επιλέξει, καθώς δεν είναι απαραίτητο να συντρέχουν σωρευτικά.

Αποδεικτικά μέσα συνιστούν οι ένορκες βεβαιώσεις ή υπεύθυνες δηλώσεις, οι αποφάσεις δικαστηρίων ή διοικητικών αρχών, οι αποφάσεις του Γραφείου Διανοητικής Ιδιοκτησίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης («ΕΓΔΙ»), οι δημοσκοπήσεις και έρευνες αγοράς, οι έλεγχοι και επιθεωρήσεις επιχείρησης, οι πιστοποιήσεις και τα βραβεία, τα άρθρα στον Τύπο ή σε εξειδικευμένα έντυπα, οι ετήσιες εκθέσεις οικονομικών αποτελεσμάτων και εταιρικού προφίλ, τα τιμολόγια, το διαφημιστικό και λοιπό προωθητικό υλικό και οι διαδικτυακές δράσεις.

Ενδεικτικά:

A1. Ένορκες βεβαιώσεις ή υπεύθυνες δηλώσεις

Οι ένορκες βεβαιώσεις και οι υπεύθυνες δηλώσεις αξιολογούνται βάσει των γενικών κανόνων του ΕΓΔΙ κατά την εξέταση των αποδεικτικών στοιχείων. Είναι απαραίτητο κατά την αξιολόγηση να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιότητες των ατόμων που παρέχουν τα στοιχεία, αλλά και η σχέση τους με την εκάστοτε

27. Βλ. Χρυσάνθης, ό.π., σελ. 71.

28. Χρυσάνθης (n 11) 220.

29. Απόφαση C-65/12, *Leidseplein Beheer BV και Hendrikus de Vries κατά Red Bull GmbH v Red Bull Nederland BV* (Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης, 6 Φεβρουαρίου 2014).

30. Alexander Mühlendahl et al (n 26) paras 7.597- 7.600.

31. Γραφείο Διανοητικής Ιδιοκτησίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Κατευθυντήριες γραμμές για την εξέταση σημάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (n 10) 1394.

32. Απόφαση T-651/18, *Balani Balani and Others v EUIPO* (Γενικό Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης, 26 Ιουνίου 2019) σκέψη 35.

υπόθεση. Βέβαια, τα αποδεικτικά στοιχεία δεν αξιολογούνται μεμονωμένα, αλλά σφαιρικά και συνδυαστικά το ένα με το άλλο.³³

Στην απόφαση της SKYBLOG / SKY et al, αναφέρθηκε ότι «στη δήλωση που κατατέθηκε από εταιρεία παροχής εξειδικευμένων συμβουλών στον τομέα της χάραξης στρατηγικής για την ανάπτυξη ψηφιακών μέσων στο Ηνωμένο Βασίλειο, ο ανακόπτων χαρακτηρίζεται ως ηγετικός πάροχος υπηρεσιών ψηφιακής τηλεόρασης στο Ηνωμένο Βασίλειο και ότι ο Sky χαιρεί εκτεταμένης και εντυπωσιακής φήμης».³⁴ Έτσι, ορθά κατά τη γνώμη μου, τεκμαίρεται η ανεξαρτησία και αξιοπιστία της υπεύθυνης δήλωσης, όταν αυτή προέρχεται από επαγγελματίες-συμβούλους εξειδικευμένους σε έναν τομέα.

A2. Αποφάσεις δικαστηρίων ή διοικητικών αρχών

Οι αποφάσεις των εθνικών αρχών συνιστούν αποδεκτά αποδεικτικά στοιχεία, μολαταύτα δεν αποτελούν δεσμευτικές πράξεις για το Γραφείο ως προς το εξαχθέν συμπέρασμα. Αυτό επιβεβαιώνεται και από την απόφαση της Seve Trophy, στην οποία κρίθηκε ότι το σύστημα κανόνων που εφαρμόζονται επί των υποθέσεων των σημάτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, είναι ανεξάρτητο και αυτόνομο και δεν δύναται να τεθεί υπό δέσμευση από απόφαση εθνικού δικαστηρίου και εν προκειμένω από απόφαση ισπανικού δικαστηρίου.³⁵

Εφόσον, οι προγενέστερες αποφάσεις των Αρχών μπορούν να αποτελέσουν πολύτιμες ενδείξεις για την απόδειξη ύπαρξης φήμης ενός σήματος, αυτές θα πρέπει να αξιολογούνται με προσοχή και κατά πόσον είναι συναφείς. Έτσι, θα πρέπει να εξετάζεται το είδος της διαδικασίας, κατά πόσον το ζήτημα αφορούσε όντως την ύπαρξη φήμης σύμφωνα με το άρθρο 8 παράγραφος 5 του ΚΣΕΕ, ο βαθμός δικαιοδοσίας της δικαστικής αρχής που ανέλαβε την υπόθεση και τέλος ο αριθμός των συναφών αποφάσεων.³⁶

A3. Πιστοποιήσεις και βραβεία

Οι πιστοποιήσεις και τα βραβεία προέρχονται από δημόσιες αρχές ή επίσημους φορείς, λόγου χάριν εμπορικά και βιομηχανικά επιμελητήρια, επαγγελ-

ματικές ενώσεις και σωματεία και οργανώσεις καταναλωτών. Αυτά τα αποδεικτικά στοιχεία θεωρούνται ιδιαίτερα αξιόπιστα, γιατί πηγάζουν από ανεξάρτητες και εξειδικευμένες πηγές, που βεβαιώνουν πραγματικά περιστατικά στο πεδίο άσκησης επαγγελματικών καθηκόντων. Έτσι κρίθηκε στην απόφαση O2PLS / O2 et al. ότι, «Η πληθώρα βραβείων καλύτερης επωνυμίας που απέσπασε το σήμα θεωρήθηκε σημαντικό τμήμα των αποδεικτικών στοιχείων από τα οποία προέκυπτε η φήμη, από κοινού με τις ιδιαίτερα υψηλές δαπάνες διαφημιστικής προώθησης και το πλήθος των άρθρων που είχαν δημοσιευθεί σε διάφορα έντυπα».³⁷ Ορθά έκρινε η απόφαση του Τμήματος Προσφυγών, καθώς αξιολογήθηκαν αρκετοί παράγοντες σε συνδυασμό και σφαιρικά για να διαπιστωθεί η ύπαρξη φήμης.

Το ίδιο ισχύει όταν οι πιστοποιήσεις και τα βραβεία προέρχονται από αρμόδιες αρχές, εφόσον ο ανακόπτων οφείλει στις πλείστες περιπτώσεις να πληροί αντικειμενικά κριτήρια για να του δοθεί το βραβείο. Το ακριβώς αντίθετο ισχύει, όταν το βραβείο ή η πιστοποίηση δίδεται από κάποια άγνωστη οντότητα ή σύμφωνα με ασαφή ή υποκειμενικά κριτήρια.

A4. Τιμολόγια και λοιπά εμπορικά έγγραφα

Στην κατηγορία αυτή αποδεικτικών μέσων περιλαμβάνονται ενδεικτικά: τιμολόγια, έντυπα παραγγελιών, συμβόλαια διανομής και χορηγίας και δείγματα αλληλογραφίας με πελάτες, προμηθευτές ή συνεργάτες. Μέσα από αυτά αποδεικνύεται η ένταση χρήσης του σήματος, η καλυπτόμενη γεωγραφική έκταση και η διάρκεια χρήσης του.

Παράδειγμα συνιστά η απόφαση GRUPO BIMBO (εικ.)/BIMBO et al, όπου εκ των αποδεικτικών στοιχείων προέκυψε υψηλή αναγνώριση του σήματος στην ισπανική αγορά. Συγκεκριμένα, τα τιμολόγια για τη χρονιά 2004 στην ισπανική αγορά για τυποποιημένο άρτο ανέρχονταν σε 346,7 εκατ. ευρώ, από τα οποία τα τιμολόγια του ανακόπτοντος αντιπροσώπευαν το ποσό των 204,9 εκατ. ευρώ. Τα τιμολόγια του ανακόπτοντος αφορούσαν διαφημίσεις στην τηλεόραση, σε εφημερίδες και σε περιοδικά. Έτσι, θεμελιώθηκε η φήμη του σήματος «BIMBO» στην Ισπανία για βιομηχανικώς παρασκευαζόμενο άρτο.³⁸

Τα παραπάνω δύναται να χρησιμεύσουν ως έμμεσες ενδείξεις της φήμης. Γι' αυτό είναι απαραίτητο να υποβάλλονται όχι μόνο πολυάριθμα τιμολόγια

33. Γραφείο Διανοητικής Ιδιοκτησίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Κατευθυντήριες γραμμές για την εξέταση σημάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (n 10) 1396.

34. Απόφαση R 729/2009-1, SKYBLOG/SKY et al (Τμήμα Προσφυγών του ΕΓΔΙ, 12 Μαΐου 2011) σκέψη 37.

35. Απόφαση T-192/09, *Amen Corner v OHIM* (Γενικό Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης, 17 Δεκεμβρίου 2010) σκέψη 79. Απόφαση C-100/11 P, *Helena Rubinstein και L'Oréal v OHIM* (Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης, 10 Μαΐου 2012) σκέψη 78.

36. Γραφείο Διανοητικής Ιδιοκτησίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Κατευθυντήριες γραμμές για την εξέταση σημάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (n 10) 1397.

37. Απόφαση R 907/2009-2 O2PLS/O2 et al (Τμήμα Προσφυγών του ΕΓΔΙ, 25 Ιανουαρίου 2011) σκέψη 9 και 27.

38. Βλ. Απόφαση από το Τμήμα Προσφυγών του ΕΓΔΙ της 14/04/2011, Απόφαση R 1272/2010-1 GRUPO BIMBO (εικ.)/BIMBO et al (Τμήμα Προσφυγών του ΕΓΔΙ, 14 Απριλίου 2011) σκέψη 64.

και εμπορικές συμβάσεις που τεκμηριώνουν την εκμετάλλευση του σήματος, αλλά και αρκετά από τα λοιπά εδώ αναφερόμενα αποδεικτικά μέσα που δίνουν σφαιρική αξιολόγηση για τη συνδρομή της φήμης του υπό προστασία σήματος.³⁹

A5. Διαφημιστικό και λοιπό προωθητικό υλικό

Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται αποσπάσματα τύπου, διαφημιστικά σποτ, διαφημιστικά άρθρα, προσφορές, κατάλογοι και φυλλάδια. Βέβαια, τα στοιχεία αυτά δεν μπορούν να αποδείξουν από μόνα τους τη φήμη, όμως μπορούν να εξαχθούν κάποια πορίσματα ως προς τον βαθμό προβολής του σήματος μέσω διαφημιστικών μηνυμάτων σε συνδυασμό με το μέσο που χρησιμοποιείται για την προβολή και τα ποσοστά τηλεθέασης των διαφημιστικών σποτ. Ακόμη, εκ των παραπάνω αποδεικτικών μέσων μπορεί να προκύπτει το είδος των προϊόντων που καλύπτονται από το σήμα, η μορφή που χρησιμοποιείται το σήμα στην πράξη και το είδος εικόνας που επιδιώκει να χτίσει ο ανακόπτων για το brand.⁴⁰

IV. Καταληκτικά

Για να χαρακτηριστεί ένα ευρωπαϊκό σήμα ως «φήμη» πρέπει να πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 8 παράγραφος 5 του ΚΣΕΕ. Για την παροχή αυξημένης προστασίας σήματος φήμης αρκεί η

συνδρομή κινδύνου σύνδεσης, ενώ δεν απαιτείται κίνδυνος σύγχυσης του καταναλωτή. Επίσης, η προστασία παρέχεται διακλασικά, δηλαδή και έναντι ανόμοιων προϊόντων, υπό την προϋπόθεση βέβαια της ταύτισης ή έντονης ομοιότητας των συγκρινόμενων σημάτων. Καίρια πάντως για την προσβολή σήματος φήμης είναι η βλάβη του διακριτικού χαρακτήρα ή της φήμης του προγενέστερου σήματος και ο χωρίς εύλογη αιτία προσπορισμός αθεμίτου οφέλους από τον διακριτικό χαρακτήρα ή τη φήμη αυτού. Όσον αφορά τα αποδεικτικά μέσα που χρησιμοποιούνται για την απόδειξη της φήμης πρέπει να είναι κατά το δυνατόν σαφή και συγκεκριμένα, να προσδιορίζουν τα πραγματικά περιστατικά τεκμηριωμένα και να προέρχονται από αξιόπιστες πηγές και μεθόδους, προκειμένου να καθίσταται δυνατόν να ληφθούν υπόψη από τις αρμόδιες δικαστικές αρχές. Εφόσον και στο βαθμό που τα αποδεικτικά στοιχεία πληρούν τα παραπάνω κριτήρια, τόσο πιο εύκολα θα οδηγηθεί το δικαστήριο στη διαπίστωση του χαρακτηρισμού του κρινόμενου σήματος ως φήμης. Ενδεικτικά αποδεικτικά μέσα με βαρύνουσα κατά τη νομολογία αποδεικτική ισχύ είναι αποφάσεις δικαστηρίων ή διοικητικών αρχών διανοητικής ιδιοκτησίας, ένορκες βεβαιώσεις, δημοσκοπήσεις, τιμολόγια, λοιπά εμπορικά έγγραφα και άλλα. Κρίσιμη είναι η συνδυαστική αξιοποίηση των αποδεικτικών μέσων που διαθέτει ο διάδικος, ώστε να μπορεί να σχηματιστεί δικανική πεποίθηση στο δικαστήριο ή την αρχή που θα αποφασίσει.

39. Γραφείο Διανοητικής Ιδιοκτησίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Κατευθυντήριες γραμμές για την εξέταση σημάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (n 10) 1405.

40. *ibid.*

Οι νομικές προκλήσεις Διανοητικής Ιδιοκτησίας και παραβιάσεις δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας που προκαλούνται από τον καταγισμό Μεγάλων Γλωσσικών Μοντέλων Τεχνητής Νοημοσύνης

The legal challenges of Intellectual Property and copyright infringements caused by the surge of Large Language Models in Artificial Intelligence

Στέφανος Μαραγκός, Δικηγόρος (BSc - GDL - LLM)

Stefanos Marangos, Lawyer (BSc - GDL - LLM)

Abstract

Ο κατακλυσμός των Μεγάλων Γλωσσικών Μοντέλων («ΜΓΜ») στην ανθρώπινη καθημερινότητα ενέχει διάφορα νομικά ζητήματα και πιθανές παραβιάσεις δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η αυθαίρετη και παράνομη άντληση υλικού από δια-

δικτυακές πηγές για σκοπούς εκπαίδευσης και δημιουργίας των ΜΓΜ αποτελεί ζήτημα που έχει ήδη αρχίσει να απασχολεί τους δημιουργούς, οι οποίοι βλέπουν το υλικό τους να χρησιμοποιείται χωρίς την έγκρισή τους και χωρίς οποιαδήποτε οικονομική τους επιβράβευση. Οι δικαστικές διαμάχες μεταξύ δημιουργών και εταιρειών που αναπτύσσουν

γλωσσικά μοντέλα διαδραματίζονται έντονα ήδη στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής («ΗΠΑ»), συνεπώς, η Ευρωπαϊκή Ένωση οφείλει να προετοιμαστεί σε σημείο που θα είναι σε θέση να θεσπίσει ένα νομικό πλαίσιο μέσα από το οποίο θα αποτρέπονται τυχόν παραβιάσεις δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας των δημιουργών, χωρίς όμως να παρεμποδίζει την πρόοδο της Τεχνητής Νοημοσύνης.

The invasion of Large Language Models (“LLM”) in almost every aspect of human life brings various legal matters to the forefront, with potential infringements on, inter alia, intellectual property rights. The arbitrary and illegal extraction of material from online sources for training purposes and the development of LLMs is an issue that has already begun to concern content creators who see the fruit of their labour being used without their approval and without any financial reward. Litigation between content creators and companies that develop language models is already taking place in the United States of America (“USA”), therefore, the European Union should sooner than later establish a balanced legal framework through which potential infringements of copyright will be prevented, without hindering the progress of Artificial Intelligence.

Λέξεις-Κλειδιά: Τεχνητή Νοημοσύνη – Μεγάλα Γλωσσικά Μοντέλα – Πνευματική Ιδιοκτησία – Οδηγία 2019/790/ΕΚ – εξόρυξη δεδομένων

Key-words: Artificial Intelligence – Large Language Models – Intellectual Property – Directive 2019/790/EU – Data Mining

I. Εισαγωγή

Το αντικείμενο της παρούσας δημοσίευσης αφορά ένα θέμα το οποίο κατακλύζει τα μέσα μαζικής ενημέρωσης («ΜΜΕ») τα τελευταία χρόνια, εφόσον έχει πλέον ενταχθεί πλήρως στους περισσότερους τομείς της ανθρώπινης καθημερινότητας, ήτοι τα νομικά ζητήματα τα οποία εγείρονται από την Τεχνητή Νοημοσύνη («ΤΝ») και τα Μεγάλα Γλωσσικά Μοντέλα («ΜΓΜ»).

Στην πρόσφατη δήλωση του ιδρυτή του OpenAI – της πλέον κολοσσιαίας εταιρείας που εφηύρε το ChatGPT – ο ίδιος έκανε ξεκάθαρη την πρόβλεψη αλλά και πρόθεση του για τη δημιουργία μιας διαπρέπουσας ανθρωπότητας υπό την ηγεσία της ΤΝ και των ΜΓΜ:

«Η επιτυχής μετάβαση σε έναν κόσμο με υπερευφυΐα είναι ίσως το πιο σημαντικό, ελπιδοφόρο και τρομακτικό— έργο στην ανθρώπινη ιστορία. Η επιτυχία απέχει πολύ από το να είναι εγγυημένη και τα διακυβεύματα (απεριόριστα αρνητικά και απεριό-

ριστα θετικά) ελπίζουμε ότι θα μας ενώσουν όλους. Μπορούμε να φανταστούμε έναν κόσμο στον οποίο η ανθρωπότητα ακμάζει σε βαθμό που είναι αδύνατο για οποιοδήποτε από εμάς να φανταστεί πλήρως ακόμη».¹

Αυτό το οποίο όμως αποφεύγει να θίξει ο Sam Altman είναι οι νομικές προκλήσεις και τα ζητήματα τα οποία προκύπτουν από την εισαγωγή της εν λόγω τεχνολογίας σε όλους αυτούς του τομείς της ζωής μας.

Στην παρούσα, θα επιδιώξω να αναλύσω κάποια από τα νομικά ζητήματα που σχετίζονται με το δικαιο των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας που προκύπτουν κατά την φάση «εισαγωγής», δηλαδή την διοχέτευση υλικού στα ΜΓΜ για σκοπούς δημιουργίας και εκπαίδευσης των ΜΓΜ, σε μια προσπάθεια να διαπιστωθεί κατά πόσο το Ευρωπαϊκό νομοθετικό πλαίσιο προσφέρει επι του παρόντος επαρκή νομική προστασία για τους δημιουργούς.

II. Ευρωπαϊκή Νομοθεσία

Για σκοπούς πλήρης κατανόησης θα αναφερθώ συνοπτικά στις κύριες πτυχές του δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας υπό το φως της Ευρωπαϊκής νομοθεσίας. Η προστασία που προσφέρει το δικαιο πνευματικής ιδιοκτησίας αποσκοπεί στην επιβράβευση ενός δημιουργού για το παράγωγο του, καθώς και τη διατήρηση των αναγκαίων κινήτρων στον ίδιο για να συνεχίσει τη δημιουργική παραγωγή.² Προϊόν προστασίας των πνευματικών δικαιωμάτων υπό το πρίσμα της Ευρωπαϊκής νομοθεσίας συμπεριλαμβάνει, μεταξύ άλλων, λογοτεχνικά έργα, μουσικά έργα, εικαστικές δημιουργίες, τέχνη και αρχιτεκτονικά έργα.

Κατά τη διάρκεια συγγραφής της παρούσας, υπάρχουν 13 Οδηγίες και 2 Κανονισμοί που αφορούν ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας αποσκοπώντας στην εναρμόνιση της Ευρωπαϊκής νομοθεσίας περί του θέματος που όπως η Δρ. Τατιάνα Συνοδινού εύστοχα αναφέρει δημιουργούν «ένα ατελές, *de facto* και χαοτικό αίσθημα εναρμόνισης».³

Παρόλα αυτά η Σύμβαση της Βέρνης για την προστασία των λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών έργων («Σύμβαση της Βέρνης») παραμένει η πρωταρχική νομοθεσία πάνω στην οποία στηρίζεται η προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας στην Ε.Ε.

1. Altman, S. (2023) Planning for AGI and Beyond, OpenAI.

2. Zipper, T. 'Mind over matter: addressing challenged of computer-generated works under copyright law' (2022), Volume 22, Wake Forest – Journal of Business and Intellectual Property Law, σελ. 131.

3. Synodinou, E. *Desirability of unification of EU copyright law*, στο The Routledge Handbook of EU Copyright Law 2021, Rosati, E.

Βάσει της Ευρωπαϊκής νομολογίας, αντικείμενο προστασίας αποτελεί υλικό το οποίο πληροί την έννοια της πρωτοτυπίας, ενώ παράλληλα εμπίπτει και στη σημασία του δημιουργού.

A. Πρωτοτυπία

Αρχικά, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή νομολογία, μια δημιουργία μπορεί να χαρακτηριστεί ως πρωτότυπη εάν στοιχειοθετήσει «ότι υπάρχει αρκετός χώρος για τον συγγραφέα να κάνει ελεύθερες και δημιουργικές επιλογές στην παραγωγή του έργου που εκφράζουν τις δημιουργικές του ικανότητες, οι οποίες αντικατοπτρίζουν την προσωπικότητα του συγγραφέα».⁴

Ακολουθώντας την υπόθεση ορόσημο επί του θέματος, ήτοι *Infopaq International A/S v Danske Dagblades Forening - Υπόθεση C-5/08* - («Infopaq»), η ακριβής έννοια αλλά και οι προϋποθέσεις για στοιχειοθέτηση της πρωτοτυπίας θεωρούνται πλέον εναρμονισμένες στο δίκαιο της Ε.Ε, με επίκεντρο την ανάγκη να διαφαινεται πως το έργο αποτελεί αποτέλεσμα της προσωπικής πνευματικής εργασίας του δημιουργού.

B. Δημιουργός

Σε ότι αφορά την έννοια του δημιουργού, παρόλο που η Σύμβαση της Βέρνης δεν προϋποθέτει ρητά την ύπαρξη ανθρώπινου στοιχείου για την στοιχειοθέτηση πρωτοτυπίας – και κατά συνέπεια του δημιουργού – η Ευρωπαϊκή νομολογία και νομοθεσία έχει θέσει την ανθρώπινη ύπαρξη στο επίκεντρο της εν λόγω έννοιας:

«Οι προϋποθέσεις για στοιχειοθέτηση της πρωτοτυπίας αποτελούνται από ασαφή κριτήρια που προέρχονται από την νομοθεσία των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, αλλά επίσης σε συνάρτηση και με τα ερωτήματα περί της δημιουργίας έχει οδηγήσει σε ένα νομικό πλαίσιο που αγνοεί τόσο τους μη ανθρώπινους δημιουργούς όσο και τα οφέλη από την αναγνώριση νέων ειδών δημιουργικότητας».⁵

Η ανθρωποκεντρική σκοπιά φαίνεται εξάλλου και από τον τρόπο από τον οποίο καθορίζεται η διάρκεια της προστασίας την οποία προβλέπει η νομοθεσία, ήτοι, κάποια χρόνια μετά από τον θάνατο του ανθρώπινου δημιουργού, κάτι το οποίο πιθανόν να αποτελέσει πρόκληση εν όψει της εισαγωγής της ΤΝ, δημιουργώντας την ανάγκη εκσυγχρονισμού της υφιστάμενης νομοθεσίας.⁶

4. Eva-Maria Painer / Standard VerlagsGmbH and others, Υπόθεση 145/10, παρ. 87-89.

5. Zipper, T. 'Mind over matter: addressing challenged of computer-generated works under copyright law' (2022), Volume 22, Wake Forest – Journal of Business and Intellectual Property Law, σελ. 131.

6. Lucchi, N. 'ChatGPT: a Case Study on Copyright Challeng-

III. Λειτουργία ΜΓΜ και οι παραβιάσεις

Πα σκοπούς κατανόησης των ζητημάτων που προκύπτουν, ο αναγνώστης οφείλει αρχικά να γνωρίζει τον τρόπο λειτουργίας των ΜΓΜ και πως αυτά βρίσκονται σε θέση να παράγουν υλικό:

«Τα ΜΓΜ συνήθως εκπαιδεύονται σε τεράστιες ποσότητες δεδομένων κειμένου, όπως η Wikipedia, άρθρα ειδήσεων, βιβλία και αναρτήσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Η διαδικασία εκπαίδευσης για τα ΜΓΜ μπορεί να διαρκέσει εβδομάδες ή και μήνες και απαιτεί σημαντικούς πόρους».⁷

Το νομικό ζήτημα που τίθεται είναι κατά πόσο ο τρόπος με τον οποίο γίνεται η εν λόγω άντληση πληροφοριών, διεκπεραιώνεται νομότυπα κατά τη διάρκεια εκπαίδευσης του μοντέλου και κατά πόσο παραβιάζονται τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας των δημιουργών.

Μια συγκεκριμένη οδηγία η οποία αποτελεί το κεντρικό σημείο αναφοράς σε ζητήματα που άπτονται των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας είναι η Οδηγία 2001/29/ΕΚ. Μέσω της συγκεκριμένης Οδηγίας ο Ευρωπαίος νομοθέτης επεδίωξε την δημιουργία ενός εναρμονισμένου νομικού πλαισίου που θα διατηρούσε την ισορροπία μεταξύ της προστασίας των δικαιωμάτων των κατόχων δικαιωμάτων και των ελευθεριών των χρηστών.⁸

Παρόλο που η Οδηγία επικεντρώνεται σε τρία βασικά δικαιώματα συναφή με το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας, στην παρούσα θα επικεντρωθώ στο δικαίωμα αναπαραγωγής το οποίο είναι άμεσα συνυφασμένο με την διαδικασία εκπαίδευσης των ΜΓΜ.

Το Άρθρο 2 θέτει μια πολύ ευρεία έννοια του όρου αναπαραγωγής και καλύπτει όλες τις πράξεις αναπαραγωγής σε οποιαδήποτε μορφή και διάρκεια, σε βαθμό που έχει λάβει αρνητική κριτική για την αναποτελεσματικότητα που προσφέρει ως προς την εναρμόνιση:

«αφήνει τόσο μεγάλο περιθώριο στους εθνικούς νομοθέτες που το πραγματικό εναρμονιστικό τους αποτέλεσμα πρέπει να τεθεί σοβαρά υπό αμφισβήτηση».⁹

Παρ'όλ' αυτά η ίδια Οδηγία προνοεί για κάποιες εξαιρέσεις στο Άρθρο 5, και συγκεκριμένα σχετική

es for Generative Artificial Intelligence Systems' (2023) European Journal of Risk Regulation, σελ. 7.

7. Ray, P. ChatGPT: A comprehensive review on background, applications, key challenges, bias, ethics, limitations and future scope (2023) Volume 3. Internet of Things and Cyber-Physical Systems, σελ. 134.

8. Ibid, σελ. 21.

9. B. Hugenholtz, Copyright harmonisation in the digital age: Looking ahead, in M.-Chr. Janssens and G. Van Overwalle (eds.), Harmonisation of European IP Law, Contributions in honour of Frank Gotzen, Bruylant-Larcier, 2012, σελ. 61.

με το αντικείμενο της παρούσας είναι η πολυδιάστατη εξαίρεση στο Άρθρο 5(1) η οποία είναι η μόνη από τις εξαιρέσεις της Οδηγίας που είναι υποχρεωτική προς εφαρμογή για τα κράτη μέλη της Ε.Ε.¹⁰ Βάση της εν λόγω εξαίρεσης, ο δημιουργός έχει το δικαίωμα να απαγορεύσει την προσωρινή αναπαραγωγή του υλικού του εάν στοιχειοθετήσουν συγκεκριμένες προϋποθέσεις, ήτοι η απόκτηση πρόσβασης να γίνεται μέσω παράνομων οδών και ότι πλήττονται τα οικονομικά του συμφέροντα.

Στην πραγματικότητα όμως, πέραν του ότι κατά τη διαδικασία της εκπαίδευσης πολύ συχνά δεν ακολουθείται η προβλεπόμενη διαδικασία για νόμιμη χρήση του διαδικτυακού υλικού όπως το θέτουν οι προϋποθέσεις του Άρθρου 5(1), η κερδοσκοπική φύση των ΜΓΜ αλλά και η βλάβη των οικονομικών συμφερόντων των δημιουργών τους οποίους το υλικό αξιοποιείται παράνομα χωρίς την άδεια, επίγνωση αλλά και οικονομική επιβράβευση τους, συνεπάγεται με το ότι η εφαρμογή της εν λόγω Οδηγίας δεν προσφέρει νομική κάλυψη σε ΜΓΜ, και συνεπώς η εν λόγω εξαίρεση δεν εφαρμόζεται και δεν καλύπτει νομικά τις εταιρείες που δημιουργούν τα ΜΓΜ.

A. Δικαστικές υποθέσεις

Αξίζει να εξεταστούν συνοπτικά δύο σημαντικές δικαστικές διαμάχες που διαδραματίζονται στις Η.Π.Α και στο Ηνωμένο Βασίλειο (ΗΒ) εκεί όπου αναπτύχθηκε ένας τυφώνας από δικαστικές διαμάχες, αλλά και μια υπόθεση που διαδραματίστηκε σε Δικαστήριο χώρας μέλους της Ε.Ε.

Στην υπόθεση *Getty Images (US), Inc. v. Stability AI, inc.*¹¹ η Αμερικανική εταιρεία πάροχος διαδικτυακών εικόνων και οπτικών εκδοτικής φωτογραφίας, βίντεο και μουσικής Getty Images, ενήγαγε την ίσως μεγαλύτερη εταιρεία που παράγει προγράμματα ΤΝ, ήτοι Stability AI, ζητώντας αποζημίωση για μεταξύ άλλων, παραβίαση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας (αναπαραγωγής),¹² εφόσον η Εναγόμενη κατηγορείται πως χρησιμοποίησε παράνομα 12 εκατομμύρια φωτογραφίες της Ενάγουσας για σκοπούς εκπαίδευσης του γλωσσικού μοντέλου της Stable Diffusion για παραγωγή υλικού.¹³ Η διαμάχη μεταξύ

των εταιρειών αποτελεί καθαρά οικονομική διαφορά εφόσον η Ενάγουσα ισχυρίστηκε πως τα οικονομικά της συμφέροντα πλήγηκαν σημαντικά λόγω του ότι η ίδια είχε είδη συνάψει νόμιμη συμφωνία έναντι οικονομικού ανταλλάγματος με εταιρεία που δραστηριοποιείται στον ίδιο χώρο με την Εναγόμενη, παραχωρώντας της πρόσβαση στο υλικό της για την εκπαίδευση και παραγωγή ενός ΜΓΜ.¹⁴

Συνεπώς, τα δικαστήρια στις ΗΠΑ επι του παρόντος διαφαίνεται να υιοθετούν μια αρκετά επιεική στάση απέναντι στα ΜΓΜ, σε συνάρτηση με την τοπική βιβλιογραφία που υποστηρίζει πως τα ΜΓΜ δεν παρεμβαίνουν στο δικαίωμα του δημιουργού να ελέγχει την κοινοποίηση της αρχικής του έκφρασης στο κοινό.¹⁵ Φυσικά αναμένεται να δούμε κατά πόσο η εισδοχή Κινεζικών ΜΓΜ όπως η Deepseek τον Δεκέμβριο του 2024, θα αποτελέσει «wake up call» όχι μόνο για τις Αμερικανικές εταιρείες όπως άλλωστε το έθεσε ο Πρόεδρος Τράμπ, αλλά και για τα Δικαστήρια των Η.Π.Α εν όψει πιθανών παραβιάσεων από την ανταγωνιστική Κινεζική αγορά.¹⁶

Μια άλλη «ομάδα» δικαστικών υποθέσεων που εκκρεμούν στα Αμερικανικά δικαστήρια είναι αυτές όπου συγγραφείς ή ακόμα και εκδότες βιβλίων καταχωρούν ενάντια εταιρειών ΤΝ.¹⁷ Για παράδειγμα, η διάσημη συγγραφέας Laura Silverman καταχώρησε αγωγή ενάντια στη Meta Platforms για παράνομη χρήση του συγγραφικού της υλικού για σκοπούς εκπαίδευσης των γλωσσικών μοντέλων της.¹⁸ Άλλοι συγγραφείς όπως οι Christopher Golden και Richard Kadrey καταχώρησαν αγωγές με την ίδια νομική βάση ενάντια της StabilityAI και Google, ισχυριζόμενοι πως ένα γραπτό που παράχθηκε από το μοντέλο το 2020 αποτελείτο κατά 15% από δικό τους συγγραφικό υλικό.¹⁹ Ο ισχυρισμός των Εναγόντων και στις 3 υποθέσεις ήταν πως οι πλατφόρμες εξασφάλισαν στην κατοχή τους παράνομα το συγγραφικό υλικό μέσω παράνομων ιστοσελίδων στο διαδίκτυο όπως

14. Ibid.

15. Matthew Sag, 'The New Legal Landscape for Text Mining and Machine Learning' (2019) 66 Journal of the Copyright Society of the U.S.A. 291.

16. Mok, C. (2024) Taking stock of the DeepSeeK Shock, «<https://cyber.fsi.stanford.edu/publication/taking-stock-deepseek-shock>», Accessed on 9 February 2025.

17. Brittain, B. 'OpenAI asks court to trim author's copyright lawsuits' (2023) < <https://www.reuters.com/legal/litigation/openai-asks-court-trim-authors-copyright-lawsuits-2023-08-29/> > Accessed January 2024.

18. Silverman v. OpenAI Inc, U.S. District Court for the Northern District of California, No. 3:23-cv-03416.

19. Southern, M 'ChatGPT Creator faces multiple lawsuits over copyright and privacy violations' (2023) < <https://www.searchenginejournal.com/chatgpt-creator-faces-multiple-lawsuits-over-copyright-privacy-violations/490686/> > Accessed January 2024.

10. Strowel, A. and Daems, E 'The Implementation of the 2001/29/EC Copyright Directive in Belgium and the Netherlands' (2001), Volume 6, Computer and Recht International, σελ. 129.

11. Getty Images (US) Inc v. Stability AI Inc, U.S. District Court for the District of Delaware, No. 1:23-cv-00135.

12. Escovedo, J. Getty Images Sues Stability AI for Copyright infringement in Stable Diffusion Training, IP Watchdog.

13. Brittain, B. 'Getty Images Lawsuit says Stability Ai misused photos to train AI' (2023) < <https://www.reuters.com/legal/getty-images-lawsuit-says-stability-ai-misused-photos-train-ai-2023-02-06/> > Accessed 6 January 2024.

οι Library Genesis και Z-library.²⁰ Σύμφωνα με τους δικηγόρους των συγγραφέων, περισσότερα από 294,000 βιβλία χρησιμοποιήθηκαν παράνομα από τις πιο πάνω πλατφόρμες για σκοπούς εκπαίδευσης των ΜΓΜ, ενώ επίσης υποστήριξαν πως τα εν λόγω ΜΓΜ χρησιμοποίησαν και χιλιάδες βιβλία από την διαδικτυακή πηγή BookCorpus, ιστοσελίδα η οποία δημιουργήθηκε το 2015 από μια ομάδα ερευνητών ΤΝ για ακριβώς αυτόν το σκοπό, ήτοι την εύρεση βιβλίων χωρίς χρέωση για σκοπούς εκπαίδευσης ΜΓΜ, κρούοντας τον κώδωνα για κύμα παραβίασης δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.²¹

Τέλος, αξίζει να αναφερθούμε και σε μία από τις ελάχιστες υπάρχουσες Ευρωπαϊκές υποθέσεις η οποία διαδραματίστηκε στα Γερμανικά δικαστήρια. Στην υπόθεση LAION v Robert Kneschke, ο φωτογράφος Robert Kneschke καταχώρησε αγωγή εναντίον της μη-κερδοσκοπικής οργάνωσης LAION η οποία δημιούργησε μια βάση δεδομένων που χρησιμοποιείται για εκπαίδευση των ΜΓΜ αξιοποιώντας δωρεάν δημόσιο διαδικτυακό υλικό συμπεριλαμβανομένου και φωτογραφικό υλικό δημιουργίας του Kneschke.²² Το δικαστήριο έκρινε πως δεν υπήρξε οποιαδήποτε παραβίαση από πλευρά της LAION, λόγω του μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα του Εναγόμενου, εφόσον βάση του Άρθρου 3 της Οδηγίας 2019/790/ΕΚ προνοείται εξαίρεση σχετικά με τις αναπαραγωγές και τις εξαγωγές που πραγματοποιούνται από ερευνητικούς οργανισμούς και ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς, με σκοπό τη διεξαγωγή επιστημονικής έρευνας.²³ Παρά τις αγνές προθέσεις στις οποίες βασίζεται η εν λόγω εξαίρεση, θα μπορούσε να αποτελέσει ένα παραθυράκι το οποίο θα αξιοποιείτε για την παράκαμψη της νομοθεσίας προκαλώντας βλάβη στα δικαιώματα των δημιουργών.

IV. Μελλοντικό πλαίσιο λύσης

Εν όψει των ανωτέρω, οφείλουμε να εξετάσουμε κατά πόσο υπάρχει επι του παρόντος κάποιο Ευρωπαϊκό νομοθετικό πλαίσιο που θα μπορούσε να απο-

τελέσει την οδό μέσω της οποίας οι δημιουργοί θα μπορούσαν να προστατεύσουν τα δικαιώματά τους χωρίς όμως να βλάπτουν την πρόοδο της ΤΝ.

Μια συγκεκριμένη Οδηγία στην οποία πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη σημασία για το ζήτημα χρήσης δεδομένων από τα ΜΓΜ είναι η Οδηγία 2019/790/ΕΚ για τα Δικαιώματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα στην Ψηφιακή Ενιαία Αγορά («Οδηγία 2019/790»), της οποίας ο κύριος σκοπός είναι ο εκσυγχρονισμός της προστασίας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, η εναρμόνιση των εθνικών καθεστώτων και η ευρύτερη διαδικτυακή πρόσβαση σε έργα από χρήστες σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση από τη σκοπιά της εξόρυξης δεδομένων.²⁴

Η συγκεκριμένη Οδηγία σκοπεύει ουσιαστικά όπως το έχει θέση και η ίδια η Ε.Ε. στην προώθηση «της ανταγωνιστικότητας και επιστημονικής ηγεσίας της ΕΕ».²⁵

Η εξόρυξη δεδομένων έχει ένα πολύ σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση και την εκπαίδευση των διάφορων ΜΓΜ και για αυτό το λόγο η συγκεκριμένη Οδηγία θα μπορούσε να αποτελέσει τη βάση αντιμετώπισης των ζητημάτων που εγείρονται. Σύμφωνα με το Άρθρο 2(2) της Οδηγίας αποδίδεται στη διαδικασία εξόρυξης η πιο κάτω έννοια:

*«κάθε αυτοματοποιημένη αναλυτική τεχνική που αποσκοπεί στην ανάλυση κειμένων και δεδομένων σε ψηφιακή μορφή με στόχο την παραγωγή πληροφοριών, συμπεριλαμβανομένων, ενδεικτικά, προτύπων, τάσεων και συσχετισμών».*²⁶

Είναι σημαντικό να αναφέρουμε την ευρεία κάλυψη που προσφέρει η εν λόγω Οδηγία, που συμπεριλαμβάνει τις περισσότερες μορφές σύγχρονων εφαρμογών ΤΝ, γεγονός που την καθιστά εφαρμόσιμη στην διαδικασία «εισαγωγής» κατά την εκπαίδευση των ΜΓΜ, αλλά επίσης ευρύτερα σε οποιαδήποτε διαδικασία η οποία συμπεριλαμβάνει την μηχανική εκμάθηση.²⁷

Συνεπώς, η εφαρμογή της Οδηγίας θα μπορούσε να προσφέρει το ιδανικότερο πλαίσιο μέσα από το οποίο ζητήματα παραβίασης δικαιωμάτων πνευματι-

20. Davis, W. 'Sarah Silverman is suing OpenAI and Meta for copyright infringement' (2023), < <https://www.theverge.com/2023/7/9/23788741/sarah-silverman-openai-meta-chatgpt-llama-copyright-infringement-chatbots-artificial-intelligence-ai> > Accessed January 2024.

21. Belanger, A. 'Sarah Silverman sues OpenAI, Meta for being "industrial-strength plagiarists"' (2023) < <https://arstechnica.com/information-technology/2023/07/book-authors-sue-openai-and-meta-over-text-used-to-train-ai/> > Accessed January 2024.

22. LAION v Robert Kneschke [27 September 24] |310 O.22723.

23. Council Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC.

24. Rosati, E. *Copyright in the Digital Single Market*, Oxford University Press, σελ. 63.

25. European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament — Towards a Modern, More European Copyright Framework (2015).

26. Οδηγία 2019/790/ΕΚ για τα Δικαιώματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα στην Ψηφιακή Ενιαία Αγορά, Άρθρο 2.

27. Margoni, T. and Kretschmer, M. 'A deeper look into the EU text and Data Mining Exceptions: Harmonisation, Data Ownership, and the Future of Technology', (2022) Volume 71, GRUR International, σελ. 687.

κής ιδιοκτησίας που προκύπτουν από τη χρήση των ΜΓΜ, θα μπορούσαν να επιλυθούν.

Βάση του Άρθρου 4 της Οδηγίας 2019/790/EK εξαίρονται από τις πρόνοιες των Οδηγιών 96/9/EK και 2001/29/EK οι:

«αναπαραγωγές και εξαγωγές νομίμως προσβάσιμων έργων και άλλου υλικού για τους σκοπούς της εξόρυξης κειμένων και δεδομένων. Η εξαίρεση ή ο περιορισμός που προβλέπεται στην παράγραφο 1 εφαρμόζεται υπό την προϋπόθεση ότι η χρήση έργων και άλλων αντικειμένων προστασίας που αναφέρεται σε αυτήν την παράγραφο δεν έχει ρητά παρακρατηθεί από τους δικαιούχους των δικαιωμάτων τους με κατάλληλο τρόπο..».

Με την εφαρμογή της εν λόγω εξαίρεσης, επιτρέπεται η αναπαραγωγή και η εξόρυξη δεδομένων από το διαδίκτυο νοουμένου ότι ο δημιουργός δεν έχει επιφυλάξει ρητώς το δικαίωμα του.²⁸

Επίσης, το Άρθρο 4 δεν προσφέρει την αμφιλεγόμενη εξαίρεση για σκοπούς διεξαγωγής ερευνητικού (βλ. υπόθεση LAION v Robert Kneschke) που όπως αναφέρθηκε πιο πάνω θα μπορούσε να αποτελέσει προϊόν εκμετάλλευσης.

Παρά την εν λόγω ύπαρξη της συγκεκριμένης πρόνοιας, είναι γεγονός πως σύμφωνα με τους δημιουργούς δεν αποτελεί την ιδανικότερη λύση για την επίλυση των ζητημάτων που εγείρονται. Για παράδειγμα η θέση του Συνδέσμου Οπτικοακουστικών Συγγραφέων είναι πως η εν λόγω πρόνοια του Άρθρου 4 αποτελεί απαράδεκτη πρακτική εφόσον μεταθέτει το βάρος της απόδειξης στους κατόχους των δικαιωμάτων, να αποδείξουν πως έχουν παρακρατήσει ρητώς τα δικαιώματα τους.²⁹

28. Hargreaves, I. (2011) Digital Opportunity – A review of Intellectual Property and Growth, < <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a796832ed915d07d35b53cd/ipreview-finalreport.pdf>> Accessed 10 January 2024.

29. Artificial intelligence must serve society and enhance human creativity, Society of Audiovisual Authors, October 2023

Επιπλέον, εγείρονται και ζητήματα πρακτικής εφαρμογής της εξαίρεσης. Για παράδειγμα, με ποιο τρόπο θα μπορούσε να εξασφαλιστεί η επιτυχής επιφύλαξη από μέρους των κατόχων των πνευματικών δικαιωμάτων με τρόπο που θα εξασφαλιζόταν η αποτελεσματική προστασία και πως θα επιτευχθεί συσπείρωση των δημιουργών υπό την έννοια του Δικαίου δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, για σωστή οργάνωση και αλληλοϋποστήριξη.³⁰

V. Επίλογος

Εν όψει των ανωτέρω, η εξαίρεση που προσφέρεται από το Άρθρο 4 της Οδηγίας 2019/790/EK αποτελεί μια σημαντική προοπτική επίλυσης των νομικών ζητημάτων παραβίασης δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, παρά τα διάφορα ζητήματα που εγείρονται. Η ευρεία κάλυψη της οδηγίας σε συνάρτηση με την δυνατότητα των δημιουργών να παρακρατήσουν τα δικαιώματα τους βάση του Άρθρου 4 αντισταθμίζουν τις πρακτικές δυσκολίες που τυχόν να δημιουργούνται από την εφαρμογή της εξαίρεσης. Παρά τις υποσχόμενες πρόνοιες της Οδηγίας, εάν η Ε.Ε. δεν αναλάβει να προσφέρει την τόσο απαραίτητη και σαφώς καθυστερημένη καθοδήγηση στους δημιουργούς, οι οποίοι υστερούν διαπραγματευτικής δύναμης, για τους τρόπους με τους οποίους μπορούν να προστατεύσουν τους καρπούς των κόπων τους, οι κολοσσιαίες εταιρείες ανάπτυξης ΜΓΜ θα συνεχίσουν να αισχροκερδούν εις βάρος του κάθε καλλιτέχνη, συγγραφέα και γενικότερα δημιουργού.

<https://www.saa-authors.eu/file/1289/download> Accessed 15 January 2024.

30. Stephan, A. The legal Evolution of the Text and Data Mining Copyright Exceptions in the European Union - From fragmentation to uniformity? (2022), Faculté de droit et de criminologie, Université catholique de Louvain, σελ. 39.